

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA
İNSANİ YARDIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih DURMAZ

Tez Danışmanı:

Dr. Bleda Rıza KURTDARCAN

Eylül 2020

ÖNSÖZ

“Uluslararası İnsancıl Hukukta İnsani Yardım” başlıklı Yüksek Lisans tezimin hazırlık ve yazım sürecinde birçok kaynaktan yararlanma şansı buldum. Böyle önemli bir konuda yazılmış Türkçe kaynakların azlığı beni üzzerken bu alana bir çalışma sunuyor olmak da sevindirdi. Yaşadığımız şu son günler de insani yardım meselesinin önemini artırırken daha çok çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya çıkardı.

Tezimin son halini almasında birçok kişinin katkısı bulunmaktadır. Öncelikle tezin yazım süreci boyunca desteklerini esirgemeyen, düzeltme ve önerileriyle tezime yön veren değerli danışman hocam Dr. Bleda Rıza Kurtdarcan’a teşekkürü bir borç bilirim. Bugüne kadar maddi ve manevi tüm destekleriyle hep yanımda olan annem Fatma Durmaz ve babam Nuratdin Durmaz’a şükranlarımı sunarım. Tez yazım sürecinde karşılaştığım tüm sıkıntıları ve sevindiğim her bir gelişmeyi merakla ve sabırla dinleyen nişanlım Kübranur Tanrıkulu’na ve fikirleriyle bu süreci kolaylaştıran arkadaşlarım Habil, Yunus, Kadir ve Celayir’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER TABLOSU.....	iii
KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
RESUME.....	vii
ABSTRACT.....	viii
ÖZET.....	ix
GİRİŞ	1
I. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İNSANİ YARDIM.....	6
A. İnsani Yardımın Tarihçesi.....	6
1. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Kuruluşuna Kadar İnsani Yardım.....	6
2. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Kuruluşundan 1. Dünya Savaşına Kadar İnsani Yardım	8
3. 1. Dünya Savaşından 20. Yüzyıl Sonuna Kadar İnsani Yardım	9
B. Günümüzde İnsani Yardım	13
II. İNSANİ YARDIMIN TEMEL İLKELERİ	18
A. İnsanilik İlkesi.....	19
B. Yansızlık İlkesi.....	21
C. Tarafsızlık İlkesi.....	22
D. Bağımsızlık İlkesi	24
III. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK BAĞLAMINDA SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İNSANİ YARDIM	25
A. Sivillerin İhtiyaçlarının Karşıllanması Sorumluluğu	26
B. İnsani Yardım Teklifi.....	29
C. İnsani Yardım Müzakereleri	31
1. Müzakere Usulleri	32
2. Devlet Dışı Silahlı Aktörlerle Müzakere	33
D. İnsani Yardıma Rıza.....	35
1. Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Rıza.....	36
2. İşgal Durumunda Rıza.....	37
3. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Rıza	38
4. Rızanın Verilme Usulü	41
5. Rızanın Verilmemesi	42

□ Rızanın Keyfi Sebeplerle Verilmemesi	42
□ Rızanın Geçerli Sebeplerle Verilmemesi.....	45
□ Rızanın Keyfilğine Karar Verilmesi	46
6. Rızanın Verilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları	47
E. Çatışmaya Taraf Olmayan Devletler Açısından İnsani Yardım	49
1. Rıza.....	49
2. İnsani Yardımın Geçışı ve Kolaylaştırılması	51
F. İnsani Yardımın Gerçekleştirilmesi	53
1. Giriş-Geçiş-Dağıtım	53
2. İnsani Yardımın Rızasız Gerçekleştirilmesi ve Sonuçları.....	57
□ Geçerli Sebeple İnsani Yardıma Rıza Verilmemesi	57
□ Keyfi Sebeple İnsani Yardıma Rıza Verilmemesi	58
G. İnsani Yardımın Kısıtlanması	63
1. Bürokratik ve Fiziki Kısıtlamalar.....	64
2. Terör Karşıtı Kanunlar	65
3. Abluka	67
H. İnsani Yardım Malzemeleri, Ekipmanları ve Çalışanları.....	72
1. İnsani Yardım Malzemeleri ve Ekipmanları ve Korunması.....	72
2. İnsani Yardım Çalışanları.....	73
□ İnsani Yardım Çalışanlarının Sınırları	74
□ İnsani Yardım Çalışanlarının Korunması	74
3. Sağlık Çalışanları	78
IV. İNSANİ YARDIMDA SORUMLULUK VE YARGI YOLLARI	83
A. Uluslararası Ceza Mahkemesi.....	84
B. Birleşmiş Milletler	87
C. Uluslararası İnsani Bilgi Toplama Komisyonu.....	89
D. Ulusal Yargı	90
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	95
EKLER.....	109

KISALTMALAR

A.g.e.:	Adı geçen eser
Bkz:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
C:	Cilt
Çev:	Çeviri
Ed:	Editör
EU:	European Union (Avrupa Birliği)
ICRC:	International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)
IHL:	International Humanitarian Law (Uluslararası İnsancıl Hukuk)
m:	Madde
No:	Numara
para:	Paragraf
s:	Sayfa
UCM:	Uluslararası Ceza Mahkemesi
v:	Versus
vb:	Ve benzeri
vd:	Ve devamı
Vol:	Volume(Cilt)

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1 : Talep süresine göre alınan yardım miktarı(2008-2018).....	16
Şekil 1.2 : İnsani yardım talebi ve karşılanan yardım miktarı(2008-2017).....	17
Şekil 2.1 : Beyaz zemin üzerine kırmızı renkte ayırt edici işaretler.....	81
Şekil A.1 : Kimlik kartı örneği.....	109-110

Résumé

Dans le premier titre de l'étude intitulé «L'aide humanitaire dans le droit international humanitaire», quels types de changements l'aide humanitaire a subi dans le passé à la fois juridiquement et structurellement, et les principaux facteurs de son statut actuel sont présentés. Ainsi, il visait à mettre en évidence les événements historiques affectant le développement des règles juridiques existantes sur l'aide humanitaire et l'importance du besoin d'aide humanitaire qui continue d'augmenter aujourd'hui, à la lumière des données actuelles. Dans le deuxième chapitre, les principes de base que les acteurs doivent respecter dans l'aide humanitaire sont examinés. Ce faisant, les principes qui sont également valables pour l'aide humanitaire dans les conflits armés sont discutés en termes de droit international humanitaire. Sous le troisième titre, la manière dont le droit international humanitaire réglemente l'aide humanitaire est expliquée en divisant l'aide humanitaire en sous-rubriques selon chaque étape (offre, négociation, consentement, réalisation / restriction de l'aide) et élément (matériel d'aide, équipement, employés). Parallèlement, l'attention a été attirée sur les débats créés par l'articles sur l'aide humanitaire dans la doctrine et les problèmes rencontrés dans la pratique. Dans la dernière rubrique, comment et dans quelle mesure les différends résultant de la violation des réglementations de l'aide humanitaire sont résolus dans le cadre de différents mécanismes judiciaires.

Abstract

In the first heading of the study titled "Humanitarian Assistance in International Humanitarian Law", what kind of changes humanitarian assistance has undergone in the past, both legally and structurally, and the main factors in its current status are demonstrated. Thus, it was aimed to highlight the historical events that have affected the current legal regulations relating to humanitarian assistance and the importance of humanitarian assistance need that increasingly continue today, in the light of current data. In the second heading, the basic principles the actors providing Humanitarian assistance must comply with are examined. In doing so, the principles that also apply to humanitarian assistance in armed conflicts are discussed from the perspective of international humanitarian law. Under the third heading, how international humanitarian law regulates humanitarian assistance activity is explained by dividing it into sub-headings according to each stage (offer, negotiation, consent, realization / restriction of assistance) and element (assistance materials, equipment, workers) of humanitarian assistance. Meanwhile, doctrinal debates and problems encountered in practice resulted from the provisions are pointed out as well. In the last heading, it has been investigated how and to what extent the conflicts arise from violations of humanitarian assistance regulations are resolved under different judicial mechanisms.

Özet

“Uluslararası İnsancıl Hukukta İnsani Yardım” adlı bu çalışmanın ilk başlığında insani yardımın geçmişte hem hukuki hem de yapısal olarak ne gibi değişimler geçirdiği ve günümüzdeki konumuna gelmesindeki temel etkenler sergilenmiştir. Böylece insani yardım konusuna dair mevcut hukuk kurallarının gelişimine etki eden tarihi olaylar ve günümüzde artarak devam eden insani yardım ihtiyacının önemi güncel veriler eşliğinde göz önüne çıkarılmak istenmiştir. İkinci başlıkta ise insani yardımda bulunan aktörlerin uyması gereken temel ilkeler incelenmiştir. Bunu yaparken silahlı çatışmalardaki insani yardımlar için de geçerli olan ilkeler uluslararası insancıl hukuk yönünden ele alınmıştır. Üçüncü başlık altında ise uluslararası insancıl hukukun insani yardım faaliyetini nasıl düzenlediği, insani yardımın her bir aşamasına (teklif, müzakere, rıza, yardımın gerçekleştirilmesi/kısıtlanması) ve unsuruna (yardım malzemeleri, ekipmanları, çalışanları) göre alt başlıklara ayrılarak anlatılmıştır. Bu sırada insani yardıma ilişkin hükümlerin doktrinde yarattığı tartışmalara ve pratikte karşılaşılan problemlere de dikkat çekilmiştir. Son başlıkta ise insani yardım hükümlerinin ihlal edilmesinden doğan uyuşmazlıkların farklı yargı mekanizmaları altında ne şekilde ve ne seviyede çözüme kavuşturulduğu araştırılmıştır.

GİRİŞ

Tarih boyunca dünya üzerinde savaşız geçen bir dönem bulmak neredeyse imkânsızdır. Gerçekleşen savaşların temel gayesi ise daima diğer tarafa zarar vererek yenmek olmuştur. Hatta bu gayeye ulaşmak için her yol mubah olarak görülmüştür. Ancak gelişen savaş teknolojileri ile birlikte tarafların birbirlerine verdikleri zararlar insani açıdan rahatsız edici seviyeye ulaşmaya başlamıştır. Özellikle savaşa dâhil olmayan kimselerin hedef alınması ve bu kimselerin bir savaş taktiği olarak kullanılması temel sorun haline gelmiştir. Bu durum savaşın dahi bazı kurallar çerçevesinde yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Böylece devletler arasında savaşların sınırlarını belirleyen anlaşmalar ve uygulamalar silahlı çatışmalar hukuku adı altında yeni bir alanın doğmasına yol açmıştır.

Silahlı çatışmalar hukuku bazen çatışanlar arasındaki kuralları düzenleyen “Lahey Hukuku” ve çatışma mağduru kimselerin korunmasına ilişkin “Cenevre Hukuku” veya diğer adıyla “Uluslararası İnsancıl Hukuk” şeklinde ikiye ayrılırken bazen de doğrudan uluslararası insancıl hukuk ile aynı anlamda kullanılabilmektedir.¹ Bu ayırım ile ilgili tartışmalar diğer çalışmalara bırakılarak uluslararası insancıl hukuk (*international humanitarian law*) kısaca, “*çatışmaya doğrudan katılmayan veya artık katılmayan kimseleri koruyan ve çatışmanın amacına ulaşmak için şiddet kullanımını gereken miktarla (ki bu uğruna savaşılan nedenlerden bağımsız olarak ancak düşmanın askeri potansiyelini zayıflatmak olabilir) sınırlandıran bir uluslararası hukuk dalı*” şeklinde tanımlanabilir.² Uluslararası insancıl hukukun kaynakları bu konuda yapılmış uluslararası antlaşmalar, teamül hukuku ve uluslararası insancıl hukukun temel prensipleridir.³ 12

¹ Bu ayırma ilişkin görüşler için bkz. Gary D. Solis, **The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War**, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 23; Yoram Dinstein, **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, Cambridge University Press, 1. Baskı, 2004, s. 12, 13; Frits Kalshoven, Liesbeth Zegveld, **Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, 4. Baskı, New York, 2011, s. 8.

² Robert Kolb, Richard Hyde, **An Introduction to the International Law of Armed Conflicts**, Hart Publishing, Temmuz 2008, s. 15.

³ Marco Sassòli, Antoine A. Bouvier, Anne Quintin; **How Does Law Protect in War?, Outline of International Humanitarian Law**, Vol. 1, 3. Baskı, 2011, 4. Bölüm.

Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokolleri uluslararası insancıl hukukun ana belgeleridir. Yalnızca devletlerin taraf olabildiği bu belgeler tüm uluslararası hukuk aktörlerini bağlaması yönünden önemlidir.⁴

Uluslararası hukukta, “*Devletler arasında silahlı kuvvete başvurulduğu veya hükümet güçleriyle örgütlü silahlı gruplar ya da bu tür gruplar arasında uzun süreli silahlı şiddetin bulunduğu her durum*” silahlı çatışma olarak ifade edilmektedir.⁵ Uluslararası insancıl hukuka göre “*kadın, çocuk, hasta, yaşlı, mülteci veya zorla yerinden edilmiş insanları kapsayan, doğrudan silahlı çatışmaya katılmayan silahsız insan veya insan grubu*” “sivil” veya “sivil halk” olarak tanımlanmaktadır.⁶ Yine uluslararası insancıl hukuka göre silahlı çatışmanın tarafları, sivil ve askeri hedefleri birbirinden ayırt ederek sivil halk ve varlıklara zarar vermemeli, onların maddi ve manevi bütünlüklerine saygı göstermeli ve her durumda onlara insanca muamelede bulunmalıdır.⁷ Sivillerin sağlık, beslenme ve barınma gibi temel hakları ellerinden alınmamalı ve hayatlarının devam için gerekli olan ihtiyaçlara ulaşmaları engellenmemelidir.⁸ Ancak günümüzdeki birçok çatışmada tarım arazileri kullanılamaz hale gelmekte, fabrika ve benzeri üretim merkezleri faaliyetlerine devam edememekte ve insanlar evlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Tüm bunlar sivilleri kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamasına mani olmaktadır. Bu durumda, sivillerin güvenlik ve ihtiyaçlarından sorumlu olanlar ilk başta ve her daim sivil halkın yaşadığı devlettir. Fakat çatışmanın getirdiği ekonomik, askeri ve diğer sebeplerle çoğu zaman söz konusu devlet bu sorumluluğunu yerine getirmemekte veya getirememektedir. İşte tam bu an devreye insani yardım girmektedir. Ancak bir başka devlet veya insani yardım örgütüne yapılacak insani yardım faaliyeti uluslararası insancıl hukuk altında düzenlenerek birtakım kurallara bağlanmıştır.

İngilizcede “*humanitarian assistance*,” “*humanitarian aid*,” “*humanitarian relief*”, “*relief assistance*” veya “*relief action*” olarak adlandırılan “insani yardım”

⁴ Solis, **The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War**, s. 157.

⁵ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 Ekim 1995, para. 70.

⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, New York, United Nations Publication, 2004, s. 5.

⁷ International Committee of the Red Cross, **International Humanitarian Law; A Comprehensive Introduction**, Ed. Nils Melzer, Cenevre, Ağustos 2016, s. 18, 20.

⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, **International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict**, New York, 2011, s. 115.

faaliyeti esas olarak iki tür kriz durumunda gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki silahlı çatışmalar diğeri ise doğal afetlerdir. Uygulanan hukuki çerçeve, olay sırasındaki fiili şartlar ve karmaşıklık seviyesi açısından aralarında farklılıklar bulunan bu kriz durumlarındaki yardım faaliyetleri amaçları ve yardım kapsamlarının benzerlikleri nedeniyle tek bir çatı altında incelenebilmektedir.⁹ Ancak bu çalışmada insani yardım insancıl hukuk bağlamında inceleneceğinden dolayı yalnızca silahlı çatışmalardaki siviller için yapılan insani yardım eylemi ele alınacaktır.

İnsani yardım kavramının uluslararası insancıl hukuk kaynaklarında ortak bir tanımını bulabilmek mümkün değildir.¹⁰ Özellikle hangi mal ve hizmetlerin insani yardıma dâhil olduğunu belirlemek güçtür. ICRC insani yardımın kapsamına “yiyecek, barınak, giysi, sağlık, ilk yardım, psiko-sosyal destek, vs.” gibi mal ve hizmetleri katarken¹¹ BM organlarının sayılan mal ve hizmetlerin yanında bunların ulaştırılmasında kullanılan “insan, lojistik ekipman ve ulaşım araçlarını” da insani yardıma dâhil ettiği görülmektedir.¹² San Remo’daki Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü ise “dini ve manevi yardım ile sivil savunmayı” da sayarak kapsamı daha da genişletmiştir.¹³ Tüm bunlara “mültecilerin ve yerinden edilmişlerin geri döndürülmesi ile psikolojik desteği” dâhil eden Uluslararası Hukuk Enstitüsü diğerlerinden farklı olarak “silah, askeri mühimmat ve buna benzer herhangi bir askeri materyalin” insani yardım adı altında sivillere verilemeyeceğini de belirtmiştir.¹⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi de insani yardımın yalnızca insani amaçlarla yapılması gerektiğini belirterek “silah ve askeri mühimmat” gibi sivillere zarar verecek malzemelerin sağlanmasını uluslararası hukuka aykırı bulmuştur.¹⁵

⁹ Örneğin yıllık insani yardım raporları veya insani yardıma ilişkin ilkeler her iki insani yardım için de ortak ele alınmaktadır. Bkz. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2020**, 4 Aralık 2019; Core Humanitarian Standard Alliance, Group URD, The Sphere Project, **Core Humanitarian Standard on Quality and Accountability**, 2019.

¹⁰ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde insani yardım kavramının tanımı yer almazken bazı maddelerinde (12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 59. madde; 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, 69. madde) yardımın yiyecek, ilaç, giysi, barınak, vb. malzemelerden oluştuğu ifade edilmiştir.

¹¹ International Conference of the Red Cross and Red Crescent, **30th International Conference of the Red Cross and Red Crescent: Together for Humanity**, Cenevre, Kasım 2007, s. 75.

¹² UN General Assembly, General Assembly Resolution A/2717, 15 Aralık 1970; UN Economic and Social Council, Economic and Social Council Resolution E/1612, 23 Temmuz 1971.

¹³ The International Institute of Humanitarian Law in San Remo, Guiding Principles on the Right to Humanitarian Assistance, Principle 9, Nisan 1993.

¹⁴ Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, Brüksel, Eylül 2003, s. 3.

¹⁵ Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua v. United States of America; “*Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*,” s. 114, para. 242.

Sonuç olarak, savaş ve felaket mağduru kimselerin acılarını hafifletmeyi veya önlemeyi amaçlayan insani yardımın yiyecek, giyecek, barınak, sağlık malzemeleri vb. eşyaların verilmesi veya ulaşım, sağlık, din vb. hizmetlerin sağlanması şeklinde gerçekleştirilen bir faaliyet olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma için ise insani yardım kavramı “*silahlı çatışma mağdurlarının hayatta kalması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için vazgeçilmez olan ve yalnızca insani nitelikteki mal ve hizmetlerin sağlanması için yapılan tüm faaliyetler, insan ve maddi kaynaklar*” şeklinde tanımlanacaktır.¹⁶

2020 yılı itibariyle insani yardım uluslararası insancıl hukukun en öne çıkan meselelerinden birisidir. İnsani yardımın geçmişten günümüze durmadan devam eden bir faaliyet olması, silahlı çatışmalardan dolayı yardıma ihtiyaç duyan insan sayısının büyüklüğü ve yardımın silahlı çatışmaların seyrindeki hayati etkisi insani yardımın öne çıkmasında rol oynayan temel etkenlerdendir. Ayrıca, devletlerin ve silahlı grupların insani yardıma bakışı, dinmeyen insani yardım ihlalleri ve ihlallere karşı yaptırım gücünün zayıflığı gibi yan etkenler de insani yardımın önemini artırmaktadır. Tüm bu sebepler ve daha fazlası göz önünde bulundurularak bu çalışmada uluslararası insancıl hukuk bağlamında insani yardım konusunun ele alınmasına karar verildi. Belirtilen kapsamda daha önce herhangi bir Türkçe araştırmanın bulunmaması da çalışmanın yapılmasının ana gerekçesini oluşturdu.

Çalışmanın yapılması ile uluslararası insancıl hukuk mevzuatında insani yardım düzenlemesinin ne şekilde olduğu; hükümlerin nasıl bir hukuki sistem getirdiği ve çatışmanın tarafları, insani yardım örgütleri ve hatta diğer devlet ve uluslararası aktörler için ne gibi sorumluluklar ve haklar getirdiğinin araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, hukuki düzenlemenin pratikte ihlal edilip edilmediği ve oluşabilecek ihlallerin çözülebilmesi için etkili bir yargı mekanizmasının olup olmadığı da çalışmanın cevabını bulmayı amaçladığı sorular arasındadır. Tüm bu soruların ardında ise çalışmanın temel tartışma konusu yer almaktadır. Çalışmanın temel tartışma konusu “150 yıllık bir hukuki geçmişe sahip olan insani yardım düzenlemesi teoride yeterli midir, yeterli ise pratikte karşılık bulmakta mıdır, karşılık bulmuyorsa bulmamasının ana sebepleri nelerdir” sorusudur.

¹⁶ Belirtilen tanım Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından yapılan insani yardımı tanımıdır. Sayılan mal ve hizmetlerin tümüne içine alan geniş kapsamlı bir tanım olması nedeniyle çalışmaya bu tanımın konulması tercih edilmiştir. Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, Brüksel, Eylül 2003, s. 3.

Belirtilen soruların cevaplarına ulaşmak için öncelikle insani yardımın geçmişten günümüze geçirdiği hukuki ve yapısal değişiklikler incelenecek ve 2020 yılı itibariyle insani yardımın vaziyeti ele alınacaktır. Bunu yaparken insani yardıma insancıl hukuk penceresinden bakılacaktır. Ardından insani yardımın dört temel ilkesi ve bunların silahlı çatışmalarda gerçekleştirilen insani yardım açısından önemi ele alınacaktır. Söz konusu temel ilkelerin doğal afetler dâhil tüm insani yardım faaliyetleri için oluşturulmuş olması ve diğer konu başlıkları ile doğrudan bağlantısının olmaması bu konunun farklı bir başlık altında incelenmesini gerektirmiştir. Bir sonraki ana başlık altında ise doğrudan insancıl hukuk altında insani yardım eyleminin hukuki çerçevesi göz önüne serilecektir. Ayrıca hukuki çerçevenin doktrinde yarattığı tartışmalar ile pratikte karşılaşılan sorunlar da bu başlık altında incelenerek teori ve pratiğe beraber bakılmış olacaktır. Son olarak silahlı çatışmalardaki insani yardımlarda karşılaşılan hukuki problemlerin çözümünde ne gibi yargı yolları öngörüldüğü ve bu yargı yollarının mevzuatında insani yardım düzenlemesinin ne olduğu ele alınacaktır.

I. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İNSANİ YARDIM

Silahlı çatışmalardaki insani yardımın güncel hukuki düzenlemesini anlayabilmek için yardım faaliyetlerinin geçmişten günümüze gelişimini incelemek faydalı olacaktır. Böylece hem hükümlerin arka planı görülmüş olacak hem de bu alanda aktif olan yardım örgütlerinin ve uluslararası kuruluşların hangi şartlarda doğdukları anlaşılabilecektir. Bunun için öncelikle insani yardımın dünya tarihinde doğal afetler de dâhil olmak üzere hangi aşamalardan geçtiği incelenecektir. Ancak bu gelişmeler, silahlı çatışmalardaki insani yardıma olan katkısı göz önüne alınarak ele alınacaktır. Diğer yandan uluslararası insancıl hukukta insani yardıma ilişkin hükümleri barındıran sözleşme ve protokollerin ortaya çıkışı da ele alınacaktır. Son olarak tüm bu gelişmelerin üzerine insani yardımın son yıllardaki durumu ve yardıma muhtaç insan sayısının artmasının sebepleri sayısal veriler eşliğinde değerlendirilecektir.

A. İnsani Yardımın Tarihçesi

Uluslararası insancıl hukuk altında düzenlenen insani yardım eyleminin günümüzdeki konumuna ulaşmasında geçmişteki birçok olay etkili olmuştur. Ancak, özellikle Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kurulması ve 1. Dünya Savaşı insani yardım alanının gelişiminde kırılma noktalarını oluşturmuştur. Bu iki önemli olay esas alınarak insani yardım ve mevzuatının gelişimi üç bölüm halinde ele alınacaktır.

1. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Kuruluşuna Kadar İnsani Yardım

Tarih boyunca birçok insan gerek doğal afetler gerekse savaşlar sonucu muhtaç duruma düşmüş ve hayatını devam ettirmekte zorluklar yaşamıştır. Bu gibi durumlarda diğer insanların ihtiyaç sahiplerine sağladığı yardımlar, onların insani ölçülerde yaşamalarına katkı sağlamıştır. Özellikle kutsal dinlerde yer alan tüm insanların bir Tanrı tarafından yaratıldığı ve bundan dolayı saygı görmesi ve korunması gerektiği düşüncesi yardımlaşmayı yaygın hale getirmiştir.¹⁷ Örneğin, İslam dininin inananlara zekât, sadaka gibi görevler yüklemesi, komşusunun açken

¹⁷ Kent Hill, What is the Role of Religion in Humanitarian Relief?, 22 Mart 2016, <https://www.devex.com/news/what-is-the-role-of-religion-in-humanitarian-relief-87908>

kendisinin tok yatmasının hoş karşılanmaması bu yardımların yapılmasında teşvik edici güç olmuştur.¹⁸

İnsanlığın ilk dönemlerinden 19. yüzyıl ortalarına kadar geçen süreçte savaş veya doğal afet mağdurlarına yapılan yardımların herhangi bir organizasyon altında ve yazılı kurallar çerçevesinde yapılmayıp bireysel ve ad-hoc usullerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, 1576 yılında Milan’da yaşanan kıtlık ve veba salgınında Milan piskoposu *Saint Charles Borromeo* devlet yetkilileri tarafından ölüme terkedilen insanlara tüm malvarlığını harcıyıp hatta üzerine borç alarak yardımda bulunmuş, günde yaklaşık 60 bin insana yiyecek sağlamıştır.¹⁹ Yine 1720-1721 yıllarında, piskopos *Belzunce de Castel-Moron* Marsilya’daki veba hastalarına yardım için büyük bağışlarda bulunmuş ve şehri terk etmeyerek vebaya karşı birlikte savaşmıştır.²⁰ Aynı şekilde, Ukrayna’da yakalandığı humma hastalığı sonucu ölen²¹ *John Howard* da 1790 yılına kadar Avrupa’daki tüm hapishane ve hastaneleri ziyaret ederek hastaları tedavi etmiş ve sağlık alanında önemli reformlar gerçekleştirmiştir.²² *Marthe* adlı rahibe ise 1813-1815 yılları arasında Fransa’da yaşanan savaşta iki tarafın da yaralılarına sağlık yardımında bulunarak insani yardımın en güzel örneklerinden birisini göstermiştir.²³ İnsani yardım alanında ismi zikredilmeden geçilemeyecek bir diğer kadın ise *Florence Nightingale*’dır. 1854 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan Kırım Savaşı’nda yaralanan İngiliz askerler için Londra’dan İstanbul’a gelen *Nightingale* birçok askerin hayatını kurtarmıştır.²⁴

¹⁸ Hafize Zehra Kavak, İslami Gelenek ve İnsani Yardım, İNSAMER(İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), 28 Mart 2014, https://insamer.com/tr/islami-gelenek-ve-insani-yardim_63.html

¹⁹ Catholic Online, St. Charles Borromeo, https://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=212, Franciscan Media, Saint Charles Borromeo, <https://www.franciscanmedia.org/saint-charles-borromeo/>

²⁰ Henry Dunant, **A Memory of Solferino**, International Committee of the Red Cross, 2. Baskı, Cenevre, 1959, s. 118.

²¹ Encyclopaedia Britannica, John Howard, <https://www.britannica.com/biography/John-Howard-British-philanthropist-and-social-reformer>

²² BBC, History: John Howard, http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/howard_john.shtml

²³ Dunant, **A Memory of Solferino**, s. 119.

²⁴ Elizabeth Fee, Mary E. Garofalo, “Florence Nightingale and the Crimean War,” **American Journal Public Health**, AJPH/A Publication of the American Public Health Association, No: 100(9), Eylül 2010, s. 1591.

2. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Kuruluşundan 1. Dünya Savaşına Kadar İnsani Yardım

Modern manada insani yardım sistemine geçişin başlangıcı olarak Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kurulduğu yıl olan 1863 yılı kabul edilebilir.²⁵ 1859 yılında İtalya'da meydana gelen Solferino Savaşı'nda yaralılara yardımda bulunan *Henry Dunant*, savaş sırasında gördüğü vahşet ve insani acıların da etkisiyle bu Komite'yi kurmaya karar vermiştir.²⁶ Bu nedenle Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kuruluşunun arkasındaki motive edici fikir, savaş sırasında tarafların yapabileceklerinin ve yapamayacaklarının sınırını belirleme ve savaşa katılmayanların haklarını koruma ihtiyacı olmuştur denilebilir.²⁷ Nitekim Komite'nin görev tanımında silahlı çatışma mağdurlarının hayat ve haysiyetlerinin korunması ve bu kimselere insani yardımda bulunulması belirtilirken insancıl hukukun geliştirilmesi yoluyla acıların dindirilmesi de amaçlanmıştır.²⁸

Uluslararası Kızılhaç Komitesi(ICRC)'nin kuruluşunu takip eden yılda Komite tarafından düzenlenen bir konferans ile “*Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahına İlişkin Cenevre Sözleşmesi*” kabul edilerek teorik hukuk yönünden de ilk adımlar atılmış ve uluslararası insancıl hukukun temelleri inşa edilmiştir.²⁹

Aynı yıllarda ulusal insani yardım örgütleri de kendilerini göstermeye başlamıştır. 1868 yılında Türk Kızılay'ı,³⁰ 1878'de Japon Ulusal Toplumu³¹ ve 1881'de de Amerikan Kızılhaç'ı (*American Red Cross*)³² kurulmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısı, organize bir şekilde yapılmış olan ilk insani yardım faaliyetinin gerçekleştirildiği dönem olarak da önem arz etmektedir. 1870 yılında Çin'de yaşanan kuraklık sonucu yaklaşık 25 milyon insan açlık çekmiş, 10 milyona

²⁵ International Committee of the Red Cross, History of the ICRC, 29 Kasım 2016, <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>

²⁶ Henry Dunant, Solferino Savaşı'nın ardından gördüklerini anlattığı “A Memory of Solferino” adlı bir kitap yazarak hayatının geri kalanını gelecekte yaşanabilecek savaşlardaki acıyı hafifletmek ve önlemek için bir yol bulmaya adanmıştır. Birgitte Refslund Sørensen, Violence and Humanitarian Assistance: Reflections on an Intricate Relationship, University of Copenhagen, 2003, s. 4-5

²⁷ Joyne Cristopher, “The Evolution of Humanitarian Action,” **Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails**, Kaliforniya, Stanford University Press, 2013, s. 32

²⁸ International Committee of the Red Cross, The ICRC's Mandate and Mission, <https://www.icrc.org/en/mandate-and-mission>

²⁹ Sørensen, Violence and Humanitarian Assistance: Reflections on an Intricate Relationship, s. 5

³⁰ Türk Kızılayı Arşiv Yönetim Müdürlüğü, Tarihçe, <http://kizilaytarih.org/tarihce.html>

³¹ Kaiwana Amini, İnsani Yardımların Etkililiği, Nevşehir, Temmuz 2017, s. 24.

³² American Red Cross, Our History, <https://www.redcross.org/about-us/who-we-are/history.html>

yakın insan ise ölmüştür.³³ Shandong Açlıkla Mücadele Komitesi adı altında bir komite kurularak uluslararası yardım kampanyası başlatılmış ve büyük bir yardım toplanmıştır.³⁴

3. 1. Dünya Savaşından 20. Yüzyıl Sonuna Kadar İnsani Yardım

20. yüzyıl insani yardım eyleminin öneminin artması ve yeni bir bakış açısının kazanılması açısından birçok olaya ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan en başta gelenleri 1914-1918 ve 1939-1945 yılları arasında yaşanan iki büyük dünya savaşıdır. Doğurduğu insani sorunlar açısından beklenmedik büyüklükte olan bu savaşlar insani yardım sisteminin oluşmasında da dramatik bir etkiye sahiptir.³⁵ 1. Dünya Savaşı sırasında ICRC uluslararası çapta etkinlik göstermeye başlayarak esirleri ziyaret etmiş ve onlar ile aileleri arasındaki bağlantıyı sağlamıştır.³⁶ Ayrıca birçok ulusal Kızılhaç örgütü de gönüllülerle birlikte savaş alanında ambulans hizmeti ve hastanelerde hasta bakımı gibi yardımlarda bulunmuştur.³⁷ 1. Dünya Savaşı'nın ardından ilk uluslararası hükümet dışı organizasyon hareketleri de başlamıştır.³⁸ 1919 yılında "Save the Children" ismiyle ortaya çıkan uluslararası organizasyon çocukların sağlık, eğitim ve korunma gibi haklarının sağlanması amacıyla kurulmuştur.³⁹ Aynı yıl içinde Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu'nun ilk hali olan Kızılhaç Toplulukları Ligi kurularak insani yardım konusunda uluslararası koordinasyonun sağlanması hedeflenmiştir.⁴⁰

2. Dünya Savaşı ise tarihin en büyük insan kaynaklı felaketlerinden birisi olmuştur. Savaş esnasında savaş mağdurlarına yardım amacıyla *Oxford Committee for Famine Relief(OXFAM)*, *Catholic Relief Services(CRS)* ve *CARE* gibi uluslararası organizasyonlar faaliyetlere başlamış ve birçok kişiye yiyecek ve sağlık

³³ Bohr Paul Richard, "Dimensions of the Great Famine," **Famine in China and the Missionary: Timothy Richard as Relief Administrator and Advocate of National Reform, 1876–1884**, Brill Press, 1972, s. 13,15.

³⁴ Fatma Örgel, *İnsani Yardım Çalışmaları ve Uluslararası Politikalar*, İstanbul, 2018, s. 9.

³⁵ Joyne, **Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails**, s. 33.

³⁶ International Committee of the Red Cross, ICRC in WWI: Overview of Activities, 11 Ocak 2005, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jqgq.htm>

³⁷ International Committee of the Red Cross, History of the ICRC, <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>

³⁸ Joyne, **Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails**, s. 33.

³⁹ Save The Children, The History of Save the Children, <https://www.savethechildren.org/us/about-us/why-save-the-children/history>

⁴⁰ Amini, *İnsani Yardımların Etkililiği*, s. 26.

yardımında bulunmuştur.⁴¹ 2. Dünya Savaşı'nda daha çok kadın ve çocuklara yönelik olmak üzere ve yalnızca kuruldukları devletlerin müttefiklerine yardımına koşan bu organizasyonlar savaş sonrasında yardım faaliyetlerini hem kişi hem de ülke bakımından genişletmişlerdir.⁴² Savaş bittiğinde ise insanlığın daha fazla böyle acılar çekmemesi için artık bir şeylerin yapılması gerektiği düşüncesi uluslararası arenada yaygınlaşmaya başlamıştır. 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurularak uluslararası barışın sağlanması ve ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi için gerekli çalışmalar yapılırken *Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu*(UNICEF) ve *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu*(UNHCR) gibi BM organları ile de çeşitli alanlarda yardım faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Yaşanan bu iki büyük savaş teorik alanda da yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğini göstermiştir. Aslında bu tarihe kadar insancıl hukuk alanında birtakım uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. 1864 yılında Karadaki Silahlı Kuvvetlere Mensup Yaralıların Durumlarının İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi imzalanmış; 1899 yılında Lahey Sözleşmeleri adı altında bu sözleşmedeki ilkeler deniz savaşlarına uyarlanmıştır.⁴³ 1929'da ise 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmelerinden yola çıkılarak Savaş Esirlerine Yönelik Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir.⁴⁴ 1949 yılında devletler, var olan bu üç sözleşmeyi ICRC öncülüğünde genişletmiş ve silahlı çatışmalarda sivillerin korunması meselesini ele alan dördüncü bir sözleşme akdederek Cenevre Sözleşmelerini meydana getirmişlerdir.⁴⁵ 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri insani yardıma hukuki açıdan yeni bir boyut kazandırmıştır. Çünkü sivillerin korunmasını ele alan dördüncü sözleşmeye kadar doğrudan insani yardımın hukuki rejimi üzerine bir düzenleme bulmak mümkün değilken artık işgal bölgelerindeki sivillere yardımın ulaştırılmasına ve yardım organizasyonlarına ilişkin hükümler taraf devletlere uygulanabilecektir. Böylece hem

⁴¹ Joyne, *Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails*, s. 33.

⁴² Oxford Committee for Famine Relief-International(OXFAM), Our History, <https://www.oxfam.org/en/our-history>, Catholic Relief Services, About Catholic Relief Services, <https://www.crs.org/about>, Care, CARE's History, <https://www.care-international.org/who-we-are-1/cares-history>

⁴³ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, s. 10. 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi 1906 ve 1929 yıllarında revize edilmiştir.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ 1-Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi (I. Cenevre Sözleşmesi); 2-Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi(II. Cenevre Sözleşmesi); 3-Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi(III. Cenevre Sözleşmesi). 4- 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV. Cenevre Sözleşmesi) Türkiye bu sözleşmeleri 10 Şubat 1954 tarihinde onaylayarak sözleşmelerin tarafı haline gelmiştir.

1. Dünya Savaşı hem de 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası yardım organizasyonları veya devletlerce işgal bölgesindeki sivillere yapılan yardımlar 4. Cenevre Sözleşmesi'nin hükümlerine tabi olacaktır.

1950'li yıllardan itibaren insani yardımı temel alan birçok ulusal ve uluslararası örgüt ortaya çıkmaya başlarken dünya savaşları zamanında savaş mağdurlarına insani kaygılarla yardım yapan yardım örgütleri de fakirliğin ortadan kaldırılması, ekonomik ve sosyal düzenin iyileştirilmesi amaçlarını da misyonlarına ekleyerek faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁴⁶

BM insani yardım konusundaki ilk kararını 1971 yılında 2816 sayılı Genel Kurul kararı ile vermiştir.⁴⁷ Bu karar sonucunda BM bünyesinde *Disaster Relief Coordinator(DRC)* örgütü kurularak afetlerde yardım koordinasyonu ve afet öncesi planlama ve hazırlık yapma gibi görevler söz konusu örgüte verilmiştir.⁴⁸ Böylece insani yardım alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası örgütler arasında afet öncesinde ve sırasında uyum içinde çalışmalar yapılarak yardımın etkililiğinin artırılması hedeflenmiştir.⁴⁹

1977 yılında 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine⁵⁰ ek ilki uluslararası silahlı çatışmalarda, ikincisi ulusal silahlı çatışmalarda uygulanmak üzere mağdurların korunmasına ilişkin protokoller kabul edilmiştir.⁵¹ Her iki protokol de düzenledikleri çatışma türünde yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine ilişkin hükümler içermekte ve insani yardımı hukuken bağlamaktadır. Böylece iç çatışmalar dâhil olmak üzere tüm silahlı çatışmalarda insani yardım faaliyetleri esnek ve geçici kurallardan sıyrılarak hukuki bir rejim altına alınmıştır. Bu protokoller ile günümüz uluslararası insancıl hukukunda insani yardım için başvurulacak temel kaynakların tamamlandığını söylemek de yanlış olmayacaktır.⁵²

⁴⁶ Joyne, *Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails*, s. 36.

⁴⁷ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA on Message: General Assembly Resolution 46/182, 2012, s. 2.

⁴⁸ Mark Allen, Zakaria Sibahi, Earl Sohm; Evaluation of the Office of the United Nations Disaster Relief Coordinator, Cenevre, Ekim 1980, s. 5. www.unjlu.org

⁴⁹ A.g.e., s. 4.

⁵⁰ Buradan itibaren "Cenevre Sözleşmeleri" tabiri 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri için, "Ek Protokoller" ifadesi ise 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokoller için kullanılacaktır.

⁵¹ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, s. 11.

⁵² Heike Spieker, "The Right to Give and Receive Humanitarian Assistance," *International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism*, Ed: Hans-Joachim Heintze, Andrej Zwitter; Berlin, Springer, 2010, s. 8.

İnsani yardım meselesinin tartışıldığı ilk uluslararası mahkeme kararı 27 Haziran 1986 tarihli *Nikaragua vs. Amerika Birleşik Devletleri* kararıdır.⁵³ Uluslararası Adalet Divanı tarafından verilen kararda insani yardımın kapsamı ve insani yardım ile iç işlerine müdahale yasağı arasındaki ilişki gibi önemli konular değerlendirilmiştir.

1990'lı yıllara geldiğimizde Soğuk Savaş sona ermiş, dünya daha sakin bir uluslararası ortam beklentisi içine girmiştir. Ancak birçok bölgede çatışmalar devam etmekte ve insani krizlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle uzun yıllar süren iç savaşlar sivillerin zarar görmesine yol açmış ve acil çözüm ve müdahalelerin varlığı gerekli olmuştur.⁵⁴ Söz konusu iç savaşlarda ve Irak ile Kuveyt arasında gerçekleşen Körfez Savaşı'nda insani yardım faaliyetlerinin koordineli olarak yapılamayıp harcanan çabanın katlanması ve mağduriyetin artması nedeniyle BM Genel Kurulu tarafından 19 Aralık 1991 tarihinde 46/182 sayılı karar kabul edilmiştir.⁵⁵ Bu karar ile acil durumlarda yapılacak insani yardım için rehber ilkeler yayımlanmış ve *Department of Humanitarian Affairs(DHA)* adında bir örgüt kurulmuştur. Silahlı çatışma ve doğal afet durumlarında acil müdahalenin gerçekleştirilmesini organize şekilde sağlamayı amaçlayan⁵⁶ örgüt 1998 yılında *United Nations Organization of Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA)* adını almıştır.⁵⁷

BM yaşanan yeni çatışmalarda da insani yardım sorumluluğunu üstlenmeye başlamıştır. Somali'deki iç savaş ve Bosna'daki savaşlar siviller açısından ağır sonuçlar doğururken Ruanda'da Hutular, Tutsi etnik grubuna karşı soykırım planlamaktadır.⁵⁸ BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar⁵⁹ ile bu

⁵³ Uluslararası Adalet Divanı, *Nicaragua v. United States of America*; "Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua," 27 Haziran 1986.

⁵⁴ 1974'te başlayan Angola iç savaşı 27 yıl sürerken Sri Lanka iç savaşı 1983'te başlayıp 2009'da sona ermiştir. Sudan'daki iç savaş 1983 ile 2005 yılları arasında gerçekleşmiş, Liberya 1989-1996 yılları arasında iç savaşa sahne olmuştur. 1988 yılında Somali'de başlayan iç savaş ise halen devam etmektedir. Amini Kaiwana, *İnsani Yardımların Etkililiği*, s. 34

⁵⁵ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA on Message: General Assembly Resolution 46/182, s. 1.

⁵⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), History of OCHA, <https://www.unocha.org/about-us/who-we-are>

⁵⁷ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA on Message: General Assembly Resolution 46/182, s. 2.

⁵⁸ Kaiwana, *İnsani Yardımların Etkililiği*, s. 35-36.

⁵⁹ UN Security Council, Security Council Resolution 758, 8 Haziran 1992; Security Council, Security Council Resolution 771, 13 Ağustos 1992; UN Security Council, Security Council Resolution 794, 3 Aralık 1992; UN Security Council, Security Council Resolution 814, 26 Mart 1993; UN Security

çatışmalarda insani yardım için güvenli bir ortam oluşturulmasını⁶⁰ ve gecikmeksizin ve engellenmemiş yardım operasyonlarının yapılmasını istemiştir.⁶¹

1999 yılına geldiğimizde BM Güvenlik Konseyi yaşanan silahlı çatışmaların sonuçlarının da etkisiyle Genel Sekreterlikten sivillerin korunmasının iyileştirilmesi için tavsiyelerin de yer aldığı raporların yayınlanmasını talep etmiştir. Söz konusu raporlarda zorla yerinden edilme, insani yardım ve ihlallerin sorumluluğu gibi önemli konular güncel olaylar çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır.⁶² Böylece ilki 1999 yayımlanarak 2020 yılına kadar toplamda 15 tane rapor Güvenlik Konseyine sunulmuştur.⁶³

B. Günümüzde İnsani Yardım

Son yıllarda yaşanan insani krizler her zamankinden daha fazla insani etkilemektedir. Milyonlarca insan açlıkla mücadele ederken hastalıklar da birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Evlerinden ayrılmak zorunda kalanlar hayatlarını devam ettirebilmek için yardıma ihtiyaç duymaktadır. Tüm bu sorunların büyük bir oranı silahlı çatışmalardan kaynaklanmaktadır.

2019 yılında 16'sı Afrika kıtasında olmak üzere 34 adet silahlı çatışma yaşanırken bunların 28'i uluslararasılaştırılan⁶⁴ silahlı çatışmalardandır.⁶⁵ Söz konusu silahlı çatışmaların 25 tanesi 8 yılı aşkın süredir devam etmesi hasebiyle birçok insani problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁶⁶ En yakın örnek olarak 2011 yılından beri yoğun şekilde yaşanan çatışmalar nedeniyle Suriye son yılların hem en fazla insani yardıma ihtiyaç duyduğu⁶⁷ hem de en fazla mülteci veren⁶⁸ ülkeleri arasında olma özelliğini korumaktadır.

Council, Security Council Resolution 819, 16 Nisan 1993; UN Security Council, Security Council Resolution 824, 6 Mayıs 1993.

⁶⁰ UN Security Council, Security Council Resolution 814, 26 Mart 1993, s. 1.

⁶¹ UN Security Council, Security Council Resolution 771, 13 Ağustos 1992, s. 2.

⁶² UN Security Council, Report of the Secretary-General 373, 7 Mayıs 2019, s. 2.

⁶³ UN Security Council, Security Council Resolution 957, 8 Eylül 1999.

⁶⁴ "Uluslararasılaştırılan silahlı çatışma," iç çatışma olarak başlayıp sonradan uluslararası silahlı çatışmaya dönüşen silahlı çatışmalara verilen addır.

⁶⁵ Escola de Cultura de Pau, **Alert 2020! Report on Conflicts, Human Rights and Peacebuilding**, Barcelona: Icaria, Şubat 2020, s. 9.

⁶⁶ **A.g.e.** s. 11.

⁶⁷ Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2020**, 22 Temmuz 2020, s. 10; Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, 19 Haziran 2018, s. 16.

⁶⁸ Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2020**, 28 Nisan 2020, s. 2; Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2019**, 2019, s. 2.

21. yüzyılda, uluslararası insancıl hukuka saygının olmaması, özellikle ayırt etme⁶⁹ ve orantılılık⁷⁰ gibi temel ilkelerin çiğnenmesi birçok çatışmanın belirgin özelliği haline gelmiştir.⁷¹ Çocuk ve kadınların kasti olarak katledilişi, sivil bölgelere yapılan hava bombardımanları ve zehirli gaz içerikli kimyasal silahların kullanımı gibi uluslararası hukuka aykırı yöntemler savaş taktiği olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir.⁷²

Silahlı çatışmalar kasıtlı olarak veya olmayarak sivillerin geçim kaynakları olan tarlalarından ve hayvanlarından ayrılmasını zorunlu kılmaktadır. Çatışma tarafları fabrika, sağlık merkezi, sulama şebekeleri ve balıkçı tekneleri gibi yapı ve araçlara zarar vermekte veya tamamen yok etmektedir.⁷³ Evleri bombalanan ve yanı başlarında devam eden çatışmalardan dolayı her dakika ölüm riski ile karşı karşıya olan siviller daha iyi bir hayat için ülkelerinin savaştan uzak bir bölgesine veya başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Silahlı çatışmalar nedeniyle 5,2 milyon insan yalnızca 2019 yılında yerinden edilirken⁷⁴ toplamda 79,5 milyon insan çatışmalar ve zulüm dolayısıyla evlerinden farklı bir yerde yaşamaktadır.⁷⁵ Bunların 45,7 milyonu ülke içinde yer değiştirirken⁷⁶ kalanların yüzde yetmiş üçü komşu ülkelere iltica etmektedir.⁷⁷ Hakikaten 2020 yılı

⁶⁹ Kural 1: “Bir çatışmanın tarafları, siviller ile muhripleri her zaman birbirinden ayırt etmek zorundadır. Saldırıları yalnızca muhriplere yönelik olabilir. Sivillere karşı saldırı yapılamaz.” Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck, **Uluslararası İnsancıl Teamül(Örf-Adet) Hukuku, Cilt 1: Kurallar**, International Committee of the Red Cross, Çev: A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya; İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005, s. 3.

⁷⁰ Orantılılık ilkesi, “beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta can kaybına, yaralanmalara, sivil mallara zarar verilmesine ya da bunların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olması beklenebilecek saldırıları” yasaklayan ilkedir. International Committee of the Red Cross, **International Humanitarian Law; A Comprehensive Introduction**, s. 101; Galatasaray Üniversitesi, International Committee of the Red Cross, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Çev: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun; Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2009, s. 255.

⁷¹ UN General Assembly, UN Economic and Social Council; Report of the Secretary-General A/74/81- E/2019/60, 24 Nisan 2019, s. 6.

⁷² UN General Assembly, Report of the Secretary-General A/70/709, 2 Şubat 2016, s. 3; UN Security Council, Report of the Secretary-General 373, 7 Mayıs 2019, s. 2; UN Security Council, Report of the Secretary-General 366, 6 Mayıs 2020, s. 3.

⁷³ UN General Assembly, UN Economic and Social Council; Report of the Secretary-General A/74/81- E/2019/60, s. 6.

⁷⁴ Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2020**, s. 9.

⁷⁵ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), **Global Trends Forced Displacement in 2019**, Cenevre, 18 Haziran 2020, s. 2.

⁷⁶ Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2020**, s. 11.

⁷⁷ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), **Global Trends Forced Displacement in 2019**, s. 2.

başı itibariyle Suriye 6,6 milyon mülteci ile en fazla mülteci veren Türkiye ise 3,6 milyon mülteci ile en fazla mülteci barındıran ülke⁷⁸ konumunda yer alarak bu durumun en büyük örneğini oluşturmaktadır.

İnsani yardım açısından zorla yerinden edilmiş kimselerin sayısının önemi büyüktür. Keza bu insanların çoğu göç ettikleri yerde uzun bir süre yardım almadan geçimini sağlamakta zorlanmaktadır. Örneğin Türkiye’de yaşayan mültecilerin büyük bir oranı mülteci kamplarında kalmakta ve çeşitli insani yardım örgütlerinden yardım alarak yaşamlarına devam etmektedirler.⁷⁹

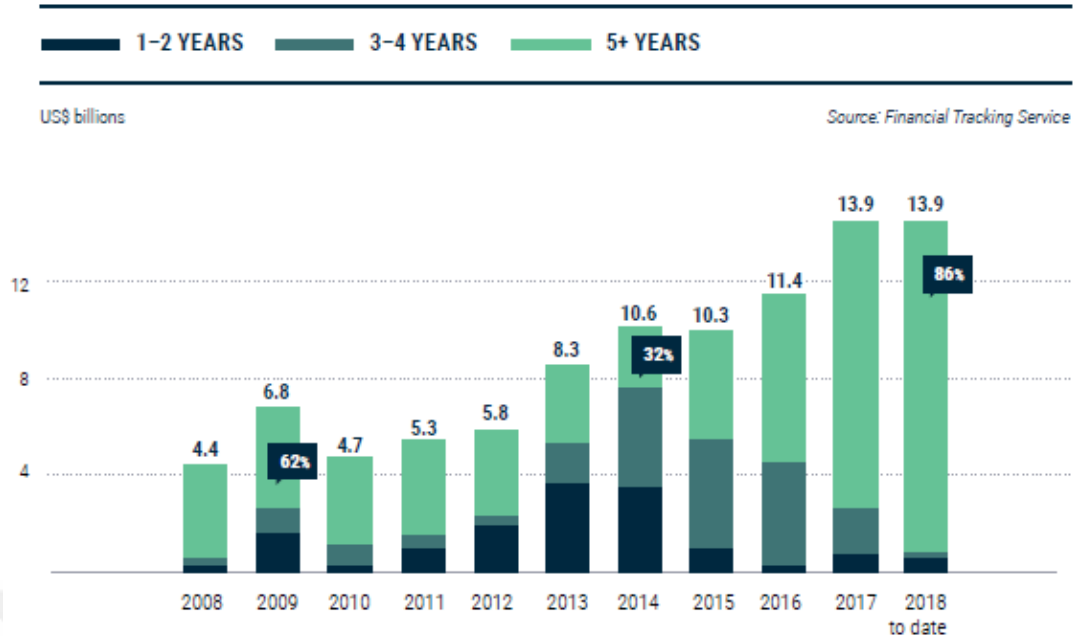
Savaşların uzun yıllar devam etmesi de sivillerin hayatını olumsuz etkileyen ve insani yardımın artmasında önemli rol oynayan durumlardan bir tanesidir. Uzun süreli çatışmalar zorla yerinden edilme olasılığını artırırken insani yardımın düzenli olarak yapılmasını da gerekli kılar. Nitekim 2014 ila 2018 yılları arasında yapılan yardımların % 55’i yalnızca en az 5 yıldır çatışma ve afetlerin devam ettiği 4 ülkeye (Somali, Güney Sudan, Sudan ve Suriye) yapılmıştır.⁸⁰ Ayrıca 2014 yılında ortalama 5,2 yıllık olan insani yardım planları 2018’e gelindiğinde 9,3 yıllık ortalamaya ulaştığı gibi planların karşılanması için gerekli miktar 17,3 milyardan 24,9 milyara çıkmıştır.⁸¹

⁷⁸ A.g.e, s. 3.

⁷⁹ European Commission, European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: Turkey, https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en

⁸⁰ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2019**, 4 Aralık 2018, s. 20.

⁸¹ A.g.e, s. 18.

Şekil 1.1: Talep süresine göre alınan yardım miktarı(2008-2018). (Year: Yıl; Billion: Milyar)
Kaynak: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2019**, 4 Aralık 2018, s. 20.

2020 yılı başı itibariyle 53 ülkeden 160 milyondan fazla insan, insani yardıma ihtiyaç duymakta ve bu sayı her geçen gün artmaktadır.⁸² 113 milyon insan şiddetli açlık nedeniyle gıda yardımına muhtaç halde hayatını sürdürmektedir.⁸³ Birleşmiş Milletler ve insani yardım örgütleri tarafından 108 milyona yakın insana yapılması planlanan yardımın gerçekleştirilmesi için 28,8 milyar dolarlık gereksinimin olduğu belirtilmektedir.⁸⁴

İnsani yardım için bağışların büyük bir oranı devletler tarafından yapılırken özel bağışçılar da (bireyler, vakıflar ve şirketler) her geçen yıl artan bir miktarda bağışta bulunarak bu konuda önemli bir rol üstlenmektedirler.⁸⁵ Türkiye tüm bağışçılar arasında ilk sıralarda yer aldığı gibi⁸⁶ ülkede bulunan mülteci sayısı dolayısıyla yardım alan ülkeler arasında da önemli bir paya sahiptir.⁸⁷ Geçtiğimiz yıllarda yapılan bağış miktarlarında her yıl artış görülmesine rağmen yeterli bağışın

⁸² United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2020**, 4 Aralık 2019, s. 28-29.

⁸³ Food Security Information Network, **2019 Global Report on Food Crises**, 2 Nisan 2019, s. 2.

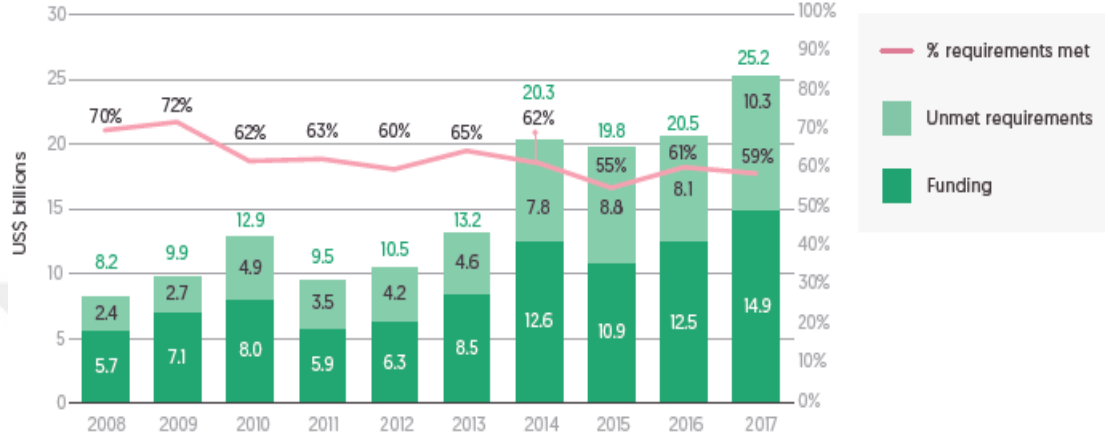
⁸⁴ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2020**, s. 4.

⁸⁵ Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, s. 26; United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2019**, s. 19.

⁸⁶ Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2020**, s.35.

⁸⁷ Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, s. 21.

toplanamamasından kaynaklı olarak ortalama 60% oranında insanı yardım talebi karşılanabilmiştir.⁸⁸ Ayrıca yapılan yardımların büyük bir kısmı az miktarda ülkeye gitmektedir. Öyle ki 2011 yılından beri çatışmaların devam ettiği Suriye, 14% oran ile son beş yıldır en fazla yardım alan ülke olurken çatışma ve doğal afetlerle mücadele eden Yemen, 8% oran ile ikinci sırada yer almaktadır.⁸⁹

Şekil 1.2: İnsani yardım talebi ve karşılanan yardım miktarı(2008-2017) (billion: milyar; requirements met: karşılanan ihtiyaç miktarı; unmet requirements: karşılanamayan ihtiyaç miktarı; funding: yapılan yardım) Kaynak: Global Humanitarian Assistance, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, 2018, s. 27.

⁸⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2019**, s. 19.

⁸⁹ Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, s. 10.

II. İNSANİ YARDIMIN TEMEL İLKELERİ

Uzun bir geçmişe sahip olan insani yardım son yıllara kadar savaş veya afet odaklı olup geçici ve esnek kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Ancak Uluslararası Kızılhaç Komitesi başta olmak üzere çeşitli ulusal ve uluslararası örgütlerin pratik olaylardan kazandıkları tecrübeler ile birlikte insani yardımın bazı temel prensipler çerçevesinde yapılmasının hem yardım kuruluşları hem de yardım alanlar açısından daha yararlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.⁹⁰ Öyle ki günümüzde yapılacak bir insani yardımın söz konusu temel ilkelere uymaması halinde kabul edilebilirliğinin ortadan kalkacağı söylenmektedir.⁹¹ Nitekim birçok hukuki belge insani yardım operasyonlarının bahsedilen temel prensiplere uygun şekilde yapılmasını talep etmektedir.⁹²

Günümüzde tüm insani yardım operasyonları için kabul edilen temel prensipler dört tanedir: insanilik(*humanity*), yansızlık(*impartiality*), tarafsızlık(*neutrality*) ve bağımsızlık(*independence*).⁹³ Cenevre Sözleşmelerinde her ne kadar “temel ilkeler” şeklinde bir belirtmeye gidilmesine de birçok maddesinde “insani(*humanitarian*),” “yansız(*impartial*),” “tarafsız(*neutral*)” ve “olumsuz ayrım gözetmeden(*without adverse distinction*)” gibi terimler kullanılarak bu prensiplerin varlığı ortaya atılmıştır. Ancak bu terimler yalnızca cümle içinde geçmiş, tanımlanmamıştır. İlk kez ICRC tarafından 1986 yılında Komite’nin yedi temel prensiple yönlendirileceği belirtilerek ilkelerin tanımlarına yer verilmiştir.⁹⁴ BM ise

⁹⁰ International Committee of the Red Cross, International Federation of Red Cross And Red Crescent Societies, **The Fundamental Principles of the International Red Cross and Red Crescent Movement: Ethics and Tools for Humanitarian Action**, Cenevre, 11 Haziran 2020, s. 4.

⁹¹ Ruth Abril Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 86, No: 855, Eylül 2004, s. 539.

⁹² United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Guiding Principles on Internal Displacement, 1998, Principle 24; The European Parliament and of The Council, Regulation (EU) No: 375/2014 Establishing the European Voluntary Humanitarian Aid Corps (‘EU Aid Volunteers initiative’), 3 Nisan 2014, Article 5/1.

⁹³ Core Humanitarian Standard Alliance, Group URD, The Sphere Project, **Core Humanitarian Standard on Quality and Accountability**, s. 8.

⁹⁴ ICRC’ye göre ek olarak gönüllü hizmet(*voluntary service*), birlik(*unity*) ve evrensellik(*universality*) gibi örgütün kendine has ilkeleri de yer almaktadır. International Committee of the Red Cross, **Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement**, Cenevre, 1986, s. 5,

belirtilen prensiplerden ilk üçüne (insanilik, yansızlık ve tarafsızlık) 1991 yılındaki 46/182 sayılı Genel Kurul kararında dördüncüsüne (Bağımsızlık) de 2004'teki 58/114 sayılı Genel Kurul kararında yer vermiştir. Bu ilkelere uyulmasının önemini diğer kararlarında da vurgulayarak günümüzde evrensel olarak kabul edilen temel ilkelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.⁹⁵

Temel ilkelere uymak; çatışmanın tarafları, çatışmadan etkilenen sivil grup, topluluk liderleri ve komşu devletler gibi birçok tarafın güveninin ve onayının alınmasında önemli rol oynamaktadır.⁹⁶ Bu durum da insani yardımın ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına ve yardımın daha efektif olmasına katkı sağlayacağı gibi insani yardım çalışanları ve yardımdan yararlanan kişilerin güvenliği konusunda teminat oluşturacaktır.

Sonuç olarak temel ilkelere bağlı kalabilmek uygulamada insani yardıma olan ön yargıların kırılmasını sağlayacak ve yardım faaliyetlerinin kabulünü kolaylaştıracaktır. Ancak bunun için yardım edilecek grubun ihtiyaçlarını analiz etmek, yardımın ulaştırılacağı en iyi yolları bulmak, yardımın hedeflenen kitleye ulaşmasını sağlamak ve tüm ilgili aktörlerle görüşülüp neyin kabul edilebilir neyin edilemez olduğunu belirlemek gibi görevlerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁹⁷

A. İnsanilik İlkesi

İnsanilik ilkesi; *“her nerede yaşıyorsa yaşansın insani acılara; çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gibi toplumun en fazla zarar görmeye açık kesimlerine özel dikkat gösterilerek müdahale edilmesi ve tüm mağdurların hak ve haysiyetlerine saygı gösterilerek korunması”* şeklinde tanımlanabilir.⁹⁸ Bu ilkeye göre insani yardımın amacı yaşamı ve sağlığı korumak ve insani acıyı engelleyerek veya

6. Nitekim bir başka uluslararası belge iştirak(*participation*), şeffaflık(*transparency*), kültür ve örfe saygı(*respect for culture and custom*) gibi yeni ilkeler de belirlemiştir. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, International Committee of the Red Cross, **The Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and Non-Governmental Organisations (NGOs) in Disaster Relief**, 1994, s. 4.

⁹⁵ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA on Message: Humanitarian Principles, Haziran 2012, s. 1.

⁹⁶ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners' Manual Version 2**, Aralık 2014, s. 21.

⁹⁷ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners' Manual Version 2**, s. 21.

⁹⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 15.

azaltarak insanoğluna saygıyı sağlamaktır.⁹⁹ Çatışmadan dolayı temel ihtiyaçlarını karşılayamayan sivillere hayatta kalabilmeleri için gerekli olan mal ve hizmetlerin verilmesinin temelinde de insanlık ilkesi bulunmaktadır.¹⁰⁰ Bu ilke çatışma mağduru sivillerin yalnızca insan olmaları hasebiyle insani yardımın bir hak olarak bu kişilere sağlanması ve yardımı gerçekleştirilirken yardım alanlara onur kırıcı, küçük düşürücü davranışlarda bulunulmamasını da kapsamaktadır.¹⁰¹

İnsani yardımın amacının çatışma taraflarından birisini doğrudan veya dolaylı desteklemek olması ve böylece insani acının artırılması insanlık ilkesinin ihlalini oluşturur.¹⁰² Dolayısıyla insani yardım kapsamında askeri teçhizat sağlanması veya siviller dışındakilere yardım sağlanması kabul edilemez bir durumdur. Ancak yardımın yalnızca insani bir güdüyle gerçekleştirilmemesi ihlale sebebiyet vermeyecektir. Örneğin, herhangi bir devlet üretim fazlası tarım mahsulünün bir kısmını veya tamamını elden çıkarmak amacıyla çatışmanın taraflarından birinin yardıma muhtaç sivil grubuna insani yardım olarak verdiği takdirde yapılan yardım insancıl hukuk kapsamında koruma altında olacaktır.¹⁰³

Nicaragua v. United States of America; “*Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*” kararında, insanlık ilkesinin çarpışan tarafların her ikisine de yardımın yapılması gerekliliğini de içerdiği şeklinde bir sonuca varılmıştır.¹⁰⁴ Ancak doktrinde, prensip olarak kendi ülkelerinin vatandaşları adına yardımda bulunmak için var olan ulusal insani yardım örgütlerinin böyle bir zorunluluk altında olmasının mantıksız olacağı belirterek Mahkeme’nin bu yorumu eleştirilmiştir.¹⁰⁵ Ayrıca devletlerin genellikle çatışmalarda “sempati

⁹⁹ Core Humanitarian Standard Alliance, Group URD, The Sphere Project, **Core Humanitarian Standard on Quality and Accountability**, s. 8.

¹⁰⁰ Jeremie Labbe, Pascal Daudin, “Applying the Humanitarian Principles: Reflecting on the Experience of the International Committee of the Red Cross,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 97 (897/898), 2016, s. 186.

¹⁰¹ Kolb, Hyde, **An Introduction to the International Law of Armed Conflicts**, s. 46.

¹⁰² Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 540.

¹⁰³ **A.g.e.**

¹⁰⁴ Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua v. United States of America; “*Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*,” s. 115, para. 243.

¹⁰⁵ Kate Mackintosh, “The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law,” **Humanitarian Policy Group Report**, Overseas Development Institute, Londra; Mart 2000, s. 7.

duydukları” tarafların sivil gruplarına yardımda bulunduklarını ve bu durumun hiçbir zaman uluslararası hukuk tarafından ayıplanmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁶

B. Yansızlık İlkesi

Yansızlık ilkesi, “*insani yardımın etnik kimlik, cinsiyet, ulus, politik düşünce, ırk ve din üzerinden ayırım yapılmadan sağlanması*” olarak ifade edilebilir.¹⁰⁷ Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesinde insani yardımı da kapsayacak şekilde bir ibare (*treaté humanely/insanca muamele*) kullanılarak çatışmaya doğrudan doğruya katılmayan kimseler arasında “... inanç, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiçbir ayırım” yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. Böylece ayırma esas olacak durumlar açık uçlu bırakılmıştır. Yine 4. Cenevre Sözleşmesi’nin 10. maddesinde “*Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve diğer herhangi bir yansız insani teşekkül*” ifadeleri kullanılarak yansız olma insani yardım kuruluşları için bir gereklilik olarak gösterilmiştir.

Yansızlık ilkesi ayırım gözetmeme ve orantılılık olmak üzere iki farklı unsurdan oluşur. Ayırım gözetmeme; yardım alacak kişinin bir sosyal gruba dâhil olma esasına dayanılarak¹⁰⁸ objektif bir ayırımın yapılmaması ve yardım alan kişiye suçlu ya da masum; iyi ya da kötü; yardımı hak ediyor ya da etmiyor gibi sübjektif kararlar üzerinden yardımın yapılmasına veya yapılmamasına karar verilmemesidir.¹⁰⁹ Orantılılık ise ihtiyaç kadar yardımın yapılması, yani gereken yardım ile yapılan yardım süresinin ve miktarının orantılı olması demektir.¹¹⁰ Her iki unsur da insani yardımın belli bir gruba sağlanmasını yeterli görmeyip bu faaliyetin insani acıların bütününün gözetilerek gerçekleştirilmesine daha çok önem vermektedir.

¹⁰⁶ Frits Kalshoven, “Impartiality and Neutrality in Humanitarian Law and Practice,” **International Review of the Red Cross**, No: 2723, Kasım-Aralık 1989, 518-519.

¹⁰⁷ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 15.

¹⁰⁸ Ek Protokol 1’in 70. maddesinde “*Yardım malzemelerinin dağıtımında, çocuklar, hamile anneler, doğum vakaları ve emziren anneler gibi... ayrıcalıklı muamele ya da özel koruma kapsamına alınan kişilere öncelik tanınacaktır.*” denilmektedir. Bu ifadeler yansızlık ilkesi ile çelişiyor gibi görünse de insanlık ilkesinin tanımında geçen “*çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gibi toplumun en fazla zarar görmeye açık kesimlerine özel dikkat gösterilerek müdahale edilmesi*” göz önüne alındığında ayırım gözetmeden ziyade insani açıdan aciliyet nedeniyle öncelik gösterme bu ifadelerin kaynağını oluşturmaktadır.

¹⁰⁹ Mackintosh, “The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law,” **Humanitarian Policy Group Report**, s. 8.

¹¹⁰ A.g.e.

Yansızlık ilkesi doğrultusunda yardım kuruluşları yalnızca sivillerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak onların acılarını sonlandırmak için çalışırlar. Bu nedenledir ki yalnızca insani açıdan aciliyet içeren durumlar için öncelik verilmesi mümkündür.¹¹¹ Dolayısıyla yansızlık ilkesine uygun hareket eden bir yardım kuruluşu yardıma muhtaç hiçbir birey arasında insani hususlar dışında ayırım yapmaz ve yardımı tüm ihtiyaç sahiplerinin yararına olacak şekilde dağıtır.¹¹²

C. Tarafsızlık İlkesi

“İnsani yardımın politik, dini ve ideolojik tartışmalara taraf olmadan veya düşmanlıkta bulunmadan sağlanması” ilkesine tarafsızlık ilkesi denir.¹¹³ Aslında bu ilke insanlık ilkesinin doğal bir sonucudur. Yardımı gerçekleştiren örgütün herhangi bir tartışmaya taraf olması yardımın insaniliğine gölge düşürecektir. Politik, dini veya ideolojik gayelere hizmet amacıyla yapılan yardımların sivillerden çok taraflara bir destek olarak görülmesi mümkündür ki bu durum hem tartışmaların sonlandırılması hem de yardım örgütlerinin güvenliği açısından olumsuz bir durum teşkil edecektir.

İnsancıl hukuka göre insani yardım yalnız ve yalnız sivillere yapılabilir.¹¹⁴ Siviller dışındakilere yapılacak yardım bir tarafın desteklenmesi manasına geleceğinden tarafsızlık ilkesine aykırıdır. Bu nedenle yardım örgütleri hem insani yardımın hedef kitlesinin belirlenmesinde hem de yardımın ulaştığı kişilerin siviller olmasında büyük hassasiyet göstermelidir. Böylece sivillere yapılan insani yardım, uluslararası insancıl hukuk tarafından korunacak ve herhangi bir tarafın askeri veya politik işlerine müdahale olarak algılanmayacaktır.

Tarafsızlık ilkesi de yansızlık ilkesi gibi iki unsurdan oluşmaktadır.¹¹⁵ İlk unsur olan “ideolojik tarafsızlığa” göre insani yardım örgüt ve personeli çatışmanın sebeplerine ilişkin fikirlerini kamuya açmamalı, herhangi bir tarafın çatışma sebebini desteklememeli veya insani meseleleri bir tarafın desteğini kazanmak amacıyla

¹¹¹ International Committee of the Red Cross, **Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement**, s. 5.

¹¹² Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 541.

¹¹³ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 15.

¹¹⁴ Yoram Dinstein, “The Right to Humanitarian Assistance,” **Naval War College Review**, U.S. Naval War College Digital Commons, Sayı:53(4), 2000, s. 77.

¹¹⁵ Mackintosh, “The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law,” **Humanitarian Policy Group Report**, s. 8.

kullanmamalıdır.¹¹⁶ Ancak bu unsur devletler açısından gerçekleştirilmese dahi, diğer bir deyişle devletler çatışmanın kendisi hakkında tarafsız olmasalar bile insani yardım faaliyetini insancıl hukuk kurallarına uydukları takdirde gerçekleştirebilirler.¹¹⁷ İkinci unsur olan “askeri tarafsızlık” ise yardım örgütünün doğrudan veya dolaylı olarak çatışmaya katılmamasını gerektirir. Bu nedenle insani yardım çalışanları çatışmaya aktif olarak katılamayacakları gibi askeri teçhizat veya diğer yardım malzemeleri ile çatışmanın taraflarından birine destek olamayacaklardır. Bu unsur ise devletler dâhil tüm yardım kuruluşları için geçerlidir.

Tarafsızlık ilkesi gereğince yardımda bulunan devlet ve kuruluşlar insani yardım dolayısıyla devletlerin iç işlerine müdahalede bulunmamalıdır. Uluslararası hukukun temel kurallarından olan iç işlerine müdahale yasağına göre “hiçbir devlet, başka bir devletin rejiminin şiddetle yıkılmasına yönelik terörist veya silahlı faaliyetleri organize edemez, teşvik edemez, hoş göremez; bu faaliyetlere yardımda bulunamaz, finansal destek sağlayamaz ve başka bir devletteki iç çatışmaya müdahale edemez.”¹¹⁸ Nitekim Nikaragua’da dönemin hükümeti ile çatışma içinde olan Contras grubuna Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan finansal, lojistik ve askeri eğitim yardımının insani yardım kapsamında olup olmadığı Uluslararası Adalet Divanı’nca tartışılmıştır.¹¹⁹ Divan, Amerika tarafından verilen desteğin uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan iç işlerine karışmama kuralına aykırı olduğuna ve bu nedenle ihlalin varlığına hükmetmiştir.¹²⁰ Tarafsızlık ilkesine uyulması halinde ise gerçekten insani yardım yapan kuruluşlar ile diğer aktörlerin aktiviteleri arasında bir ayrımın yapılması sağlanacak ve bu ilkeye uyan yardım kuruluşlarının faaliyetleri devletlerin iç işlerine müdahale olarak algılanmayacaktır.¹²¹

¹¹⁶ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 543.

¹¹⁷ Denise Plattner, “ICRC Neutrality and Neutrality in Humanitarian Assistance”, **International Review of the Red Cross**, No: 311, Nisan 1996, s. 4.

¹¹⁸ UN General Assembly, Declaration on Principles of International Law Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 24 Ekim 1970, s. 7.

¹¹⁹ Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua v. United States of America; “Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua,” s. 114, para. 242.

¹²⁰ **A.g.e.**, s. 115, para. 243.

¹²¹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA on Message: Humanitarian Principles, Nisan 2010, s. 2.

D. Bağımsızlık İlkesi

Bağımsızlık ilkesi yukarıda da belirtildiği gibi BM Genel Kurulunun 58/114 sayılı kararı ile uluslararası çapta kabul edilen bir ilke haline gelmiştir.¹²² Diğer ilkelerden farklı olarak BM bu ilkeyi tanımlama yoluna gitmiştir. Bu tanıma göre bağımsızlık ilkesi “*insani yardımın, herhangi bir aktörün insani eylemin uygulandığı alanlara ilişkin güttüğü politik, ekonomik, askeri ve diğer amaçlardan bağımsız olmasıdır*”.¹²³ Söz konusu bağımsızlık yalnızca insani eylemin uygulanması ile alakalı meselelerde geçerli olup özellikle ulusal yardım örgütlerinin bağlı oldukları ülkelerin kanunlarına uyma zorunluluğundan kurtulması manasına gelmemektedir.¹²⁴ Aynı şekilde uluslararası hukukun insani yardıma ilişkin tüm kuralları yardım kuruluşları için bağlayıcılığını korumaktadır.

İnsani yardımın çoğu zaman devletlerce politik veya askeri amaçlar güdülerek yapılması bu ilkenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bağımsızlık ilkesi ile yardım kuruluşlarının herhangi bir devlet veya birliğin uluslararası politika sonucunda ortaya koyduğu insani yardım görüşünü benimsememesi amaçlanmıştır.¹²⁵ Böylece insani yardımın kabul edilmesi halinde herhangi bir aktörün politikasına hizmet edildiği algısının ortadan kalkması sağlanacaktır.

İnsani yardım kuruluşlarının bağımsızlık ilkesine uyması için insani yardımın güvenliği ve devamına ilişkin faaliyetlerin kontrolünü kendisinin sağlaması önem arz etmektedir.¹²⁶ Çünkü yalnızca görüşün benimsenmemesi değil, insani yardım faaliyetlerinin de özerk bir şekilde yapılması gerekmektedir. Ayrıca insani yardım müzakerelerinin taraflar arasındaki barış veya ateşkes müzakereleri ile birlikte yapılması da bağımsızlığı etkileyecek durumlardan bir tanesidir.¹²⁷

¹²² “İnsani Yardımın Temel İlkeleri” başlığı altına (s. 18) bakınız.

¹²³ UN General Assembly, General Assembly Resolution A/58/114, 5 Şubat 2004, s. 1.

¹²⁴ International Committee of the Red Cross, International Federation of Red Cross And Red Crescent Societies, **The Fundamental Principles of the International Red Cross and Red Crescent Movement: Ethics and Tools for Humanitarian Action**, s. 56.

¹²⁵ A.g.e.

¹²⁶ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners’ Manual Version 2**, s. 22.

¹²⁷ A.g.e.

III. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK BAĞLAMINDA SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İNSANİ YARDIM

Uluslararası insancıl hukukta, daha dar kapsamda Cenevre Sözleşmelerinde, insani yardım faaliyeti uluslararası silahlı çatışmalar, işgal ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar olmak üzere üç çatışma türü için farklı hükümlerle düzenlenmiştir. Bu nedenle belirtilen çatışma türlerinin hangi durumlarda ortaya çıktığının bilinmesi başvurulacak hükümlerin hangisi olacağına karar verilmesi açısından yararlı olacaktır. Bu doğrultuda, “*Bir savaş ilanı ya da savaş halinin tanınmasının varlığına bakılmaksızın iki veya daha fazla devlet arasında gerçekleşen silahlı mücadele*”ye “uluslararası silahlı çatışma” denilmektedir.¹²⁸ Aslında bir uluslararası silahlı çatışma türü olan “işgal” için ise “*işgale uğrayan devletin işgal bölgesindeki yetkisini açıkça kullanamaz hale gelmesi*” ve “*bölgedeki hâkimiyetin işgalci kuvvetin eline geçmesi*” gerekmektedir.¹²⁹ “*Devlete ait silahlı kuvvetler ile devlet dışı silahlı gruplar*”¹³⁰ arasındaki veya bu tür grupların kendi aralarındaki uzun süreli çatışmalar” da “uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma” olarak adlandırılmaktadır.¹³¹ Ülke içindeki bir kargaşa, isyan veya şiddet eyleminin uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma, diğer adıyla iç çatışma sayılabilmesi için “*çatışmanın yoğunluğu minimum silahlı şiddet eşiğinin üzerinde olması*” ve

¹²⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 2.

¹²⁹ United Kingdom, Ministry of Defence; **The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict**, 2004, s. 275.

¹³⁰ Devlet dışı silahlı grupların uluslararası hukukça kabul edilmiş ortak bir tanımı olmasa da bunlar, “*Amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet kullanabilen veya kullanma niyeti olan; düzenli ordu, özel kuvvet gibi devlet kuruluşlarına bağlı olmayan ve politika, askeri operasyon, maddi kaynak ve altyapı açısından yeterli seviyede otonomiye sahip*” gruplar olarak tanımlanabilir. Rob Grace, Briefing Note: Frontline Negotiations with Non-state Armed Groups, Advanced Training Program on Humanitarian Action (ATHA), 2016, s. 2. <https://reliefweb.int/report/world/briefing-note-frontline-negotiations-non-state-armed-groups>

¹³¹ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners’ Manual Version 2**, s. 29.

“çatışan tarafların örgütlülük açısından belli bir seviyenin üstünde yer alması” lazımdır.¹³²

Uluslararası silahlı çatışmalarda yaşanan insani problemler için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin tamamına ve Ek Protokol 1’e başvurulabilir. İşgal durumu için yapılan hukuki düzenlemeler ise yalnızca 4. Cenevre Sözleşmesi’nde bulunmaktadır. Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi ve Ek Protokol 2, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar açısından bağlayıcıdır. Ancak, iç çatışmalarda Ek Protokol 2’nin uygulanabilmesi için çatışmanın tarafı olan devlet dışı silahlı grubun “*Ek Protokole taraf olan bir devletin ülkesinde çatışması*” ve “*planlı askeri operasyonlar yapabilecek şekilde ülkenin bir kısmını elinde bulundurması*” gerekmektedir.¹³³

Her üç silahlı çatışma için de uluslararası teamül hukuku geçerliliğini korumaktadır. Hatta Ek Protokollere taraf olmayan devletler protokollerdeki hükümlerin örf ve adet hukukunda bulunduğu hallerde insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu olacaklardır. Son olarak belirtmek gerekir ki, uluslararası insancıl hukuk bir silahlı çatışmanın uluslararası hukuka göre başladığı andan tamamen barışın sağlandığı ana kadar uygulanmaya devam eder.¹³⁴ Bu nedenle, aralıklarla devam eden silahlı çatışmalarda “ara” olarak ifade edilen zaman dilimlerinde de eğer duruma uygunsa uluslararası insancıl hukuka başvurulabilir.

A. Sivillerin İhtiyaçlarının Karşılanması Sorumluluğu

Uluslararası insancıl hukuk, devletler ve diğer aktörlere silahlı çatışmalar sırasında zarar gören sivillerin korunması ve ihtiyaçlarının karşılanmasını konusunda birtakım yükümlülükler yüklemektedir. Egemenlik ilkesi ile bağlantılı olarak¹³⁵ her bir devlet kendi topraklarındaki insanların bakımından birincil derecede

¹³² Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework**, Aralık 2014, s. 33. “Çatışmanın yoğunluğu” ve “örgütlülük” kavramları için bkz. International Committee of the Red Cross, **International Humanitarian Law; A Comprehensive Introduction**, s. 69.

¹³³ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 2), m. 1.

¹³⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, para. 70.

¹³⁵ “Egemenlik, uluslararası hukuk tarafından açıkça yasaklanmamış her şeyi yapabilmek için devletlere bahşedilmiş sınırsız bir güç olmayıp tam aksine uluslararası hukuk tarafından tanınmış olan uluslararası hak ve sorumlulukların bir bütün olarak yüklenmesidir.” United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 31.

sorumludur.¹³⁶ Devletlerin bu yükümlülüğü hiçbir zaman azalmaz ve diğer aktörlerin önünde gelir.¹³⁷ Diğer bir deyişle, sivillerin silahlı grupların kontrolü altında olmasından dolayı devletin onlara ulaşamaması ve kontrolü kaybetmesi devleti sivillere karşı olan yükümlülüğünden muaf tutmaz.¹³⁸ Aynı zamanda, sivillerin ihtiyaçlarının başka bir devlet ya da uluslararası kuruluşça karşılanması, bakmakla yükümlü olan devletin yükümlülüğünden kurtulduğu veya daha az sorumlu olduğu anlamına da gelmez. Devletin egemenliğini devam ettirdiği sürenin ilk anından son anına kadar bu durum geçerlidir.¹³⁹

İşgal dışındaki uluslararası silahlı çatışmalarda sivillerin ihtiyaçlarının karşılanması açısından özel olarak belirtilecek bir durum yoktur. Siviller hangi devletin bölgesinde bulunuyorsa o devlet sivillere çatışmadan zarar görmemesi için gerekli tüm olanakları sağlayacaktır. İşgal durumlarında ise 4. Cenevre Sözleşmesinin 55. maddesine göre “işgalci devletin, halka gerekli olan besin maddeleriyle tıbbi maddeleri imkânlarının elverdiği en iyi ölçüde sağlaması” yükümlülükleri arasındadır.¹⁴⁰ İşgal bölgesi gıda, tıbbi veya yaşam için gerekli diğer maddeler yönünden yetersiz ise işgal eden devlet kontrolü altındaki halka bu maddeleri getirmelidir.¹⁴¹ Benzer ifadeler yer veren Ek Protokol 1’in 69. maddesi bunlara ek olarak “işgal altındaki toprakların halkının hayatta kalabilmesi için gerekli olan her türlü giysi, yatak, barınak ve diğer malzemelerin” temin edilmesini de işgalci kuvvetten istemektedir. Böylece söz konusu temin listesini sınırlı bir kapsamdan çıkarmıştır. Ayrıca, 4. Cenevre Sözleşmesinin 55. maddesinden farklı olarak temin işleminin herhangi bir ayırım gözetmeksizin yapılması gerektiğini de belirtmektedir.

Uluslararası insancıl hukuka göre, işgal bölgelerindeki sağlık kuruluşlarının aktif olarak hizmet verebilmesi ve sivillerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi

¹³⁶ UN General Assembly, General Assembly Resolution A/46/182, 19 Aralık 1991, s. 2.

¹³⁷ International Committee of Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, Haziran 2014, s. 7. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/2014/icrc-q-and-a-lexicon-on-humanitarian-access-06-2014.pdf>

¹³⁸ UN Security Council, Report of the Secretary-General 331, 30 Mart 2001, s. 5.

¹³⁹ Emilie Ellen Kuijt, **Humanitarian Assistance and State Sovereignty in International Law: Towards a Comprehensive Framework**, School of Human Rights Research Series, Sayı: 76, Amsterdam, 25 Kasım 2015, s. 226.

¹⁴⁰ “İmkânlarının elverdiği en iyi ölçüde” ibaresi, bir savaş içinde olan işgalci devletin maddi ve ulaşım problemleri ile karşılaşmasının olası olduğu kabul edilerek kullanılmıştır. International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, Jean Pictet, Cenevre, 1958, s. 310.

¹⁴¹ Buradaki “halk” ibaresi yalnızca işgalci kuvvetin kontrolünde olan sivil halkı değil, esir aldığı silahlı kuvvet üyelerini de kapsamaktadır. **A.g.e.**

gerekmektedir. İşgalci kuvvetin, “işgali altındaki topraklarda bulunan tıp müesseselerini, servislerini ve hastaneleri ve keza halkın sağlığını ve hıfzıssıhhasını” imkânlarının elverdiği en iyi ölçüde temin ve idare etmesi yükümlülüğünün bulunduğu 4. Cenevre Sözleşmesinin 56. maddesinde ifade edilmektedir. Aynı madde, belirtilen temin ve idare işlemlerinin ulusal ve yerel otoriteler ile işbirliği içinde gerçekleştirilmesi gerektiğine de dikkat çekmektedir. Tüm bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere insancıl hukuk, işgal bölgesindeki hastane ve sağlık müesseselerinin organize edilmesi sorumluluğunu yalnızca işgalci devletin üzerine yüklemektedir.¹⁴²

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar açısından çatışan tarafların sivillerin ihtiyaçlarını karşılamasına ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi bu çatışmalarda gözetilmesi gereken minimum standartları ortaya koymaktadır. Buna göre çatışmalara doğrudan doğruya katılmayanlara insani surette muamele edilecek, bu kimselerin vücut bütünlüğüne ve hayatına tecavüz edilmeyecek, kişi haysiyetine zarar verici davranışlarda bulunulmayacak ve yaralı ve hastalar tedavi edilecektir. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda sivillerin ihtiyaçlarının karşılanmaması ve hatta özellikle aç bırakılması zihinsel ve fiziksel acılara neden olacaktır.¹⁴³ Bu durumun da ortak 3. madde kapsamında bir ihlal oluşturduğu açıktır.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda, devlet dışı silahlı aktörlerin bir bölgeyi aktif olarak kontrol ettiği durumlarda, bu aktörler de kontrolü altındaki sivillerin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.¹⁴⁴ Ancak, bunun için sivillerin ihtiyaçlarının egemenliği altında bulundukları devlet tarafından karşılanamaması veya karşılanmaması lazımdır.¹⁴⁵ Böylece, devletler egemenlikleri altındaki tüm halka bakmakla ile yükümlü iken çatışmaya taraf olan devlet dışı silahlı aktörler ancak kontrolü altındaki sivillerin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü

¹⁴² A.g.e. s. 313.

¹⁴³ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework, Version 2**, s. 34.

¹⁴⁴ Dapo Akande, Emanuela-Chiara Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Ekim 2016, s. 13.

¹⁴⁵ A.g.e.

kalabilirler.¹⁴⁶ Burada, devletlerin söz konusu yükümlülüğü egemenlik ilkesinden kaynaklanırken devlet dışı silahlı grupların sivillere karşı olan sorumluluğu insanilik ilkesinin bir tezahürüdür.

B. İnsani Yardım Teklifi

Yukarıda da belirtildiği gibi silahlı çatışmalar esnasında devletler ve hatta devlet dışı silahlı aktörler çatışmaya aktif olarak katılmayan sivillerin korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda ellerinden gelen tüm imkânları kullanmak zorundadırlar.¹⁴⁷ Ancak, bazı zamanlarda ilgili taraflar bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde başarısız veya isteksiz olabilmektedir. Bu gibi durumlarda devletlerin dışardan yardım talep etmesi mümkünken diğer devlet veya uluslararası kuruluşlarca yardımın gerçekleştirilmesi teklifi de yapılabilir.¹⁴⁸ Nitekim BM Güvenlik Konseyi 883 sayılı kararında, *“Her ne kadar ilgili devletlerin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne tamamiyle saygı gösterilmesi gerekse de; devletlerin çatışmadaki mülteci ve diğer sivillerin ihtiyaçlarının karşılanmasında isteksiz veya başarısız olması durumunda, uluslararası topluluk, çatışmanın mağdurlarının yardım almasını ve hayatlarının devamı için gerekli olan korumanın sağlanmasını temin etmelidir.”* ifadelerini kullanmıştır.¹⁴⁹ BM’nin bu görüşü doktrinde daha da ileriye götürülerek devletin kontrolü kaybetmesi veya kontrol eden otoritenin sivillerin korunması için gerekli şartları sağlamaması veya sağlamaktan çekinmesi durumlarında sorumlu devletin egemenliğinin kaybedildiği ve uluslararası topluluğun devletin yerini alarak sivillere koruma ve yardım sağlamakla zorunlu olduğu iddia edilmiştir.¹⁵⁰ Ancak uluslararası topluluğun böyle bir yardım faaliyetini gerçekleştirebilmesi için egemenliğin kaybının ve yardımın gerektiğine dair sorumluluğun doğduğunun uluslararası hukukça kararlaştırılması gerekir.¹⁵¹

¹⁴⁶ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 520.

¹⁴⁷ “Sivillerin İhtiyaçlarının Karşılanması Sorumluluğu” başlığı altına (s. 25) bakınız.

¹⁴⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework, Ocak 2019, s. 1. https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Fact-Sheet_Humanitarian_Relief_Operations%20-%20January%202019.pdf

¹⁴⁹ UN Security Council, Report of the Secretary-General 883, 22 Eylül 1998, s. 4.

¹⁵⁰ Kajta Luopajarvi, "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law," **International Journal of Refugee Law**, Vol. 15, No. 4, Oxford University Press, 2003, s. 684.

¹⁵¹ Kuijt, **Humanitarian Assistance and State Sovereignty in International Law: Towards a Comprehensive Framework**, s. 504.

Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinin birçok maddesinde insani yardım teklifinin yardım kuruluşlarınca yapılabilmesi belirtilmektedir.¹⁵² Ek Protokol 2'nin 18. maddesinde, yardım hizmetinin çatışmanın yaşandığı topraklardaki yardım örgütlerince sunulabileceğini ifade edilerek uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için daha da belirginleştirilmiştir.¹⁵³ Hatta aynı maddenin devamında sivil halkın dahi kendi girişimiyle hasta ve yaralıları toplama ve bu kişilere bakma teklifinde bulunabileceği ifade edilmiştir. Devletler tarafından böyle bir teklifin yapılabilmesine dair çıkarım ise işgal durumlarında insani yardım faaliyetini düzenleyen 4. Cenevre Sözleşmesinin 59. maddesinden yapılabilmektedir.¹⁵⁴ Nitekim insani yardım konusunda yayımlanmış birçok belge insani yardım teklifinin yapılmasında yardım kuruluşlarının yanında devletleri de saymaktadır.¹⁵⁵ Aynı şekilde hükümet dışı örgütler ile özel şirketlerin de tarafsız olmaları koşuluyla insani yardımda bulunabileceği söylenebilir.¹⁵⁶ Ayrıca, yukarıda da değinildiği gibi çatışmanın taraflarından biri veya her ikisi de yardım kuruluşlarının veya herhangi bir devletin yardım faaliyetlerini üstlenmelerini isteyebilirler.¹⁵⁷

Yardım teklifinde bulunan veya bulunulan kuruluşun büyüklüğü ya da statüsü önemli olmayıp yardımın insani, tarafsız ve yansız olması yeterlidir.¹⁵⁸ Ek Protokol 1'in 70. maddesine göre yardım insani, tarafsız ve yansız olduğu müddetçe “*böyle teklifler silahlı çatışmaya müdahale ya da dostane olmayan hareket olarak algılanmayacaktır.*” Böylece hem teklifte bulunan yardım kuruluşlarına hukuki bir koruma sağlanmış hem de rızası aranan devletin, iç işlerine müdahale mazeretini göstermesi engellenmek istenmiştir. Tüm bunların yanında Cenevre Sözleşmelerinin

¹⁵² 12 Ağustos 1949 Tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV. Cenevre Sözleşmesi), m. 3, 10; 2 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 2), m. 18.

¹⁵³ Söz konusu maddenin uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için düzenlenmiş olması ve bu nedenle sınır ötesi bir yardım organizasyonundan ziyade daha hızlı bir yardım faaliyetinin yapılması amaçlanmış olabilir. Adele Harmer, Abby Stoddard, Alexandra Sarazen; “Humanitarian Access in Armed Conflict: A Need for New Principles,” **Humanitarian Outcomes**, 1. Baskı, Aralık 2018, s. 6.

¹⁵⁴ “Gerek devletler gerek Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi bir tarafsız insani teşekkül tarafından organize edilebilecek bu hareketler, bilhassa yiyecek, tıbbi maddeler ve giyecek sevkiyatından ibaret olacaktır.”

¹⁵⁵ Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, s. 5; Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 14.

¹⁵⁶ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 533.

¹⁵⁷ International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 9.

¹⁵⁸ Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 14.

ortak 3. maddesinin son fıkrası yardım teklifinin, çatışmanın taraflarının hukuki statülerini etkilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu fıkra ile bazı devlet dışı aktörlerin, kendilerine yapılan yardım teklifini kullanarak hukuki statü kazanmaya çalışmalarının veya işledikleri suçlar dolayısıyla bir özel koruma veya dokunulmazlık beklemelerinin önü kapatılmıştır.

Son olarak, Ek Protokol 1'in 70. maddesinde yardım teklifinin, "*sivil halka 69. maddede belirtilen malzemelerin yeterince sağlanmaması*" durumunda yapılacağı belirtilmiş ancak "*yeterince sağlanmaması*" ifadesi muğlak kalmıştır. Doktrin, "*Asıl gereksinimlere bağlı olarak yardım eylemine olan ihtiyaç ve yardımın aciliyetinin derecesi, her durumda münferiden değerlendirilmelidir.*" diyerek bu gibi belirsiz durumlar için genel geçer bir formül önermiştir.¹⁵⁹ Söz konusu değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair ölçütler ise uluslararası örgütlerce yayımlanmaktadır.¹⁶⁰

C. İnsani Yardım Müzakereleri

İnsani yardım teklifinin yapılmasının ardından, teklifte bulunan ile teklif edilen arasında bir müzakere gerçekleştirilir. Bu müzakere ile öncelikle teklif edilenin gerçekleştirilecek insani yardım eylemi için rızası alınırken yardımın kapsamı, zamanı, hedef kitlesi ve koruma gibi hüküm ve koşullar da belirlenir.¹⁶¹ Diğer bir deyişle yardım malzemelerinin sivillere ulaştırılması sürecinde ve sonrasında karşılaşılabilecek olası engeller taraflarca tartışılarak ortak noktada buluşmaya çalışılır. Esas olarak insani yardım müzakerelerinin amacı sivillere yardım ve korumanın ulaştırılmasını garanti altına almaktır.¹⁶²

İnsani yardım müzakereleri, insani yardım eyleminin en önemli aşamalarından bir tanesidir. O kadar ki müzakerelerin ne şekilde yürütüldüğü, başarılı olup olmadığı veya tarafların müzakerelerdeki tavrı insani yardım eyleminin

¹⁵⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, Ed: Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann; Cenevre, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, s. 817.

¹⁶⁰ İnsani yardımın gerçekleştirilmesi için gerekli olan minimum standartları belirleyen en önemli kaynaklardan bir tanesi Sphere Projesi'dir. Sphere Projesi, 1997 yılında bir grup hükümet dışı organizasyon ve Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Hareketinin öncülüğünde doğal afet ve silahlı çatışma hallerinde yapılan insani yardımın kalitesini artırmak ve insani eylem sorumluluğunu yükseltmek amacıyla ortaya çıkan bir evrensel standartlar bütünüdür. Sphere Association, **The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response**, 4. Basım, Cenevre, 2018.

¹⁶¹ Deborah Mancini-Griffoli, Andre Picot, **Humanitarian Negotiation: A Handbook for Securing Access, Assistance and Protection for Civilians in Armed Conflict**, Centre for Humanitarian Dialogue, Cenevre, Ekim 2004, s. 19-20.

¹⁶² Zenobia Ismail, "Humanitarian Access, Protection and Diplomacy in Besieged Areas," **K4D Helpdesk Report**, University of Birmingham, 2018, s. 8.

sonraki tüm aşamalarını etkiler.¹⁶³ Bu nedenle her bir çatışma için müzakerenin yöntemleri farklılık gösterebilirken müzakere yapılacak tarafın insani yardıma bakışı, hukuki statüsü, kontrol gücü gibi birçok unsur insani yardım müzakerelerinin seyrini belirlemektedir.¹⁶⁴

1. Müzakere Usulleri

İnsani yardım müzakereleri taraflar arasındaki koşullara bağlı olarak birçok farklı yöntemle gerçekleştirilebilir. Örneğin, yardım kuruluşu kendi personeliyle çatışan taraflardan birisiyle müzakere gerçekleştirilirken yerel büyükler veya toplumda tanınmış ve saygı gören kişiler aracılığıyla da yardım yapılacak taraf ile iletişime geçebilir. Bu yöntemler sırasıyla doğrudan ve dolaylı müzakere olarak adlandırılır.¹⁶⁵ Doğrudan müzakerenin şahsi münasebeti güçlendirmesi ve böylelikle müzakereci taraflar arasında güven ve saygıyı artırması, ortak ve güvenilir bir anlaşmaya varılmasını sağlayabilir.¹⁶⁶ Diğer taraftan, aracıları kullanarak yardım kuruluşunun personel, lojistik ve zaman gibi kaynaklarını insani yardımın diğer noktaları için harcaması ve aracılardan çatışan tarafları daha iyi tanıması dolaylı müzakereyi tercih edilebilir kılabilir.¹⁶⁷ Nitekim yapılan bir araştırmaya göre dolaylı müzakere yöntemi çoğu çatışma için doğrudan müzakerenin önünde yer almaktadır.¹⁶⁸

İnsani yardım müzakereleri yazılı veya sözlü olarak gerçekleştirilebilmesi açısından da bir ayrıma tabidir.¹⁶⁹ Taraflar müzakere taleplerini, müzakere esnasındaki ifadeleri ve müzakerenin sonucunu yazılı olarak yapabileceği gibi herhangi bir kayıt altına almadan sözlü olarak da bırakabilir. Yazılı şekilde gerçekleştirilen müzakerelerin, müzakere sonucunda varılan anlaşmanın kapsamını, tarafların yükümlülüklerini ve çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünü belirleme

¹⁶³ Eva Svoboda, Veronique Barbelet, Irina Mosel; "Holding the Keys: Humanitarian Access and Local Organisations," **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Humanitarian Policy Group Londra; Ocak 2018, s. 6.

¹⁶⁴ Grace, Briefing Note: Frontline Negotiations with Non-state Armed Groups, s. 4.

¹⁶⁵ Mancini-Griffoli, Picot; **Humanitarian Negotiation: A Handbook for Securing Access, Assistance and Protection for Civilians in Armed Conflict**, s. 58, 59.

¹⁶⁶ Gerard Mc Hugh, Manuel Bessler, **Humanitarian Negotiations with Armed Groups: A Manual for Practitioners**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), New York, Ocak 2006, s. 52.

¹⁶⁷ **A.g.e.**

¹⁶⁸ William Carter, Katherine Haver; "Humanitarian Access Negotiations with Non-state Armed Groups: Internal Guidance Gaps and Emerging Good Practice," **Resource Paper**, Secure Access in Volatile Environments (SAVE), Ekim 2016, s. 22.

¹⁶⁹ Hugh, Bessler, **Humanitarian Negotiations with Armed Groups: A Manual for Practitioners**, s. 53.

açısından daha teminatlı olacağı açıktır.¹⁷⁰ Ancak birçok silahlı grubun yazılı bir metni imzalama konusunda çekinceli davranması da muhtemeldir.¹⁷¹

Yazılı şekilde gerçekleştirilen insani yardım müzakereleri daha önceden uluslararası kuruluşlarca belirlenmiş veya tarafların kendi aralarında belirlediği *ortak ilkeler(joint principles)*, *protokoller(protocols)* veya *kırmızı çizgiler(red lines)* olarak adlandırılan metinler üzerinden de yapılabilir.¹⁷² Ayrıca çatışan tarafların aralarında yaptığı barış antlaşmalarının bir bölümü insani yardıma ayrılarak yardımın güvenliği sağlanabilir.¹⁷³

2. Devlet Dışı Silahlı Aktörlerle Müzakere

İnsani yardım kuruluşlarının yardım teklifini devletlere yapması durumunda müzakereler devletin yetkili kurumları ile yardım kuruluşu arasında yukarıda belirtilen usuller dâhilinde gerçekleştirilir.¹⁷⁴ Devletler açısından bu müzakereler çoğu zaman bir zorluk içermezken devlet dışı silahlı gruplara yardım teklifinin yapılabilmesinin dahi mümkün olmadığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Özellikle devletler, uluslararası organizasyonlar veya medya tarafından “yasadışı silahlı grup,” “terörist grup” veya “suç örgütü” gibi ifadelerle kodlanmış silahlı gruplar ile insani yardım müzakereleri yapmak insani yardım kuruluşlarının üzerinde bir baskı oluşturmaktadır.¹⁷⁵ Terörle mücadele kanunları kapsamında bahsedilen silahlı gruplara yardımın hukuki yaptırımlara bağlanması bu baskıyı artırmaktadır.¹⁷⁶ Nitekim yapılan bir araştırmaya göre insani yardım örgütü çalışanlarının yalnızca %52’si devlet dışı silahlı aktörlerle insani yardım müzakerelerinin yapılabileceğini düşünürken geri kalanı “yapılamaz,” “emin değilim” ya da “devlet dışı silahlı aktörün kim olduğuna bağlı” şeklinde cevaplar vermişlerdir.¹⁷⁷

Devletler ve diğer uluslararası aktörler tarafından yapılan bu baskının yanında silahlı grupların yardım kuruluşlarına bakışı da müzakereleri olumsuz etkilemektedir.

¹⁷⁰ Mancini-Griffoli, Picot; **Humanitarian Negotiation: A Handbook for Securing Access, Assistance and Protection for Civilians in Armed Conflict**, s. 145.

¹⁷¹ **A.g.e.**

¹⁷² Harmer, Stoddard, Sarazen; “Humanitarian Access in Armed Conflict: A Need for New Principles,” **Humanitarian Outcomes**, s. 12,13.

¹⁷³ **A.g.e.** s. 14.

¹⁷⁴ “Müzakere Usulleri” başlığı altına (s. 31) bakınız.

¹⁷⁵ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners’ Manual Version 2**, s. 96.

¹⁷⁶ Daha ayrıntılı bilgi için “Terör Karşıtı Kanunlar” başlığı altına (s. 65) bakınız.

¹⁷⁷ Secure Access in Volatile Environments (SAVE), “What It Takes: Enabling Access and Quality Aid in Insecure Environments,” **Humanitarian Outcomes**, Kasım 2016, s. 2.

Bazı silahlı gruplar yardım kuruluşlarının asıl amaçlarının politik veya dini olduğunu düşünmekte ve bazen bu düşünce düşmanlık seviyesine ulaşmaktadır.¹⁷⁸ Güvenlikleri tehlikede olan insani yardım çalışanları silahlı gruplarla müzakere için buluşmaktan kaçınmaktadır. Üstelik tüm bu engellere rağmen gerçekleştirilmiş bir müzakere sonucu verilen kararların herhangi bir teminatının olmaması insani yardım müzakerelerinin temel amacı ile çelişmektedir.¹⁷⁹

Devlet dışı silahlı aktörlerle yapılan insani yardım müzakerelerinde diğer bir problem ise müzakerelerin ve yardımın silahlı gruplarca amacının dışında yorumlanması ve kullanılmasıdır. Bunlardan en sık karşılaşılanları; silahlı grubun müzakereleri kendi meşruiyet iddialarını desteklemek için bir araç olarak kullanmak, uluslararası hukuk normlarına uyuyor görünerek itibar ve güvenilirliklerini artırmaya çalışmak ve yardımı kabul ederek uluslararası toplumda sempati kazanmayı ümit etmek olarak sayılabilir.¹⁸⁰ Her ne kadar doktrinde *“insani yardım müzakerelerinin her ne şekilde olursa olsun silahlı gruplara bir meşruiyet tanımayacağı ve silahlı grubun görüş ve düşüncelerini desteklediği ya da katıldığı anlamına gelmeyeceği”* açıkça ifade edilse de pratikte tam tersi bir çaba görülebilmektedir.¹⁸¹ Diğer yandan silahlı grupların bu çaba sonucunda elde edeceği olası başarıların devletlerin (özellikle çatışmanın diğer tarafındaki devletin) menfaatine ters düşmesi, insani yardım örgütlerini insani yardım ile devletlerin çıkarına paralel davranmak arasında tercih yapmaya zorlamaktadır.

İnsani yardım örgütlerinin insani yardımı tercih etmesi halinde devlet dışı silahlı aktörlerle müzakereler için yukarıda sayılan tüm bu engellerin aşılabilmesi ancak gerekli çalışmaların yapılması ve tedbirlerin alınması ile mümkündür. Öncelikle müzakerenin gerçekleştirileceği devlet dışı aktör hakkında geniş kapsamlı

¹⁷⁸ Örneğin, Afganistan’da bir Taliban savaşçısı, yardım örgütlerinin hiçbir zaman onların bölgesine girmelerine izin vermeyeceğini çünkü onların Müslümanların kanını içen evrensel güçlerin altında çalışanlar olduğunu ve insanları Hristiyanlığa döndürdüklerini belirtmektedir. Ashley Jackson, “Negotiating Perceptions: Al-Shabaab and Taliban Views of Aid Agencies,” **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Londra, Ağustos 2014, s. 2.

¹⁷⁹ Örneğin, insani yardım örgütü tarafından devlet dışı silahlı grubun üst kademelerinden izin alınsa dahi bazen kontrol noktalarında problemler çıkabilmekte veya bu izin diğerleri tarafından geçerli kabul edilmeyebilmektedir. Carter, Haver; “Humanitarian Access Negotiations with Non-state Armed Groups: Internal Guidance Gaps and Emerging Good Practice,” **Resource Paper**, s. 22.

¹⁸⁰ Grace, Briefing Note: Frontline Negotiations with Non-state Armed Groups, s. 5.

¹⁸¹ Hugh, Bessler, **Humanitarian Negotiations with Armed Groups: A Manual for Practitioners**, s. 6.

araştırma ve analiz yapılmalıdır.¹⁸² Silahlı grubun ideolojisi, insani yardıma bakışı, kültürel farklılıklar ve dini hassasiyetler gibi farklı konular ele alınmalıdır.¹⁸³ Böylece her bir silahlı grup için müzakerelerden önce ve müzakereler sırasında izlenecek yol önceden belirlenmelidir. Bu durum müzakerelerin daha verimli geçmesini sağlayacağı gibi aynı zamanda insani yardım çalışanlarının güvenliği açısından da faydalı olacaktır.¹⁸⁴

Müzakereler gerçekleştirilirken silahlı grubun mümkün olan tüm kademeleriyle iletişim içinde olmak da insani yardımın daha başarılı olması için tavsiye edilen stratejilerdendir.¹⁸⁵ Lider kademedeki resmi izinlerin alınması sağlanırken daha alt kademelerden yerel bağlantılar ve teknik konulardaki sorunlar ile ilgili görüşmeler yapılabilir. Ayrıca, üst ve alt kademeler arasında çıkabilecek olası emir kopuklukları da bu iletişim sayesinde daha kolay çözüme kavuşturulabilir.

İnsani yardım müzakerelerinde yapılacak yardımın türünün de çok büyük önemi vardır. Örneğin birçok silahlı grup kadın ve çocukların korunması, eğitim yardımı veya farkındalık yaratma aktivitelerini sağlık, para veya gıda yardımına göre daha zor kabul etmektedir.¹⁸⁶ İnsani yardım müzakerelerinde ikna edici ve duruma uygun dil kullanımı, yardım örgütünün (pozitif) geçmişi ve yapılacak insani yardım hakkında doğru ve yeterli bilgi paylaşımı bu sorunun çözümünde etkili olabilir.¹⁸⁷

D. İnsani Yardıma Rıza

İnsani yardım örgütlerinin silahlı çatışmalarda mağdur olan sivillere yardım edebiliyor olması onların bu konuda sınırsız bir hakka sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Uluslararası insancıl hukuka göre silahlı çatışmalarda insani

¹⁸² Centre of Competence on Humanitarian Negotiation (CCHN), **CCHN Field Manual on Frontline Humanitarian Negotiation**, Cenevre, Kasım 2019, s. 198-199.

¹⁸³ Rob Grace, *Understanding Humanitarian Negotiation: Five Analytical Approaches*, Advanced Training Program on Humanitarian Action (ATHA), Aralık 2015, s. 12-15. <https://hhi.harvard.edu/publications/understanding-humanitarian-negotiation-five-analytical-approaches>

¹⁸⁴ Ashley Jackson, "Humanitarian Negotiations with Armed Non-state Actors: Key Lessons from Afghanistan, Sudan and Somalia," **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Londra, Mart 2014, s. 2.

¹⁸⁵ **A.g.e.**, s. 3.

¹⁸⁶ Svoboda, Barbelet, Mosel; "Holding the Keys: Humanitarian Access and Local Organisations," **Policy Brief**, s. 12.

¹⁸⁷ Örneğin, Suriye’de yapılan insani yardım müzakerelerinde “cinsel taciz” ifadesi için “çocukların doğru şekilde yetiştirilmesi” tabiri kullanılırken seks işçiliği yoksulluk konusu içerisinde tartışılmıştır. **A.g.e.**

yardımların gerçekleştirilmesi yardım örgütleri tarafından yapılan teklifin ilgili devlet veya devlet dışı aktörler tarafından kabul edilmesine bağlıdır.

1. Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Rıza

Uluslararası silahlı çatışmalar bakımından Ek Protokol 1'in 70. maddesi "... yapısı gereği insani ve tarafsız olan ve herhangi olumsuz bir ayırım gözetmeksizin yapılan insani yardım eylemi, yardım faaliyetleri ile ilgili tarafların anlaşmasına tabi olarak yürütülecektir" ifadelerini kullanmıştır. "İlgili taraflar" insani yardımın geçeceği bölgelere bağlı olarak yalnızca silahlı çatışmaya taraf ve insani yardımın gerçekleştirileceği devlet¹⁸⁸ olabilirken çatışmanın her iki tarafı da olabilmektedir.¹⁸⁹ İnsani yardımın çatışan tarafın bölgesinde veya onun kontrol ettiği bölgede gerçekleştirilmesi halinde, yardım düşman devletin bölgesinden geçmediği müddetçe düşman devletin rızasının alınmasına gerek yoktur.¹⁹⁰

Söz konusu maddede geçen "yürütülecektir(*shall be undertaken*)" ifadesinin rızanın verilmesini zorunlu hale getirip getirmediği doktrinde tartışma konusu olmuştur. Bu konudaki bir görüşe göre 70. maddede belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde, "yürütülecektir(*shall be undertaken*)" ifadesi de göz önüne alındığında insani yardım teklifinin kabul edilmesinin bir zorunluluk olduğu iddia edilmiştir.¹⁹¹ Bu düşünce, şartlar gerçekleştikten sonra rızanın verilmesini yalnızca insani yardım almaya istekli olanlar için bir hukuki zorunluluk olarak yorumlanmasının maddede getirilen genel kuralın kısıtlanması sonucunu doğuracağını ileri sürmektedir.¹⁹² Bahsedilen görüşü destekleyen ICRC de "rızanın alınması gerekliliğinin tarafların yetkisine bırakılmış bir karar demek olmadığını, sivililerin hayatlarının tehlikede olması ve insani yardım örgütünün tarafsız olma ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin yardım etme şartlarını sağlaması halinde yardımın gerçekleştirilmesi

¹⁸⁸ International Committee of the Red Cross, "International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts," **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, Cenevre, Ekim 2015, s. 28.

¹⁸⁹ Ayrıca, aşağıda belirtileceği üzere gerektiği takdirde insani yardımın üzerinde yürütüleceği devlet ile insani yardımın üzerinden geçmesi gereken devletlerden de izin alınmalıdır. Emanuela-Chiara Gillard, "The Law Regulating Cross-border Relief Operations," **International Review of the Red Cross**, Sayı:95, 2013, s. 364.

¹⁹⁰ International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 10.

¹⁹¹ Luopajarvi, "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law," **International Journal of Refugee Law**, s. 688.

¹⁹² Michael Bothe, "Relief Actions", **Encyclopedia of Public International Law 4-Use of Force War and Neutrality Peace Treaties**, New York, North-Holland Publishing Company, 1982, s. 175.

gerektiğini” ifade etmiştir.¹⁹³ Bu görüşün aksi yönde düşünen bir yazar ise 70. maddedeki “*yürütülecektir(shall be undertaken)*” ifadesinin tek başına yorumlanması halinde bir zorunluluk gibi görüneceğini ancak bu zorunluluğun uygulanmasının ilgili tarafların arasında yapılacak bir anlaşmaya bağlı olduğunu savunarak egemenliğin dışavurumu olan rızanın insani yardımın gerçekleştirilmesi için temel şartlardan birisi olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴ Bu görüşü destekleyen diğer bir yazar da “*yürütülecektir(shall be undertaken)*” ifadesi ile ilgili *tarafların anlaşmasına tabi olarak(subject to the agreement of the Parties concerned)* sözleri beraber ele alındığında ilgili taraflardan birinin egemenlik sahibi devlet olduğu da hesaba katıldığında rıza vermenin bir zorunluluk olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁹⁵ Bizce de insani yardım eyleminin başlayabilmesi için maddedeki şartların yanında tarafların anlaşması da gerekmektedir. Nitekim 70. maddenin 1973’teki taslak versiyonunda şartların gerçekleşmesi halinde yardımın başlayacağı belirtilirken 1974-1977 Konferansında devletlerin egemenliklerini korumak amacıyla “*tarafların anlaşmasına bağlı(subject to the agreement of the Parties)*” olmak maddeye eklenmiştir.¹⁹⁶ Bu durum da göstermektedir ki uluslararası silahlı çatışmalarda rızanın verilmesi insani yardım için bir ön şarttır ve devletlerin insani yardım teklifini kabul etme zorunluluğu yoktur.

2. İşgal Durumunda Rıza

Bir devletin diğerini işgal ettiği hallerde işgal bölgesindeki sivillere insani yardımın nasıl yapılacağı 4. Cenevre Sözleşmesinin 59. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmektedir. Maddeye göre işgalci devlet, kontrolü altındaki halkın yaşamını idame ettirecek işeyi sağlamak görevini icra edemiyorsa “... *söz konusu halk yararına yapılacak yardım faaliyetlerini kabul edecek ve tasarrufundaki tüm imkanları kullanarak kolaylaştıracaktır*”. Burada rızası alınması gereken taraf yalnızca işgalci devlettir. Bu durum yardımın yapılacağı bölgenin ve sivillerin asıl kontrolünün ve sorumluluğunun işgalci kuvvette olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹³ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 1479.

¹⁹⁴ Dinstein, “The Right to Humanitarian Assistance,” **Naval War College Review**, s. 84.

¹⁹⁵ Cedric Ryngaert, “Humanitarian Assistance and the Conundrum of Consent: A Legal Perspective,” **Amsterdam Law Forum**, No:5/2, Amsterdam, Haziran 2013, s. 6.

¹⁹⁶ Felix Schwendimann, “The Legal Framework of Humanitarian Access in Armed Conflict,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 93/884, Aralık 2011, s. 998.

¹⁹⁷ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 534.

59. maddede, işgalci devlet için “*yardım faaliyetlerini kabul edecek(shall agree to relief schemes)*” ifadelerinin kullanılması rızanın verilmesini bir zorunluluk haline getirmektedir. Bir diğer deyişle, işgal eden devletin insani yardım teklifini reddetmesi veya kabul etmesi kendisinin takdirine bırakılmamıştır. İşgal bölgesinin yetersiz iâşe edildiği her durumda yardımın yapılmasına izin verilmelidir. Ayrıca rızanın verilmesi zorunluluğunun sivillerin yardıma muhtaç olması dışında¹⁹⁸ herhangi bir şartı da bulunmamaktadır.¹⁹⁹ Kısaca, sivillerin işgal devleti tarafından temel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda işgalci kuvvetten alınan rıza, yapılacak insani yardımın işgalci devletin bilgisi ve kontrolü altında gerçekleştirilmesinden başka bir anlama gelmemektedir. Tüm bunların yanında, “*tasarrufundaki tüm imkânları kullanarak kolaylaştıracaktır*” sözleri de işgalci kuvvetin insani yardımın yapılmasına rıza göstermekle kalmayıp yardımın en iyi şekilde gerçekleştirilebilmesi için yardım örgütüne imkân sağlaması ödevini işgalci devlete yüklemektedir.

3. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Rıza

İlk iki duruma göre daha karmaşık bir yapıya sahip olan iç çatışmalar uluslararası hukukun da bu alandaki belirsiz yaklaşımları ile beraber insani yardıma rıza meselesinde tartışmalı bir yere sahiptir.²⁰⁰ Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi “*çatışmanın taraflarına(to the parties to the conflict)*” insani yardım teklifinde bulunabileceğini söylerken rıza konusunda sessiz kalmıştır. Ancak, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Ek Protokol 2’nin 18. maddesi yardım hareketleri “*ilgili yüksek akit tarafının(the High Contracting Party concerned) rızasına tabi olarak yürütülecektir*” diyerek yalnızca çatışmanın gerçekleştiği devletlerden rızanın alınmasını şart koşmuştur. Sivillerin yardıma muhtaç olması ve yardım örgütünün insani, tarafsız ve herhangi bir olumsuz ayırım gözetmeksizin yardımda bulunması koşulları iç çatışmalar için de tekrarlanmıştır. Ancak diğerlerinden farklı olarak sivillerin ihtiyaçlarının karşılanmamasının “*gereksiz zorluğa(undue hardship)*” katlanmak sonucunu

¹⁹⁸ Her ne kadar 59. maddede geçmese de işgal durumundaki yardım faaliyetleri için de yardım hareketinin insani ve tarafsız olması şartına uyulmalıdır, ancak bu şart insani yardımdan kaçınmak amacıyla suistimal edilemez. International Committee of Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 813.

¹⁹⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 320.

²⁰⁰ Hala uluslararası hukuk açısından ortak kabul edilen bir “terör” tanımının bulunmaması veya iç savaş ve terör faaliyetlerine farklı siyasi yaklaşımların uluslararası hukuku etkilemesi bunlara örnek olarak verilebilir.

doğurması gerekmektedir. Bu ifadenin esnek ve yoruma açık olması şartın oluşup oluşmadığının belirlenmesini güçleştirmektedir. Ancak ICRC'ye göre, her ne kadar nelerin gereksiz zorluğa neden olduğunun bir listesi yapılamasa dahi mağdur olan sivillerin olağan yaşam koşulları dikkate alınarak bir karara varılması sağlanabilir.²⁰¹

Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi ve Ek Protokol 2'nin 18. maddesi beraber değerlendirildiğinde doktrinde bazı tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi devlet dışı silahlı aktörlerden rızanın alınmasının gerekip gerekmediğidir. Bir görüşe göre, ortak 3. maddenin çatışmanın her iki tarafına da teklif yapabilme imkânı vermesinin doğal sonucu olarak silahlı grupların da rızasının alınması gerekmektedir.²⁰² Hatta insani yardımın yapılacağı bölgenin silahlı grubun kontrolünde olup da devletin kontrolündeki bölgelerden geçişin yapılmayacağı durumlarda meşru hükümetten rızanın alınmasına dahi gerek yoktur.²⁰³ Bu görüşü savunan bir yazar, Ek Protokol 2'nin 18. maddesindeki “*ilgili yüksek akit tarafı*” ibaresinin “*ilgili*” kısmının doğrudan devlet dışı silahlı grubun bölgesine yapılan yardımlarda sağlanmadığını ileri sürmektedir.²⁰⁴ Bir diğer görüş ise, ortak 3. maddenin rıza konusundaki sessizliğinin Ek Protokol 2'nin 18. maddesinin hükmünün açıklığından kaynaklandığını savunmaktadır. Bu görüşü destekleyen yazarlar, insani yardımın yapılacağı bölgenin kim tarafından kontrol edildiğinin bir öneminin olmadığını yalnızca meşru hükümetten alınacak rızanın yeterli olacağını düşünmektedir.²⁰⁵ Üçüncü bir görüş, bir önceki görüşe katılmakla beraber, silahlı grubun bölgesindeki sivillere yapılması planlanan insani yardım için meşru hükümetin yardım teklifini reddetmesinin daha kısıtlı bir alanda tutulması ve reddin sebebinin açık bir şekilde gösterilmesi gerektiğini öne sürmektedir.²⁰⁶ Başka bir görüş ise, maddelerin yorumundan çok, pratik olgulara dayanarak insani yardımın

²⁰¹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 1479.

²⁰² François Bugnion, **The International Committee of the Red Cross and the Protection of War Victims**, 1. Baskı, Cenevre, Macmillan Publishers Limited, 2003, s. 448,449.

²⁰³ Maurice Torrelli, “From Humanitarian Assistance to ‘Intervention on Humanitarian Grounds’?,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 288, Mayıs-Haziran 1992, s. 234.

²⁰⁴ Bothe, “Relief Actions,” **Encyclopedia of Public International Law 4-Use of Force War and Neutrality Peace Treaties**, s. 176.

²⁰⁵ Denise Plattner, “Assistance to the Civilian Population: The Development and Present State of International Humanitarian Law,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 288, Mayıs-Haziran 1992, s. 260; International Committee of the Red Cross, “International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts,” **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 28.

²⁰⁶ Gillard, “The Law Regulating Cross-border Relief Operations,” **International Review of the Red Cross**, s. 366-367.

silahlı grubun kontrol ettiği bölgedeki sivillere yapılacağı hallerde²⁰⁷ öncelikli olarak meşru hükümetten rıza alınsa dahi yardımın güvenliği ve etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla söz konusu devlet dışı silahlı aktörün de rızasının alınması taraftarıdır.²⁰⁸ Tüm bu görüşler göstermektedir ki uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda insani yardım açısından mevzuatın net olmaması rıza meselesindeki tartışmaların ana sebebini oluşturmuştur. Ayrıca, uygulamanın ortaya çıkardığı zorluklar da tartışmaların yalnızca teoride kalmasını engellemiştir.

Bizce, insani yardımın yapılacağı veya geçeceği bölgeye bakılmaksızın çatışmanın yaşandığı devletin rızası alınmalıdır. Her ne kadar söz konusu devlete karşı savaşılan silahlı grubun kontrol ettiği bir bölge bulunsun da bu hâkimiyet *de jure* değil *de facto*’dur. Bu nedenle hala hukuki olarak egemenliği elinde bulunduran devletin ülkesel egemenlik ilkesine saygı gösterilmelidir. Ayrıca silahlı grubun kontrolünde olan bölgelerdeki sivillerin yaşam hakkı, sağlık hakkı ve yiyecek hakkı gibi temel haklarından öncelikle ilgili devlet sorumlu iken ardından fiili kontrolü elinde bulunduran silahlı grup sorumludur.²⁰⁹ Zannımızca, 18. madde hükmü de bu sebeplerle yalnızca devletleri konu almıştır.²¹⁰ Diğer yandan, insani yardımın hayata geçirilebilmesinde yalnızca ilgili devletten alınan rızanın resmi bir taahhüden başka bir anlamı olmayacaktır. 18. madde, ortak 3. madde ile beraber göz önüne alındığında silahlı grubun rızasını almak konusunda bir yasaklamanın olduğu söylenemez. Ancak, her iki maddenin de silahlı grubun rızasının alınmasını bir zorunluluk olarak göstermemesi silahlı grup ile yapılacak görüşmenin, işgal durumundakine benzer şekilde, bir rıza almadan çok teminat sağlama yöntemi olarak yorumlanmasına katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak bizim fikrimizce, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda insani yardımın gerçekleştirilebilmesi için

²⁰⁷ Hatta silahlı grubun bölgesinden geçmesi gereken insani yardım eylemleri için de silahlı grup ile bir anlaşmanın yapılması gerektiği belirtilmektedir. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework, s. 1.

²⁰⁸ Schwendimann, “The Legal Framework of Humanitarian Access in Armed Conflict,” **International Review of the Red Cross**, s. 1001; Spieker, “The Right to Give and Receive Humanitarian Assistance,” **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, s. 16.

²⁰⁹ “Sivillerin İhtiyaçlarının Karşılama Sorumluluğu” başlığı altına (s. 27) bakınız.

²¹⁰ Nitekim 18. maddenin taslak versiyonunda “ilgili taraf veya tarafların(the party or parties concerned)” rızasının aranması gerektiği ifade edilerek silahlı çatışmanın devlet dışı olan tarafından rızanın alınması gerektiği işaret edilmiştir. Ancak maddenin antlaşmacı devletler tarafından görüşülmesi esnasında bahsedilen ifadeler devlet dışı silahlı aktörlerin tanınmalarına yol açacağı kaygısıyla değiştirilerek madde günümüzdeki halini almıştır. Emanuela-Chiara Gillard, “Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective,” **Ocha Policy Series**, 2016, s. 14.

öncelikle ilgili devletin rızası alınmalı ardından silahlı grup ile ortak bir noktada buluşularak anlaşmaya varılmalıdır.

4. Rızanın Verilme Usulü

Uluslararası insancıl hukuk mevzuatında devletler tarafından verilecek rızanın devletin hangi organı veya kimin tarafından verilmesi gerektiğine dair bir hüküm yer almamaktadır. Ancak uygulamada genellikle devletin dış işleri bakanlığı ve bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kişilerce rızanın verildiği görülmektedir.²¹¹

Rızası alınacak devletin yetkili organlarının kim olduğunun belirlenmesi uluslararası silahlı çatışmalar ile işgal durumlarında bir problem oluşturmazken uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların temel sorunu haline gelebilmektedir. Özellikle iktidardaki hükümete karşı gerçekleştirilen darbe girişimlerinin başarılı olması durumlarında ortaya çıkan bu sorunun çözülebilmesi devletler veya uluslararası organizasyonlar tarafından tanınmış hükümetin hangisi olduğuna bağlıdır. Bunun için de şu iki temel şartın varlığı aranmaktadır; devletin toprakları üzerinde etkili bir kontrolün varlığı ve bu kontrolün sağlanması için halkın büyük bir çoğunluğunun desteğinin veya muvafakatinin bulunması.²¹² Ancak bazen siyasi yönelimlerin de etkisiyle muhatap hükümetin belirlenemediği, bir tarafın şartları sağlamasına rağmen tanınmadığı veya aynı bölge içinde birden fazla tanımanın gerçekleştiği durumlar olabilmektedir. Peki, bu gibi hallerde rıza nasıl alınacaktır veya alınmalı mıdır? ICRC'ye göre ilgili otoritenin kim olduğuna karar verilememesi ve insani yardımın siviller için olağanüstü öneme sahip olup sivillerin daha fazla acı çekmemesi ve yardımın gecikmemesi gerektiği istisnai durumlarda rızanın alındığı varsayılmalıdır.²¹³ Ancak doktrinde ICRC'nin bu görüşünün çok fazla destek bulduğu veya tartışıldığı söylenemez. Hâlbuki son dönemlerde yaşanan iç savaşlarda az olmayan oranda karşımıza çıkan bu meselenin önemi büyüktür ve bir an önce netleştirilmelidir.²¹⁴

²¹¹ Akande, Gillard, *Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict*, s. 19.

²¹² Gillard, "The Law Regulating Cross-border Relief Operations," *International Review of the Red Cross*, s. 368.

²¹³ International Committee of the Red Cross, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 1479.

²¹⁴ Suriye, Libya, Filistin ve Güney Afrika'da yaşanan iç çatışmalar insani yardım kuruluşları ve diğer uluslararası organizasyonların muhatap otoriteyi belirlemede zorlandığı örneklerden birkaçıdır. Dapo Akande, "Self Determination and the Syrian Conflict – Recognition of the Syrian Opposition as the Sole Legitimate Representative of the Syrian People: What Does this Mean and What Implications

Devletlerin insani yardıma nasıl rıza vereceği meselesi de uluslararası insancıl hukuk tarafından düzenlenmemiştir. Uygulamada yazılı veya sözlü rızanın verilebileceği kabul edilirken rızanın halka açıklanma veya yayınlanma zorunluluğu bulunmamaktadır.²¹⁵ Ayrıca, doktrine göre birden fazla kez insani yardım eyleminin gerçekleştirilmesi için yetkili otoritelerden izin talebinde bulunulmasına rağmen sessiz kalınması veya rıza alınmadan gerçekleştirilen bir insani yardım faaliyetine karşı çıkılmamasının da rızanın verildiğine dair bir kabulü oluşturacağı iddia edilmiştir.²¹⁶ Ancak böyle bir düşüncenin suiistimale açık olduğunu ve ilgili devlet tarafından rızanın verilmediğine dair sonradan ortaya atılabilecek tezlerin daha vahim sonuçları doğurabileceğini düşünmekteyiz.

5. Rızanın Verilmemesi

• Rızanın Keyfi Sebeplerle Verilmemesi

Yukarıda da belirtildiği üzere uluslararası insancıl hukuk kuralları, işgal dışındaki uluslararası silahlı çatışmalar ile uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda yapılması planlanan insani yardım faaliyetleri için devletlerin rızasının alınmasını gerekli kılmaktadır.²¹⁷ Ancak insani yardım için devletlerin rızasının aranması onların insani yardım tekliflerini sadece kendi isteklerine bağlı olarak reddedebilecekleri anlamına gelmemektedir. Cedric Ryngaert adlı bir araştırmacının deyişiyle, devletlerin egemenlik ilkesi onlara insani yardıma karar verilmesinde bir “açık çek” sunmamaktadır.²¹⁸ Nitekim devletlerin kendileri, Ek Protokol 1’in uluslararası silahlı çatışmalarda insani yardımı düzenleyen 70. maddesini görüşürken *“ilgili taraflar insani yardım eylemlerinin kabulü üzerine yapacakları anlaşmayı reddetmekte mutlak ve sınırsız bir özgürlüğe sahip değillerdir. Antlaşmayı reddeden taraf, bunu keyfi ve hayali sebeplerle değil geçerli sebeplerle yapmalıdır.”* ifadelerini kullanmışlardır.²¹⁹ Ancak söz konusu “keyfi sebeplerin(arbitrary

Does it Have?”, EJILTalk!, (Blog of the European Journal of International Law), 6 Aralık 2012. <https://www.ejiltalk.org>

²¹⁵ Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 19.

²¹⁶ Gillard, “Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective,” **Ocha Policy Series**, s. 25.

²¹⁷ “Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Rıza” (s. 35) ve “Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Rıza” (s. 37) başlıkları altına bakınız.

²¹⁸ Ryngaert, “Humanitarian Assistance and the Conundrum of Consent: A Legal Perspective,” **Amsterdam Law Form**, s. 9.

²¹⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 819. İnsani yardımın keyfi olarak geri çevrilemeyeceğini tekrarlayan “Ülke İçinde Zorunlu Göç Ettirme Konusunda Yol Gösterici İlkeler”den 25’incisi “özellikle ilgili makamların gereken insani yardımı sağlayamadığı veya

reasons)” veya “*geçerli sebeplerin(valid reasons)*” herhangi bir uluslararası antlaşma veya uluslararası kuruluş tarafından tanımı yapılmadığı gibi bunların ne olabileceğine dair örnekler de verilmemiştir.²²⁰ Uygulamada karşılaşılan farklı durumlarla birlikte doktrinde de hangi şartların keyfi veya geçerli sebepleri oluşturacağı üzerine görüşler ortaya atılmıştır. Ortaya atılan görüşler sonucunda ise şu üç ana başlıktan birine dâhil olan sebebin *keyfi sebeplerden* olacağı belirtilmiştir:²²¹

- 1) *Reddin, mağdur siviller ile alakalı insancıl hukuk ve insan hakları hukuku dâhil uluslararası hukuk tarafından devletlere yüklenen diğer yükümlülüklerin de ihlali ile sonuçlanan durumlar;*
- 2) *Rızanın verilmemesinde aranan gayeye ulaşmak için gerekli olan sınırın aşıldığı ve bu gayeye ulaşmak için kullanılan yolların orantılı olmadığı durumlar;*
- 3) *Teklifin reddinin makul şekilde yapılmadığı, adaletsiz veya tahmin edilebilirlikten uzak sonuçlara sebep olabileceği veya aksinin uygun olmadığı durumlar.*

İlk durum için doktrinde uzlaşılmış örnek durumlardan bir tanesi insani yardım teklifinin geri çevrilmesinin sivillerin açlık ile karşı karşıya kalmasına neden olmasıdır.²²² Ek Protokol 1’in 54. maddesi ve Ek Protokol 2’nin 14. maddesi gereğince sivil halkın yaşaması için gerekli olan maddelerin yok edilmesi, ortadan kaldırılması veya bunlara zarar verilmesi ve böylece bir savaş yöntemi olarak sivillerin aç bırakılması yasaktır. Nitekim insani yardıma rıza gösterilmemesi de sivillerin ellerine ulaşacak ve onların tasarrufuna bırakılacak yaşamsal maddelerin bir nevi ortadan kaldırılması ve yok edilmesidir. Bu nedenle de yardımın reddi belirtilen yasağın çiğnenmesine sebep olabilecek derecedeyse geçerli bir sebep değildir.

sağlamayı istemedikleri durumlarda” insani yardım teklifinin reddedilmemesi gerektiğini belirtmiştir. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), The Guiding Principles on Internal Displacement, Principle 25. International Law Institute tarafından yayınlanan “İnsani Yardım Önergesi”nde de reddin “mağdurların temel insan haklarını tehlikeye düşürme ihtimali olması veya bir savaş tekniği olarak sivillerin aç bırakılmasına dair yasağın ihlal edilmesine sebebiyet vermesi” halinde teklifin geri çevrilemeyeceği beyan edilmiştir. Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, m. VIII.

²²⁰ International Committee of the Red Cross, “International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts,” **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 29.

²²¹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Humanitarian Relief Operationsin Armed Conflict: IHL Framework, s. 1.

²²² International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 11.

İlk başlık altında verilebilecek diğer bir örnek durum ise silahlı çatışmadan etkilenmiş belli bir grup veya bölgedeki sivillere karşı ayrımcılık oluşturacak şekilde insani yardıma rıza verilmemesidir.²²³ Bu konuda en çok karşılaşılan uygulamalardan bir tanesi, devlet tarafından karşı taraf olarak algılanan bir etnik gruba yapılacak insani yardımların sistematik olarak geri çevrilmesidir.²²⁴ Halbuki ırk, din, etnik köken veya herhangi bir kriter üzerinden ayrımcılık yapılması uluslararası hukukun bir çok kaynağında yasaklanmıştır. Dolayısıyla ayrımcılık yasağını çiğneyecek şekilde sonuçlanan insani yardım retleri keyfi bir sebep olarak değerlendirilmektedir.

İkinci ana başlığa göre bir insani yardım teklifinin geçerli olarak reddedilebilmesi için yalnızca hukuka uygun olması yetmemekte aynı zamanda reddin gerekli ve orantılı bir amaç güdülerek yapılması gerekmektedir. Söz konusu gereklilik ve orantılılık kıstasının ölçülebilmesi için ise her bir vakanın insan hakları hukukunda da kabul edilen “ölçülülük ilkesi(*the principle of proportionality*)” baz alınarak değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği tavsiye edilmiştir.²²⁵ Buna göre eğer insani yardım için ilgili devlet tarafından yapılan sınırlamalar(zamanı, süresi, konumu vb.), yardıma rıza gösterilmemesindeki hukuki amacın yerine getirilmesi için gerekli olanın ötesine geçiyorsa orantısız ve dolayısıyla keyfi bir sebeptir.²²⁶ Burada, örneğin askeri bir operasyonun devlet açısından son derece gerekli olması ve ardından insani yardımın reddine yol açacak oranda öneme sahip olması lazımdır. Michael Bothe’ın deyişiyle, orantılılık kıstası gereğince askeri operasyonun mecburiyeti insani yardımın yapılmamasından kaynaklı ortaya çıkabilecek acılardan daha az ciddiyette ise yardımın geri çevrilmesi keyfidir.²²⁷

Uluslararası insancıl hukukta insani yardım tekliflerinin keyfi olarak reddedilmesi, reddin hukuka aykırı şekilde yapılmasından daha geniş şekilde yorumlanması gereken bir kavramdır. Bu nedenle bazen insani yardıma karşı devletler tarafından adaletsiz ve makul olmayan şekilde verilen yanıtlar da meşru görünümdeki retleri hukuksuz hale dönüştürebilmektedir. Herhangi bir sebep

²²³ Dapo Akande, Emanuela-Chiara Gillard, “Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict,” **International Law Studies, U.S. Naval War College**, Stockton Center for the Study of International Law, No: 92, 2016, s. 496.

²²⁴ **A.g.e.**

²²⁵ Gillard, “Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective,” **Ocha Policy Series**, s. 25.

²²⁶ **A.g.e.**

²²⁷ Michael Bothe, “Relief Actions: The Position of the Recipient State,” **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, Ed: Frits Kalshoven, Lahey, Martinus Nijhoff Publishers, 22 Haziran 1988, s. 95.

sunmadan yardımın kabul edilmemesi, sivillerin ihtiyaçlarının yanlış ve eksik değerlendirilmesi gibi hatalı veriler üzerinden redde karar verilmesi son başlık altında sayılabilecek durumlara birkaç örnektir.²²⁸ Bu nedenle insani yardımın reddinin keyfi olarak değerlendirilmemesi için devletler doğru, eksiksiz, adalete ve mantığa uygun sebepler sunmalıdır.

- **Rızanın Geçerli Sebeplerle Verilmemesi**

Buraya kadar devletlerin rızanın verilmesinde keyfi davrandığı ve bunun sonucunda reddin uluslararası insancıl hukuka uygun olmadığı örnek durumlar ele alındı. Peki, devletlerin insani yardıma rıza vermemesini sağlayacak *geçerli sebepler* nelerdir? Hem doktrinde hem de uygulamada kabul gören sebeplerden ilki ilgili devletin bahse konu olan sivillerin ihtiyaçlarını karşılayabiliyor ya da karşılayabilecek olmasıdır.²²⁹ Devletin sivillerin mağduriyetini giderebilecek güçte olması insani yardım ile güdülen amacın ortadan kalkmasına neden olacaktır. Başka bir yardım kuruluşu ya da devlet tarafından yapılan yardımlar sonucu ihtiyaçların gideriliyor olması da yine devletin diğer teklifleri geçerli olarak reddedebilmesini sağlayacaktır.²³⁰ Tabi ki aslında sivillerin herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadan geçimlerini sağlayabiliyor ve savaştan etkilenmiyor olmaları ihtimali de yardım teklifini anlamsız kılacağından yardım reddedilebilir.

Doktrinde kabul gören ancak uygulamada değerlendirilmesi güç olan diğer bir geçerli sebep Ek Protokol 1'in 70. ve Ek Protokol 2'nin 18. maddelerinde açıkça belirtilen şartların insani yardım örgütlerinde bulunmamasıdır. Yani insani veya tarafsız olduğu düşünülmeyen yardım kuruluşlarına ve olumsuz ayırım gözetilerek yönetilen insani yardım faaliyetlerine devletler rıza göstermeyebilirler.²³¹ Ayrıca teklifte bulunan insani yardım örgütünün yardımı yönetebilme gücünün yetersiz olması veya gerekli olan yardım çeşidini karşılayamayacağının anlaşılması da bir ret sebebi olarak ileri sürülebilir.²³² Başta da dediğimiz gibi redde konu olacak iddiaların

²²⁸ Akande, Gillard, "Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict," **International Law Studies, U.S. Naval War College**, s. 501.

²²⁹ Ryngaert, "Humanitarian Assistance and the Conundrum of Consent: A Legal Perspective," **Amsterdam Law Forum**, s. 9.

²³⁰ Akande, Gillard, "Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict," **International Law Studies, U.S. Naval War College**, s. 503.

²³¹ Luopajarvi, "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law," **International Journal of Refugee Law**, s. 690.

²³² Akande, Gillard, "Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict," **International Law Studies, U.S. Naval War College**, s. 503.

kanıtlanması her ne kadar zor da olsa insani yardım örgütlerinin daha önceki faaliyetleri ve hâlihazırda yaşanan çatışmada herhangi bir tarafa yardımda bulunup bulunmaması gibi kıstaslar reddin geçerliliğinin değerlendirilmesinde kullanılabilir. Cedric Ryngaert'e göre eğer gönderilen yardımlar kuşku götürmeyecek şekilde karşı tarafa askeri avantaj sağlıyorsa, devletin insani yardım malzemelerinin geçişini yasaklamasına izin verilmeli, ancak böyle bir yasağın uygulanabilmesi için sivilin insani durumunun taraf tutmayı göz ardı edecek seviyede olmaması gerekmektedir.²³³

Ne doktrinde ne de uygulamada üzerinde tam olarak uzlaşılamayan bir geçerlilik sebebi ise zorunlu askeri operasyonlardır. Birçok yazara göre devletler askeri şartların insani yardımın yapılmasını zorlaştırdığı veya imkânsız kıldığı hallerde yardım teklifini geri çevirebilmelidir.²³⁴ Söz konusu düşüncelerinin kaynağını da insani yardım çalışanlarının çatışmalara zarar verme ihtimalinin yüksek olmasını göstermektedirler. ICRC'ye göre ise askeri durum, yardımın gerçekleştirilmesi sırasında coğrafi ve geçici olarak bir kısıtlama sebebi şeklinde öngörülebilen kabul aşamasında kesinlikle hukuki dayanak olarak ileri sürülemez.²³⁵ Ancak uluslararası insancıl hukuk antlaşmalarında iki görüşten herhangi birisini destekleyecek hüküm bulunmamaktadır.

• Rızanın Keyfilğine Karar Verilmesi

Yukarıda anlatılanların tamamı göz önüne alındığı takdirde insani yardıma rızanın geçerli mi yoksa keyfi sebeple mi verilmediği bazı şartlara bağlıdır ve dolayısıyla durumdan duruma değişir. Emanuela-Chiara Gillard'a göre şu altı kıstas rızanın keyfilğine karar verilmesinde kullanılmalıdır.²³⁶

1) *Sivilin ihtiyacı olan yardım türü ve aciliyeti,*

²³³ Ryngaert, "Humanitarian Assistance and the Conundrum of Consent: A Legal Perspective," **Amsterdam Law Forum**, s. 9.

²³⁴ Bothe, "Relief Actions: The Position of the Recipient State," **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, s. 95; Luopajarvi, "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law," **International Journal of Refugee Law**, s. 689; Akande, Gillard, "Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict," **International Law Studies, U.S. Naval War College**, s. 499.

²³⁵ International Committee of the Red Cross, "International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts," **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 29.

²³⁶ Gillard, "The Law Regulating Cross-border Relief Operations," **International Review of the Red Cross**, s. 363.

- 2) *Yardım teklif eden kuruluş dışında yardımda bulunan bir örgütün ya da devletin var olup olmadığı,*
- 3) *Yardım teklif eden kuruluşun kim olduğu,*
- 4) *Yardım faaliyetinin planlandığı konum,*
- 5) *Yardımın gerçekleştirileceği zaman ve süre,*
- 6) *Reddin uluslararası hukukun diğer yükümlülüklerine uyup uymadığı.*

İlgili devletin insani yardım tekliflerine yapılan her bir ret belirtilen 6 ölçüt üzerinden değerlendirmeye tabi tutulduğu takdirde büyük oranda keyfiliği veya geçerliliği hakkında karar verilebilecektir. Ancak yine de söz konusu kıstasların da geniş bir aralığa sahip olması ve yoruma açık olmaları değerlendirmeyi zorlaştıracaktır. Fikrimizce insan hakları hukuku başta olmak üzere uluslararası hukukun getirdiği yükümlülüklerle devletler tarafından uyulması ve bu konuda verilecek yargı kararları bahsedilen sorunun çözümünde yardımcı olacaktır.²³⁷ Şunu da belirtmek gerekir ki rızanın alınması esas olduğu müddetçe, devletler çoğu zaman insani yardımın geciktirilmesi veya tamamen geri çevrilmesi için inandırıcı mazeretler bulmaya devam edecektir.²³⁸ Ancak, devletlerin rızasının aranmadan yapılacak yardımlar da hem egemenlik ilkesine aykırı olacak hem de çatışmaya müdahale, insani yardım çalışanlarına olan saldırıların artması, yardımların dengesiz dağılımı vb. birçok sorunu da beraberinde getirecektir. Bu nedenle belki de rıza şartının tamamen ortadan kaldırılması yerine teklifin reddini kısıtlayıcı durumların artırılması ve keyfilik ve geçerlilik arasındaki ayrımın netleştirilmesi daha yararlı olacaktır.

6. Rızanın Verilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları

Silahlı çatışmalarda insani yardım eylemi, ilgili devlet(ler) tarafından rızanın verilmemesi başta olmak üzere birçok engel ile karşılaşmaktadır. Söz konusu engellerin yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde ciddi sorunlar oluşturması

²³⁷ **BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme:** (m. 2) “Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere... bu Sözleşmede tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür.” (m. 6) “Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır.” **BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi:** (m. 11) “Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir.” (m. 12) “Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır.”

²³⁸ Dinstein, “The Right to Humanitarian Assistance,” **Naval War College Review**, s. 86.

üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından silahlı çatışmanın tarafları ve diğer devletlere, yardımın kolaylaştırılması çağrısı yapılabilmektedir.²³⁹ Hatta Güvenlik Konseyi, insani yardım teklifinin reddedilmesini BM Antlaşması'nın "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlıklı 7. Bölümü kapsamında değerlendirerek Antlaşma'nın 25. maddesi²⁴⁰ uyarınca üye devletlerin uymak zorunda olduğu bağlayıcı kararlar alabilmektedir.²⁴¹

BM Güvenlik Konseyi, devletlerin insani yardımı hukuksuz bir şekilde reddetmekten men edildiğini birçok kararında vurgulamış²⁴² ve sivillerin insani yardımın geri çevrilmesi dâhil olmak üzere keyfi olarak hayati ihtiyaçlarından mahrum bırakılmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.²⁴³ Rebecca Barber'e göre Güvenlik Konseyi'nin yayınladığı kararlar topyekûn değerlendirildiği takdirde insani yardıma bilerek rıza gösterilmemesinin uluslararası hukuka aykırı olması için illaki açlığa sebep olma ya da sivillerin yaşamını tehdit etme gibi sonuçlar doğurmasına dahi gerek yoktur.²⁴⁴ Konsey uygun bulunduğu diğer hallerde de insani yardımın reddedilmesini uluslararası hukuka aykırı bulabilir ve dolayısıyla ilgili devletten yardım faaliyetine rızanın verilmesini talep edebilir.

Güvenlik Konseyi bahsedilen kararlara uyulmaması halinde ise askeri ve hukuki sonuçlar doğurabilecek ve bağlayıcı ifadelerle yer verdiği yeni kararlar alabilmektedir. Örneğin, 1991 yılında Kuzey Irak'taki insani ihtiyaç için yardım örgütlerinin bölgeye ulaşımına acilen izin verilmesinde ısrar(*insist*) etmiştir.²⁴⁵ Bir sonraki yıl Bosna Hersek'teki çatışmalar için yayınlanan kararda insani yardımın

²³⁹ Institute of International Law adlı uluslararası organizasyonun insani yardım üzerine yayınladığı kararda, devletlerin yardım reddetmesinin daha büyük insani felakete sebep olacağı düşünüldüğü takdirde teklifte bulunan devlet veya organizasyonların da BM'ye gerekli önlemleri alması için başvuruda bulunulabileceği ifade edilmiştir. Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, s. 8.

²⁴⁰ **Birleşmiş Milletler Antlaşması**, m. 25: *Birleşmiş Milletler üyeleri, işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır.*

²⁴¹ Dinstein, "The Right to Humanitarian Assistance," **Naval War College Review**, s. 86; Güvenlik Konseyi'nin kendisi de "insani yardımın kasti olarak reddinin uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturabileceğini" ifade etmiştir. UN Security Council, Security Council Resolution 1296, 19 Nisan 2000, s. 2.

²⁴² UN Security Council, Security Council Resolution 2165, 14 Temmuz 2014, s. 2; UN Security Council, Security Council Resolution 2216, 14 Nisan 2015, s. 2; UN Security Council, Statement by the President of the Security Council 2018/5, 15 Mart 2018, s. 2; United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Building a Culture of Protection: 20 Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians**, Mayıs 2019, s. 20.

²⁴³ UN Security Council, Security Council Resolution 2217, 28 Nisan 2015, s. 2; UN Security Council, Statement by the President of the Security Council 2013/15, 2 Ekim 2013, s. 2.

²⁴⁴ Rebecca Barber, "Facilitating Humanitarian Assistance in International Humanitarian and Human Rights Law," **International Review of the Red Cross**, Cilt:91, Sayı: 874, Haziran 2009, s. 390.

²⁴⁵ UN Security Council, Security Council Resolution 688, 5 Nisan 1991, s. 2.

ulaştırılmasında güvenliğin sağlanabilmesi için Bosna Hersek'in hava sahasında askeri uçuş yasağı konulmasına karar(*decide*) vermiştir.²⁴⁶ Suriye krizinde ise Konsey, çatışmanın tüm taraflarından çatışmanın sınırları ve diğer sınırlardaki belirlenen yollar üzerinden yardım faaliyetlerinin acilen gerçekleştirilmesi emrinde(*demand*) bulunmuştur.²⁴⁷ Daha önceki kararlardan farklı olarak Suriye kararında yardım teklifinin geçerli sebeplerle geri çevrilmesini kabul etmeyen Konsey dolaylı yoldan bölgeye yapılması planlanan yardım faaliyetleri için ilgili tüm tarafların rıza göstermesini zorunluluk haline getirmiştir.

Görüldüğü üzere Güvenlik Konseyinin insani yardıma izin verilmesi için aldığı bağlayıcı kararlar diğer kararlara göre istisnai bir özellik taşımaktadır. Ancak yine de Konsey uluslararası barışın tehditi edildiği gerekçesiyle insani yardıma rızanın verilmesini talep ettiği takdirde BM Antlaşması'nın 25. maddesi uyarınca devletler bu kararlara uymak zorundadırlar.²⁴⁸

E. Çatışmaya Taraf Olmayan Devletler Açısından İnsani

Yardım

İnsani yardım eyleminin ihtiyaç sahibi sivillere güvenli ve hızlı bir şekilde ulaştırılabilmesi için çatışmaya taraf olmayan devletlere de birtakım görevler düşmektedir. Yardım malzemelerinin ve çalışanlarının zarar görmemesi için bu görevleri yerine getirmek zorunda olan yardımın üzerinde yürütüleceği devlet ile üzerinden geçmesi gereken devletlerin aynı zamanda arama yapmak gibi bazı denetleme yetkileri de bulunmaktadır. Bu nedenle bu bölümde çatışmaya taraf olmayan devletler açısından rıza meselesi ve söz konusu devletlerin üzerinden yardımın geçişini düzenleyen uluslararası insancıl hukuk hükümleri ele alınacaktır.

1. Rıza

Ek Protokol 1'in 70. maddesinin 2. fıkrasına göre işgal dışındaki uluslararası silahlı çatışmalar açısından *her bir Yüksek Akit tarafının(each High Contracting Party)* yardım malzemesi, ekipmanı ve çalışanlarının hızlı ve engelsiz geçişine izin verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Çatışmaya taraf olan devletlerin insani yardıma rıza vermesinden farklı olarak burada devletlerin yardımın geçişini herhangi bir

²⁴⁶ UN Security Council, Security Council Resolution 781, 9 Ekim 1992, s. 2.

²⁴⁷ UN Security Council, Security Council Resolution 2139, 22 Şubat 2014, s. 3; UN Security Council, Security Council Resolution 2165, 14 Temmuz 2014, s. 3

²⁴⁸ Kuijt, **Humanitarian Assistance and State Sovereignty in International Law: Towards a Comprehensive Framework**, s. 236-237.

sebeple reddetmesi mümkün değildir.²⁴⁹ Ancak bu durum geçişin tamamen devletlerin kontrolü dışında gerçekleşeceği ve her türlü malzemenin geçişine onay verileceği anlamına da gelmemektedir. Maddede de belirtildiği üzere izin verme zorunluluğu protokoldeki hükümlere uygun olan yardım malzemesi, ekipmanı ve çalışanlarının geçişi için söz konusudur. Bu nedenle, insani yardım adı altında yapıp da insani amacı olmayan veya ihtiyaç sahibi sivillere yapılmayan malzemelerin geçişi devletler tarafından geri çevrilebilir. Çatışmanın taraflarından birinin askeri kuvvetlerine yapılan silah yardımı bu duruma bir örnek olarak verilebilir.

İşgal durumunda insani yardımın diğer devletler üzerinden geçişi de 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 59. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Hüküm, *bütün sözleşmeciler tarafların(all Contracting Parties)* yardım malzemelerinin serbestçe geçişine izin verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir önceki duruma benzer şekilde burada da üzerinden geçiş yapılacak devletlerin hiçbir koşulda yardım malzemelerinin sevkiyatını engelleme veya onlara el koyma yetkisi bulunmamaktadır.

Çatışmaya taraf olmayan devletlerin insani yardımın geçişine rıza göstermesi konusunda uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar açısından ise net bir sonuca ulaşabilmek mümkün gözükmemektedir. Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesinin 2. fıkrası insani yardımı düzenlerken “*çatışmanın tarafları(the Parties to the conflict)*” ibaresini kullanmaktadır.²⁵⁰ Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için insani yardımı hüküm altına alan asıl madde olan Ek Protokol 2'nin 18. maddesi de çatışmanın yaşandığı *Yüksek Akit tarafı(the High Contracting Party)* konu almaktadır.²⁵¹ Her iki maddenin de yalnızca çatışmanın yaşandığı devleti muhatap alarak insani yardım malzemelerinin çatışma dışında kalan bir devletin toprakları üzerinden geçmek zorunda kalması halinde nasıl bir yol izleneceği

²⁴⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 822. Çatışmaya taraf olmayan devletlerin insani yardıma rıza vermesi hususunda farklı görüşler için bkz: Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 38, 39, 40.

²⁵⁰ “Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilât, anlaşmazlık halinde çatışmanın taraflarına hizmetlerini sunabilecektir.”

²⁵¹ “Yüksek Akit Tarafların topraklarında bulunan Kızıl Haç, (Kızılay, Kırmızı Aslan ve Güneş) gibi yardım örgütleri çatışma mağdurları ile ilgili olarak geleneksel işlevlerini yerine getirmek üzere hizmetlerini sunabilirler.”

konusunda sessiz kaldığı görülmektedir.²⁵² Fikrimizce bu boşluğun uluslararası silahlı çatışmalarda insani yardım için belirlenen hükümlerin uygulanarak doldurulması yerinde olacaktır.²⁵³ Ancak her halükarda devletlerce tercih edilen uygulama, uluslararası hukukun devletlere yüklediği diğer sorumluluklara aykırı olmamalıdır.

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukukta silahlı çatışmanın dışında kalan devletler için insani yardıma rıza daha çok geçiş izni şeklinde düzenlenmiştir. Üçüncü devletler yönünden insani yardımın reddine yer bırakmayan bu düzenlemeler özellikle abluka eylemi ile insani yardımın sivillere ulaşmasının engellenmesinin veya zorlaştırılmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır.²⁵⁴

2. İnsani Yardımın Geçişi ve Kolaylaştırılması

Çoğu zaman, çatışma dışında kalan devletlerin insani yardımın geçişine izin vermesi yardımın sivillere zamanında ve tam olarak ulaşabilmesi için tek başına yeterli değildir. Ek Protokol 1'in 70. maddesinin 2. fıkrası uluslararası silahlı çatışmalarda *Yüksek Akit taraflarına* insani yardımın geçişine izin verme yükümlülüğünün yanında insani yardım malzemelerinin, ekipmanının ve personelinin hızlı ve engelsiz geçişini kolaylaştırma görevini vermektedir. Hüküm uyarınca üçüncü devletler geçiş ile alakalı formaliteleri azaltmalı, polis ve gümrük görevlileri gibi kişileri yardım konusunda önceden bilgilendirmelidir.²⁵⁵ Benzer şekilde 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 59. maddesinin 3. fıkrası da işgal durumunda geçiş sırasındaki güvenliğin üzerinden geçiş yapılan devletler tarafından sağlanacağını ifade etmektedir. Buna göre geçiş esnasında insani yardım malzemeleri ve çalışanları herhangi bir askeri operasyona veya diğer tehlike teşkil eden

²⁵² Ek Protokol 2'nin taslak görüşmelerinde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için Ek Protokol 1'in 70. maddesine benzer bir hükmün konulması kararlaştırılmış, ancak son anda taslaktan çıkarılmıştır. Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, International Committee of the Red Cross, 3. Baskı, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 198.

²⁵³ ICRC tarafından insani yardım üzerine yayımlanan bir "Terimler Sözlüğünde(Lexicon of Expressions&Terms)" silahlı çatışmaların türü ayırt edilmeden üçüncü ülkelerden geçişe izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, doktrinde bu konuda genel bir kaniye ulaşılmış değildir. International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 6.

²⁵⁴ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 322.

²⁵⁵ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 823.

müdahalelere karşı ilgili devletlerce korunmalıdır.²⁵⁶ Ayrıca, işgal durumunda Cenevre Sözleşmelerine taraf olan tüm devletlerden istenen kolaylıklardan bir tanesi de 4. Cenevre Sözleşmesinin 61. maddesinin 3. fıkrasında yer alan geçişin ücretsiz şekilde yapılmasıdır. Ancak özellikle küçük devletlerin her zaman bu kolaylığı sağlayamayacağından ve bu durumun yardımın gecikmesine neden olacağından dolayı hüküm, devletlerden geçişin ücretsiz yapılması konusunda “*çaba göstermelerini(shall endeavour)*” talep etmiştir.²⁵⁷ Bu nedenle aslında tüm devletler açısından bağlayıcılığı olan bir hüküm değildir denilebilir.

Diğer taraftan, çatışmaya taraf olmayan devletlerin insani yardımın kendi ülkeleri üzerinden geçişi sırasında birtakım hakları da bulunmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalarda üzerinden geçiş yapılan üçüncü devletlerin insani yardım malzemeleri üzerinde arama dâhil olmak üzere bazı teknik düzenlemeler yapabileceği Ek Protokol 1’in 70. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Hatta aynı fıkranın devamında “*acil gereklilik olduğu hallerde(in cases of urgent necessity)*” yardımın bir başka yöne saptırılması veya bekletilmesi imkânları bu devletlere sunulmuştur. Ancak bunun için söz konusu acil gerekliliğin bu şekilde çözüme kavuşturulmasının yardıma muhatap olan sivilin çıkarlarına uygun olması ve yardımı bekletme veya rota değiştirme dışında başka bir çözümün fiilen imkânsız olması gerekmektedir. Geçiş yapılacak bölgede devam eden bir çatışmanın geçişe zarar verme ihtimalinin olması, doğal felaketlerin meydana gelmesi veya yardım malzemelerinin kolay bozulan yiyecekleri içermesi durumları üçüncü devletin bu hakları kullanabileceği acil gereklilik hallerine örnek verilebilir.²⁵⁸

İşgal durumu için üçüncü devletlerin üzerinden yardım geçişini düzenleyen 4. Cenevre Sözleşmesinin 59. maddesinin 4. fıkrası da insani yardım üzerinde arama yapma hakkıyla beraber devletlerin insani yardım geçişinin rotasını ve zamanını düzenleme yetkisini ve yardımın işgal kuvveti yararına değil de ihtiyaç sahibi sivilin için kullanılacağına dair makul derecede bir teminat alma hakkını bu devletlere bahsetmektedir. Ancak geçiş devletlerine verilen bu haklar hiçbir zaman insani

²⁵⁶ Spieker, “The Right to Give and Receive Humanitarian Assistance,” **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, s. 10.

²⁵⁷ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 328.

²⁵⁸ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 826.

yardımların geçişini tamamen engellemek veya ertelenmesine sebep olmak amacıyla kullanılmamalıdır.²⁵⁹

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar açısından ise geçişin kolaylaştırılması konusunda insancıl hukuk kaynakları herhangi bir açık düzenleme içermemektedir. Ancak yine de iç çatışmalar dolayısıyla mağdur olan sivillere gönderilecek insani yardımın çatışmanın dışındaki devletlerin üzerinden geçmesi halinde bu devletler uluslararası insancıl hukukun diğer tüm kurallarına saygı göstermelidir ve yardımın geçişini engelleyici veya geciktirici hareketlerden kaçınmalıdırlar.²⁶⁰

F. İnsani Yardımın Gerçekleştirilmesi

İnsani yardımın ihtiyaç sahibi sivillere ulaştırılmasındaki en önemli aşamalardan bir tanesi yardımın çatışmanın yaşandığı topraklara girişinden her bir sivilin eline ulaşmasına kadar olan safhadır. Uluslararası insancıl hukuka göre bu aşamanın sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için özellikle çatışan tarafların uyması gereken birçok yükümlülük bulunurken yardım kuruluşlarının da yardımı hukuka uygun veyahut aykırı şekilde gerçekleştirmesinin farklı hukuki sonuçları mevcuttur.

1. Giriş-Geçiş-Dağıtım

İnsani yardımın çatışmanın yaşandığı ülke topraklarındaki sivillere tam manasıyla ulaştırılabilmesi için öncelikle yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarının çatışmanın yaşandığı ülke sınırlarına giriş yapması ve ardından sivillere dağıtımın gerçekleştirileceği noktaya kadar geçişin yapılması ve son olarak insani yardım ilkelerine de uygun olarak dağıtımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yardımın tam zamanında, asıl ihtiyacı olan kişilere, eksiksiz şekilde yetiştirilmesi çatışan tarafların her üç aşamada da hukuka uygun davranmalarına bağlıdır. Uluslararası insancıl hukuk da devlet veya devlet dışı silahlı grup olmasına bakmaksızın çatışmanın taraflarının insani yardım konvoylarına kontrolleri altındaki bölgelere

²⁵⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 322.

²⁶⁰ International Committee of Red Cross, "International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts," **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 30.

girişinden sivillere ulaşmasına kadar her türlü kolaylığı sağlamaları gerektiğini belirtmektedir.²⁶¹

Rıza başlığı altında da belirtildiği üzere çatışmanın tarafları insani yardımın yapılmasına rıza gösterdiği takdirde sivillere yardım faaliyetleri yapılabilmektedir. Bir kere yardıma rıza gösterildikten sonra ise çatışmanın tüm tarafları yardımın sivillere ulaşmasını kolaylaştırma zorunluluğu altına girmektedirler.²⁶² Söz konusu kolaylaştırma zorunluluğu aslında insani yardım örgütlerine verilen rızanın bir uzantısıdır. Taraflar açısından yalnızca rızanın bahşedilmesi yeterli olmayıp rızadan doğan kolaylaştırma yükümlülüğü de her aşamada yerine getirilmelidir. Ancak tabi ki devletler kontrol hakkı kapsamında teknik düzenlemelerde bulunarak geçiş üzerinde bazı kısıtlamalar yapabilirler.²⁶³

Uluslararası silahlı çatışmalarda insani yardımın çatışan taraflardan geçişi birbirini tamamlayan iki farklı madde üzerinden incelenmelidir. Ek Protokol 1'in 70. maddesi hızlı ve engelsiz geçişin yapılmasını belirttiikten sonra çatışan tarafa teknik düzenleme yapma hakkı da vermektedir.²⁶⁴ Ancak diğer yandan 4. Cenevre Sözleşmesinin 23. maddesinin 2. fıkrası serbestçe geçiş zorunluluğunu; yardımın yalnızca tahsis edilen amaçlar için belirtilen yollar üzerinden kullanılacağı, geçiş sırasında yapılacak kontrollerin yeterli olacağı ve yardım malzemelerinin doğrudan veya dolaylı düşman tarafın askeri ve ekonomik amaçlarına katkı sağlamaması hususlarının geçişe izin verecek devlet tarafından kanaat getirilmesi şartına bağlamıştır. Fıkra da belirtilen hususlar çatışan taraflara çok fazla takdir yetkisi bırakması ve belirsizlik içermesi hasebiyle eleştirilse de Ek Protokol 1'in 70. maddesiyle beraber düşünüldüğünde kolaylaştırma yükümlülüğünün çatışan tarafların geçiş üzerindeki takdir yetkisini kısıtladığı söylenebilir.²⁶⁵

İnsani yardımın geçişini kolaylaştırmak amacıyla tüm çatışan tarafların yapması gereken belirli bazı yükümlülükler vardır. İnsani yardım personelinin giriş

²⁶¹ Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 55, s. 193; United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), *Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework*, s. 1.

²⁶² International Committee of the Red Cross, *Q&A and Lexicon on Humanitarian Access*, s. 11.

²⁶³ **A.g.e.**

²⁶⁴ Cenevre Sözleşmeleri insani yardımın geçişini düzenlediği hükümlerin birçoğunda çatışmanın tarafları ve diğer devletleri beraber zikrettiğinden dolayı bu bölümde tekrara düşmemek amacıyla çatışmaya taraf olan ve olmayanların ortak yükümlülüklerinin (*acil gereklilik halleri vb.*) ayrıntısına girmeyeceğiz.

²⁶⁵ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 182-183.

işlemlerinin basitleştirilmesi; yardım malzemelerinin vergi, gümrük masrafları gibi harcamalardan muaf tutulması ve geçiş için yeterli miktarda personelin hizmete sunulması ve planlamanın yapılması bunlardan bazılarıdır.²⁶⁶ Ayrıca çatışan taraf geçiş esnasında insani yardım konvoyunu keyfi olarak durdurmamalı veya durmasına sebep olacak engeller koymamalıdır. Koruma yükümlülüğü altında yardım personeli ve malzemelerine herhangi bir saldırı gerçekleştirilmemeli, gerçekleştirilmesine izin verilmemeli veya yardım konvoyunun yolundan saptıracak bir harekette bulunulmamalıdır.²⁶⁷ Diğer yandan çatışmanın tarafları geçiş devletlerinde olduğu gibi insani yardımın geçişi hakkında teknik düzenleme yapma ve kontrol hakkına sahiptir. Bu hak kapsamında geçişin rotasını belirleyebilir, zamanını ayarlayabilir, yardımın yalnızca insani amaçla yapıldığını doğrulamak için yardım malzemelerini ve çalışanları üzerinde arama yapabilir veya sağlık malzemelerinin sağlık koşullarına uygunluğunu test edebilir.²⁶⁸ Hatta bir ileri aşama olarak *zorunlu askeri gereklilik (imperative military necessity)* nedeniyle yardım faaliyetlerini durdurabilir. Diğer bir deyişle, askeri bir operasyonun insani yardıma zarar vermesi veya geçişten dolayı askeri üstünlüğün karşı tarafa geçmesi ihtimallerinin varlığı yardımın askıya alınmasına sebep teşkil edebilecektir. Ancak bu sebeple yardım faaliyetleri geçici ve coğrafi olarak sınırlı alanda durdurulabilir, sebep sona erdiğinde ise faaliyetlerin devamına derhal izin verilmesi gerekir.²⁶⁹

İşgal durumunda çatışmanın taraflarının kontrol ettiği bölgelerden insani yardımın geçişi de 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 59, 60 ve 61. maddelerinde düzenlenmiştir. 59. maddenin ilk fıkrasında işgal kuvvetinden yardım taleplerinin kabul edilmesinin ardından elinden gelen tüm imkânlar ile yardım faaliyetlerini kolaylaştırması emredilmektedir. Söz konusu imkânlarla işgal kuvvetinin kontrolünde bulunan ulaşım, depo ve dağıtım için gerekli olan tesisler örnek verilebilir.²⁷⁰ 60. madde, yardım malzemelerinin her ne olursa olsun belirlenmiş rotalarından saptırılmaması veya işgalci kuvvet tarafından el konulmaması gerektiğini belirtmektedir. Bu kuralın tek istisnası ise “*acil gereklilik olduğu hallerde (in cases of*

²⁶⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework, s. 2.

²⁶⁷ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 828.

²⁶⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework, s. 2.

²⁶⁹ International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 12.

²⁷⁰ International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 320.

urgent necessity)” işgal bölgesindeki nüfusun yararına olacak şekilde ve “*hami devletin(Protecting Power)*” rızası dâhilinde yardımın başka yöne çevrilebilmesidir.²⁷¹ Örneğin bir salgın hastalık dolayısıyla acil ihtiyacın doğması veya zorlu ulaşım şartları nedeniyle yardım konvoyunun ilerleyememesi hallerinde yardım malzemelerinin yönü değiştirilebilir veya ihtiyaç sahibi başka siviller için kullanılabilir; ancak hiçbir şekil ve şartta işgal kuvvetlerinin askeri birlik, idari personel ve hatta sivil halkı için yardım malzemeleri saptırılamaz.²⁷² 61. maddede ise işgal durumunda yardım malzemelerinin dağıtımı düzenlenmektedir. Maddenin ilk fıkrasında yardım malzemelerinin dağıtımının hami devletin veya hami devlet ve işgal devletinin atadığı bir uluslararası yardım kuruluşunun işbirliği ve gözetimi altında gerçekleştirileceği ifade edilmektedir. Böylece insani yardım faaliyetinin yalnızca işgal devletinin kontrolü altında gerçekleştirilmesi engellenerek daha tarafsız ve insani bir yardım yapılabilecektir. Bir sonraki fıkra da ise yardım malzemeleri tüm ücret, vergi ve gümrük masraflarından muaf tutulmuştur. Ancak diğer silahlı çatışma durumlarından farklı olarak belirtilen ödemelerin bölgenin ekonomisi için elzem olması halinde alınabileceği de fıkraya eklenmiştir. Fakat bu istisnanın ölçüsü ve şartları fıkra da belirtilmemiştir. Ayrıca nasıl bir mecburiyet işgal kuvvetinin sivil halkı için dahi rotasından saptırılamayacak olan insani yardım malzemelerinden ücret alınmasını gerektirecektir?²⁷³ 61. Fıkranın son cümlesinde ise diğer çatışmalarda olduğu gibi işgal devletine yardım malzemelerinin hızlı dağıtımını kolaylaştırma yükümlülüğü verilmiştir.

İç silahlı çatışmalar yönünden insani yardıma izin verilmesi Ek Protokol 2’nin 18. maddesinde düzenlenmesine rağmen giriş, geçiş ve dağıtım hakkında uluslararası insancıl hukuk sözleşmelerinde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, uluslararası teamül hukukunun tüm silahlı çatışmalar için kabul ettiği kuralı burada da uygulamak mümkündür. Söz konusu kurala göre hangi silahlı çatışma türü olursa olsun çatışmanın tarafları, tarafsız ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin

²⁷¹ *Hami devlet(Protecting Power)* kavramı 4. Cenevre Sözleşmesi’nin 9. maddesinde açıklandığı üzere atanan temsilciler aracılığıyla çatışmanın taraflarının çıkarlarını korumakla görevli tarafsız devletlerdir.

²⁷² International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 324.

²⁷³ İstisnanın amacının devletler arasındaki uzun süreli sözleşmelere konu olan malzemelerin hediye olarak değil ücreti karşılığında gönderilmesi olduğu ifade edilmiştir. Ancak yardım malzemelerinin kapsamının ve böyle bir olasılığın gerçekleşme ihtimalinin istisnanın kaleme alınması için yeterli olup olmadığı sorgulanması gereken bir durumdur. International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 327.

yapılan insani yardımın hızlı ve engelsiz geçişine izin vermeli ve kontrol hakkı saklı kalmak üzere kolaylaştırmalıdır.²⁷⁴ Devletlerin askeri elkitabı, resmi açıklama ve benzeri diğer uygulamaları ile uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda teamül haline gelen bu kural devletlerin yanında devlet dışı silahlı aktörlere insani yardımın kolaylaştırma yükümlülüğü yüklemektedir.²⁷⁵

2. İnsani Yardımın Rızasız Gerçekleştirilmesi ve Sonuçları

Yukarıda da ele alındığı üzere, insani yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için yardımda bulunacak aktörün (devletler, uluslararası organizasyonlar, hükümet dışı örgütler) çatışmanın taraflarının rızasını alması gerekmektedir.²⁷⁶ Rıza dahilinde yapıldığı takdirde insani yardım malzeme, ekipman ve çalışanları uluslararası hukuk ve insancıl hukuk tarafından korunmakta ve yardım hızlı ve güvenli bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaşmaktadır. Ancak uygulamada her zaman tarafların insani yardıma rıza gösterdiği söylenemez. Peki, tarafların keyfi veya haklı gerekçelerle insani yardımı reddetmesi halinde yine de yardım faaliyeti gerçekleştirilebilir mi, gerçekleştirilirse hukuki sonuçları nedir?

• Geçerli Sebeple İnsani Yardıma Rıza Verilmemesi

Çatışmanın tarafının geçerli bir sebeple insani yardıma rıza vermemesi halinde uluslararası hukuka göre sonuç yardımı sağlayan aktöre göre değişmektedir. Yardım faaliyetinin devlet veya uluslararası organizasyonlarca gerçekleştirildiği hallerde reddeden devletin egemenliği ve ülkesel bütünlüğü ihlal edilirken hükümet dışı örgütler tarafından organize edilen yardımların uluslararası hukuk açısından böyle bir ihlale neden olduğu söylenemez.²⁷⁷ Ancak hükümet dışı örgütlerin bu hareketinin uluslararası hukuk kurallarına doğrudan bağlı olmaması onların devletin hukuku uyarınca yargılanmalarının önüne geçemez.²⁷⁸ Uluslararası insancıl hukuk yönünden baktığımızda ise yardım faaliyetini düzenleyen aktörün bir önemi yoktur. Her biri hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdikleri insani yardım organizasyonları sırasında insancıl hukukun devletlere yüklediği yardımın hızlı ve engelsiz geçişini

²⁷⁴ Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 55, s. 193.

²⁷⁵ **A.g.e.**, s. 195.

²⁷⁶ “İnsani Yardıma Rıza” başlığı altına (s. 35) bakınız.

²⁷⁷ Michael Bothe, Legal Expert Opinion on the Right to Provide and Receive Humanitarian Assistance in Occupied Territories, Frankfurt, 15 Temmuz 2015, s. 12. <https://www.nrc.no/resources/legal-opinions/the-right-to-provide-and-receive-humanitarian-assistance-in-occupied-territories>

²⁷⁸ Gillard, “The Law Regulating Cross-border Relief Operations,” **International Review of the Red Cross**, s. 371.

kolaylaştırma yükümlülüğünden yararlanamayacağı gibi sınırdan geri çevrilme, malzeme ve ekipmanlara el konulma, tutuklanma veya mahkeme önüne çıkarılma gibi yaptırımlarla karşılaşabilir.²⁷⁹ Fakat insani yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarının bu imtiyaz ve dokunulmazlıklarının elinden alınması onların sivil statülerini kaybetmesi ve saldırıya açık konuma gelmeleri sonucunu da doğurmaz.²⁸⁰

- **Keyfi Sebep İle İnsani Yardıma Rıza Verilmemesi**

Çatışmanın tarafının keyfi bir sebeple insani yardımı reddetmesi halinde ise durum daha karmaşıktır. Doktrinde, geçerli sebeple rızanın verilmemesine rağmen yardımın yapıldığı haller her halükarda hukuka aykırı kabul edilirken keyfi nedenle reddin ardından gerçekleştirilen yardım faaliyetinin hukukiliği tartışmalı bir yere sahiptir. Michael Bothe tarafından ortaya atılan görüşe göre yardım teklifinin hukuka aykırı şekilde reddedilmesi halinde gerçekleştirilecek insani yardım faaliyetinin Cenevre Sözleşmelerinin ortak 1. maddesi uyarınca değerlendirilerek²⁸¹ hukuka aykırı bir müdahale teşkil etmemelidir.²⁸² Bu görüşü destekleyen başka bir yazar da devletin yardımı reddederek yükümlülüklerini ihlal etmesinin buna rağmen gerçekleştirilen insani yardım faaliyetinin insancıl hukuk açısından hukukiliğini etkilemeyeceğini ve yardım kuruluşlarının hala insani yardım ilkelerine ve Sözleşme kurallarına uyması gerektiğini ifade etmektedir.²⁸³ Farklı bir gerekçe ile rızasız insani yardımın hukuka uygun olabileceği görüşünün yanında yer alan diğer bir araştırmacı ise reddin uluslararası topluluğun temel menfaatlerini tehlikeye atmasından dolayı bir “geçici koruma önlemi” olarak insani yardımın gerçekleştirebileceğini belirtmektedir.²⁸⁴ Diğer yandan keyfi sebeple rıza verilmemesine rağmen yapılan insani yardımın hukuka uygun olmadığını ancak bu hukuksuzluğun bazı durumlarda ortadan kalkacağını savunanlar da bulunmaktadır. Bu görüşün savunucularından Emanuela-Chiara Gillard, Bothe’un Cenevre Sözleşmelerinin ortak 1. maddesine dayanmasını eleştirmektedir. Gillard’a göre, ortak 1. maddede yalnızca devletler hedef gösterilip uluslararası organizasyon ve hükümet dışı örgütlerin keyfi ret sonucu

²⁷⁹ Gillard, “Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective,” **Ocha Policy Series**, s. 28.

²⁸⁰ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 535.

²⁸¹ **12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri, m. 1:** “Yüksek Akit Taraflar işbu Sözleşmeye her hâlükârda riayet etmeyi ve ettirmeyi taahhüt ederler.”

²⁸² Bothe, “Relief Actions: The Position of the Recipient State,” **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, s. 95.

²⁸³ Mackintosh, “The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law,” **Humanitarian Policy Group Report**, s. 11.

²⁸⁴ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 537.

yaptıkları yardım faaliyetlerine gerekçe sunulmamaktadır.²⁸⁵ Kaldı ki Cenevre Sözleşmelerine riayet devletler için dahi devletin ülkesel bütünlüğünün ihlal edilmesini haklı göstermeye yetmemektedir.²⁸⁶ Bizce de keyfi reddi ortak 1. maddeyi gerekçe göstererek aşmak rıza şartını lüzumsuz hale getireceği gibi Cenevre Sözleşmelerine riayet etmenin her zaman insani yardımı gerçekleştirmek olarak algılanmaması gerekir.

Keyfi reddin ardından gerçekleştirilen insani yardımın bazı durumlarda hukuki bir zemine oturtulabileceğini savunan ikinci görüşün dayandığı metin ise Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 2001 yılında yayınlanan *Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (*Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*) adlı belgedir. Bu görüşün destekçileri, insani yardım teklifinin keyfi nedenlerle reddedilmesinin *uluslararası haksız fiil (internationally wrongful act)*²⁸⁷ oluşturacağını ve bu nedenle *karşı önlem (counter-measure)* ve *zaruret hali (necessity)* kurumlarının yardım faaliyetinin gerçekleştirilmesinde işletilebileceğini iddia etmektedirler.²⁸⁸ Ancak insani yardımın karşı önlem veya zaruret hali olarak gerçekleştirilebilmesi için bazı şartların sağlanması gerekmektedir.

Uluslararası hukukta bir devletin haksız fiiline karşı önlemde bulunabilmek için şu dört koşul bir arada bulunmalıdır:1) Karşı önlemin yalnız haksız fiilden doğrudan etkilenen devlet veya uluslararası organizasyon tarafından gerçekleştirilebilmesi;²⁸⁹ 2) Karşı önlemin sorumlu devletin yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükleri uygulamaya yöneltmek amacıyla yapılması;²⁹⁰ 3) Karşı önlemin haksız fiil sonucu uğranılan zarar ile orantılı olması;²⁹¹ 4) Karşı önlemin kuvvet kullanma yasağını ihlal etmemesi.²⁹² İlk şarta insani yardım açısından

²⁸⁵ Gillard, "Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective," **Ocha Policy Series**, s. 30.

²⁸⁶ **A.g.e.**

²⁸⁷ "Şayet, icrâî surette ya da ihmal suretiyle işlenen bir davranış:

a) Uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebiliyorsa; ve

b) Devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlâlini oluşturuyorsa, devletin bir uluslararası haksız fiili vardır." m. 2, **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, Birleşmiş Milletler A/Res/56/83(2001 yılı) Belgesinin Türkçe Tercümesi, Çev: Hakkı Hakan Erkiner; BM Genel Kurulu, A/56/83 sayılı Genel Kurul Kararı, 12 Aralık 2001.

²⁸⁸ Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 52.

²⁸⁹ International Law Commission, "Draft Articles on the Responsibility of International Organizations," **Yearbook of the International Law Commission**, Vol. II, 2011, s. 12.

²⁹⁰ **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, m. 49.

²⁹¹ **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, m. 51.

²⁹² **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, m. 50.

baktığımızda devletin keyfi reddinin asıl etkilediği topluluk bölgedeki sivillerdir. Ancak bahsi geçen görüş, insancıl hukukun tüm devletlere insani yardım dâhil olmak üzere birtakım *erga omnes* yükümlülükler getirdiğini ve bu nedenle keyfi ret doğurduğu zarar bakımından “üçüncü tarafı” doğrudan etkilemese bile teorik olarak karşı-önlem alınabileceğini belirtmektedir.²⁹³ Hâlbuki görüşün savunucularının da kabul ettiği üzere, uluslararası toplumun kolektif menfaatlerinin çiğnendiği böyle durumlarda ihlali sona erdirmek için devletlerin başvurabileceği “hukukî önlemler(*lawful measures*)” adı altında ekonomik ve diğer bazı yaptırımlar bulunmaktadır.²⁹⁴ İnsani yardım bakımından ikinci şartın sağlanması ise alınacak karşı önlemin daha çok insani yardımı keyfi olarak geri çeviren devletin bu fikrini değiştirmesi veya keyfi retten önceki asıl ihlal ettiği sivillerin ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünü yerine getirmesi sonucunu doğurması halinde mümkündür. Yardım teklifi reddedilen devlet veya uluslararası kuruluş ise rızasız insani yardım ile bahsedilen amaçların aksine ihlali doğuran problemi bizzat ortadan kaldırmaktadır. Ancak görüşe göre, keyfi reddin ardından yapılan geçici süreli insani yardım aslında devleti rıza vermeye zorlamak için yapılmaktadır.²⁹⁵ Hâlbuki bu durum geçici süre de olsa rızasız yapılan insani yardımın hukukiliğini sağlamadığı gibi zaten keyfi olarak insani yardıma ret veren devletten rızasız yardım ile rıza beklemek sorgulanması gereken başka bir durumdur. Üçüncü şarta gelindiğinde tartışma konusu uğranılan zararın mağdur siviller mi yoksa geri çevrilen yardım kuruluşları ve devletler bakımından mı inceleneceğidir. Nitekim çatışma ile herhangi bir bağı bulunmayan bir devletin keyfi ret sonucu uğradığı zararın az olduğu iddiası ile egemenliğin ihlali kadar büyük bir karşı önlemden bulunulamaz denilebileceği gibi sivillerin uğradığı zararın ciddiyeti göz önünde bulundurularak rızasız insani yardımın yeterince orantılı olduğu ileri sürülebilir. Ancak her iki durumda da devletin ihlalinin nicelik yönünden ağırlığının yanında niteliksel olarak da değerlendirilmeli ve çiğnenen hakların ne olduğuna dikkat edilmelidir.²⁹⁶ Son şart ise rızasız insani yardımın gerçekleştirilmesinde karşılanması zor şartlardan bir diğeridir. Rıza dâhilinde yapılan insani yardımlarda bile kuvvet kullanma yasağının ihlal

²⁹³ Gillard, “The Law Regulating Cross-border Relief Operations,” **International Review of the Red Cross**, s. 371.

²⁹⁴ International Law Commission, “Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries,” **Yearbook of the International Law Commission**, s. 137.

²⁹⁵ Akande, Gillard, **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, s. 54, 55.

²⁹⁶ International Law Commission, “Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries,” **Yearbook of the International Law Commission**, s. 135.

edildiği durumlar göz önünde bulundurulursa keyfi olarak yardımı reddeden devletin yardım faaliyetinin kontrolü dışında gerçekleştirilmesine karşı çıkması ve bunun karşılıklı olarak kuvvet kullanmaya yol açması olasıdır. Sonuç olarak uluslararası hukukta devletlerin ve uluslararası organizasyonların haksız fiilinden doğan sorumluluk için alınabilecek önlemlerden birisi olan karşı önlem kurumu, keyfi olarak geri çevrilen insani yardım faaliyetinin gerçekleştirilmesine hukuki temel oluşturmakta bizce yetersiz kalmaktadır.

Çatışan tarafların insani yardıma keyfi ret vermesine rağmen hukuki zeminde yardım faaliyeti başlatılabileceği iddia edilen diğer yol ise zaruret halidir. Karşı önlemlerde olduğu gibi bir devlet veya uluslararası organizasyonun zaruret halini uygulayabilmesi ancak bazı şartların gerçekleşmesi ile mümkündür. İlk olarak devlet veya uluslararası organizasyonun söz konusu davranışı, esaslı bir menfaatini, yakın ve ağır bir tehlikeye karşı korumak için tek çözüm yolu olmalıdır.²⁹⁷ Burada sorgulanması gereken mesele, sivililerin yardıma ihtiyaçlarından doğan şiddetli acının dindirilmesi yardım devleti ve uluslararası organizasyon için “esaslı bir menfaat” oluşturup oluşturmamasıdır. Oluşturduğu kabul edildiği takdirde dahi yapılacak olan insani yardım faaliyetinin “tek çözüm yolu” olması gerekmektedir ki bu sivililerin ihtiyaçlarının başka devlet veya uluslararası organizasyon tarafından karşılanması veya çatışma bölgesindeki ulusal yardım organizasyonları üzerinden yardımın ulaştırılması gibi olanakların bile mevcut olmaması anlamına gelmektedir. İnsani yardım bakımından zaruret halindeki ikinci önemli koşul ise bu davranışın karşılarında yükümlülüğünün olduğu devlet(ler) veya uluslararası topluluğun esaslı bir menfaatine ağır şekilde zarar vermemelidir.²⁹⁸ Devletin rıza vermediği halde bölgesinde yapılan insani yardım dolayısıyla zarar gören esaslı menfaati ülkesel bütünlüğüdür. Ancak ilk şart sağlandığı takdirde yalnızca insani yardım amacıyla yapılan faaliyetlerin ülkesel bütünlüğü ciddi derecede ihlal etmediği kabul

²⁹⁷ **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, m. 25. Karşı önlemden farklı olarak zaruret halinin faaliyete geçirilebilmesi hareketin uygulandığı devletin bir önceki davranışına bağlı değildir. Diğer bir deyişle zaruret hali bir ihlal sonucu doğan zarara karşılık vermek amacıyla değil, tehlike altındaki menfaatin zarar görmemesi gayesiyle gerçekleştirilir. Bu nedenle karşı önleme insani yardımın keyfi reddedilmesi sebebiyle başvurulurken zaruret haline keyfi retten bağımsız olarak gidilir. Benzer şekilde, karşı önlem kurumu var olan ihlal davranışının ihlalcisi devlet tarafından sonlandırılması için yapılırken zaruret hali menfaatini korumak amacıyla ihlali bizzat sonlandırır. Bu durum insani yardım faaliyetinde, yardım teklifinin keyfi reddinin sonlandırılması için karşı önlem alınırken sivililerin ihtiyaçlarının keyfi rette rağmen karşılanarak mağduriyetin sonlandırılması için zaruret hali uygulanır.

²⁹⁸ **Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu**, m. 25.

edilmektedir.²⁹⁹ Sonuç itibariyle, keyfi rıza reddine rağmen insani yardım yapılabilmesinde zaruret halinin devreye sokulması ancak ve ancak acil ihtiyaç ve tek çözüm yolu gibi istisnai şartların gerçekleşmesi ile bir sefere mahsus mümkün gözükmetedir.

Görüldüğü üzere insani yardım teklifinin keyfi olarak reddedilmesinin ardından gerçekleştirilen yardım faaliyetlerinin hukukiliği konusunda doktrinde net bir sonuca ulaşılmış değildir. Ancak bu belirsizliğe rağmen gerçekleştirilen yardım organizasyonları her halükarda askeri hedef haline getirilemez, sivil olarak korunmaya devam ederler.³⁰⁰ Ayrıca zaruret hali kapsamında yapılan yardımlar hukuki bir zemine oturduğu kabul edildiği takdirde insancıl hukukun hızlı ve engelsiz geçiş kolaylığından yararlanması da mümkündür. Fakat pratikte zaten keyfi rette bulunan devletin bu yükümlülüğe uygun davranmaması olasıdır. Zaruret hali dışındaki durumlarda ise keyfi de olsa redde rağmen yapılan yardımlar insancıl hukuk tarafından korunmayacak ve geçerli rette olduğu gibi malzeme ve ekipmanlara el konulma, mahkeme önüne getirilme yaptırımlarıyla karşılaşılabilir. Ancak, rıza alınmadan yapılan insani yardım faaliyetlerine karşı alınan önlemler her halükarda gereklilik ve orantılılık kriterlerine saygı dairesinde alınmalıdır.³⁰¹

Tüm bunların yanında devlet ve uluslararası kuruluşlardan farklı olarak hükümet dışı örgütlerin insani yardım için karşı önlem ve zaruret haline başvurusu mümkün değildir; çünkü bunlar uluslararası hukuk süjesi olmadıklarından uluslararası hukuktan kaynaklanan bir sorumlulukları da yoktur.³⁰² Hâlbuki karşı önlem ve zaruret halinin önemi uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluğu ortadan kaldırıyor olmasıdır.³⁰³ Diğer taraftan, söz konusu iki kuruma başvurmayıp da keyfi redde rağmen yardım yapan hükümet dışı örgütün devlet tarafından engellenmesi ise hukuka uygun kabul edilmemektedir. Hukuka aykırılığın nedeni ise devletin yaptığı hareketi zaten hukuksuz olan keyfi rıza reddine dayanarak yapması

²⁹⁹ Gillard, "Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective," **Ocha Policy Series**, s. 33.

³⁰⁰ Michael Bothe'a göre keyfi retin ardından yapılan insani yardıma gerçekleştirilen saldırı hakkın kötüye kullanımı oluşturur. Bothe, "Relief Actions: The Position of the Recipient State," **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, s. 97.

³⁰¹ Bothe, Legal Expert Opinion on the Right to Provide and Receive Humanitarian Assistance in Occupied Territories, s. 15.

³⁰² Ingrid Rossi, **Legal Status of Non-Governmental Organizations in International Law**, Katholieke Universiteit Leuven Faculty of Law, Ekim 2009, s. 338.

³⁰³ Karşı önlem ve zaruret hali hem "Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu" hem de "Draft Articles on the Responsibility of International Organizations" adlı belgede hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller başlığı altında verilmiştir.

gösterilmektedir.³⁰⁴ Ancak keyfi ret sonucu yapılan yardımın hükümet dışı örgütlerce gerçekleştirilmesi de insancıl hukukun imtiyazlarından yararlanılmasını mümkün kılmamaktadır.

G. İnsani Yardımın Kısıtlanması

İnsani yardım konusunda en önemli meselelerden birisi de sivililer ile yardımın buluşturulabilmesi mevzusu. “*Humanitarian Access*,” yani “insani yardıma erişim” olarak adlandırılan bu mevzu, “*İnsani yardım aktörlerinin yardıma muhtaç sivillere ulaşabilmesi veya tam tersi, sivililerin hayatlarının devamı ve sağlıkları için sağlanan temel malzeme ve hizmetlere ulaşabilmesi*” şeklinde açıklanabilir.³⁰⁵ Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere silahlı çatışmaların tarafları ve üçüncü devletler insani yardım konvoyunun geçişine izin vermeli ve taraflar yardım faaliyetinin en etkili şekilde gerçekleşebilmesi için ellerinden gelen her türlü kolaylığı sağlamalıdır.³⁰⁶ Ancak insani yardım eylemi uygulamada her daim tolere edilmemektedir. Bürokratik, fiziki veya hukuki insani yardım kısıtlamaları milyonlarca sivilin yardıma ihtiyacı olduğu zamanda ve mekânda ulaşmasını engellemektedir. Bu durum, temel ihtiyaçlarından yoksun kalan çatışma mağduru sivililerin mağduriyetini artırmakta ve hatta ölümlere yol açabilmektedir.

Çatışmanın taraflarının insani yardımı engellemesinin altında birçok farklı sebep bulunmaktadır. Çatışma taraflarından birisinin devlet dışı silahlı grup olduğu durumlarda insani yardım örgütlerinin bu grubun kontrol ettiği bölgedeki sivillere yardımda bulunması söz konusu grupların hukukileştirilmesi ve dolayısıyla devletin egemenliğine bir tehdit olarak algılanıp yardım kısıtlanabilmektedir.³⁰⁷ Askeri ve politik amaçlar ile hareket eden örgüt veya devletlerin yardımda bulunduğu veyahut böyle gayeleri olduğu bilinen bağışçıların yardıma destek verdiği düşüncesi kısıtlamanın sebebi olabilmektedir.³⁰⁸ Bazen de hukuksuz işlemlerde bulunan tarafın

³⁰⁴ Bothe, Legal Expert Opinion on the Right to Provide and Receive Humanitarian Assistance in Occupied Territories, s. 13.

³⁰⁵ Svoboda, Barbelet, Mosel; “Holding the Keys: Humanitarian Access and Local Organisations,” **Policy Brief**, s. 2.

³⁰⁶ Silahlı çatışmaların taraflarının sağladığı kolaylıklar için “Giriş-Geçiş-Dağıtım” (s. 52) başlığı altına, üçüncü devletlerin sağladığı kolaylıklar için “İnsani Yardımın Geçişi ve Kolaylaştırılması” (s. 50) başlığı altına bakınız.

³⁰⁷ International Committee of the Red Cross, “International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts,” **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 23.

³⁰⁸ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners’ Manual Version 2**, s. 12.

eylemlerinin insani yardım örgütleri vasıtasıyla ortaya çıkarılacağı ve sağladığı politik kontrolün uluslararası düzeyde sorgulanacağı fikri yardımın kısıtlanmasına yol açabilmektedir.³⁰⁹ Diğer bir kısıtlama nedeni ise karşı tarafın sivillerini temel ihtiyaçlardan yoksun bırakarak demoralize etmek ve çatışmada üstün gelmek olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁰

Sayılan bu sebeplerin bazıları, çatışan tarafların kendi bölgesinde bulunan sivillere yardımı kabul etmesine rağmen sonradan bu fikirden cayarak yardımın engellenmesi sonucunu doğurabilmektedir. Bazıları da karşı tarafın sivillerine yardım yapılması halinde yardım geçişini elinden geldiğince kısıtlama şeklinde neticelenmektedir. Her bir yardım kısıtlamada hangi sebebin çatışan tarafı motive ettiği mühim bir mevzudur. Nitekim yardım faaliyetlerinin engelsiz bir şekilde yapılabilmesi de kısıtlamanın sebebini doğru bilerek çözüm üretebilmekten geçer.³¹¹ Diğer yandan insani yardım örgütlerinin çatışan taraflarla sürekli diyalog halinde olarak güven kazanması her daim yardım faaliyeti için yararlı olacaktır.³¹²

1. Bürokratik ve Fiziki Kısıtlamalar

Sivillere ulaşmak insani yardımın en temel şartıdır. Ancak yukarıda değinilen ve bunlara benzer birçok sebepten ötürü yardım faaliyeti kısıtlanabilmektedir. Bürokratik yoldan zorlamalar veya çatışma bölgesinde yapılan birtakım fiziksel engeller yardım çalışanlarına gereksiz bir yük yüklemekte ve yardımın sivillere zamanında ulaşmasına mani olmaktadır.

Yardım faaliyetine onay verilmesi için karmaşık bir prosedür izlenmesi, yardım çalışanlarına vize zorunluluğu getirilmesi, malzeme ve ekipmanların gümrükte gereğinden fazla bekletilmesi veya bazılarının girişine izin verilmemesi bürokratik yollarla yapılan kısıtlamaların başında gelmektedir.³¹³ Ülke içinde seyahatin kısıtlanması, seyahat belgesi talep edilmesi, zaruri yol değişikliği yaptırılması, kontrol noktalarında keyfi durdurmalar ve yol ve tren raylarının bozulması veya doğrudan kapatılması yardım çalışanlarının hareketini zorlaştıran

³⁰⁹ Brigitte Rohwerder, "Restrictions on Humanitarian Access," **Helpdesk Research Report**, Birmingham, 11 Kasım 2015, s. 3.

³¹⁰ International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 2.

³¹¹ Julia Steets, Urban Reichhold, Elias Sagmeister, **Evaluation and Review of Humanitarian Access Strategies in DG ECHO Funded Interventions**, Global Public Policy Institute (GPPi), Berlin, 29 Haziran 2012, s. 32.

³¹² Centre of Competence on Humanitarian Negotiation (CCHN), **CCHN Field Manual on Frontline Humanitarian Negotiation**, s. 99-103.

³¹³ Rohwerder, "Restrictions on Humanitarian Access," **Helpdesk Research Report**, s. 3

eylemlerdir.³¹⁴ Yardım malzeme ve ekipmanlarının miktarında, çeşidinde ve bunların taşınma yollarında kısıtlama getirilmesi de yardım miktarının azaltılmasında kullanılan yöntemlerden birisidir.³¹⁵ Bazen de insani yardımın engellemesi amacıyla yardım örgütleri üzerinden kısıtlamalara gidilebilmektedir. Bunlardan en yaygınları, örgütlerden aidat talebinde bulunma, örgüt faaliyetlerinin bir süreliğine ertelenmesi, örgütün belli bir bölgede çalışmalarda bulunmasının yasaklanması veya örgüt ofislerinin kapatılmasıdır.³¹⁶ Tüm bu sayılan kısıtlamalar yardım malzemelerinin sivillere ulaşmasını engellemekte kullanılırken sivillerin getirilen malzemelere erişilmesine mani olunması da sıkça görülen yöntemlerdendir.³¹⁷

İnsani yardımın kısıtlanmasında etkili olan ve neredeyse tüm silahlı çatışmalarda karşımıza çıkan iki ortak engel ise çatışmanın yoğunluğu ve yardım çalışanlarına yapılan saldırılardır.³¹⁸ Yapılması planlanan veya devam etmekte olan birçok insani yardım faaliyeti, şiddetli çatışmaların yardım çalışanlarına veya malzeme ve ekipmanlara zarar verme riskinden dolayı gerçekleştirilmeyebilmektedir. Aşağıda ayrıntılı şekilde değinilecek yardım personellerine saldırılar da çalışmaların durmasına sebep olduğu gibi birçok personelin de bölgeden uzaklaşmasına veya bölgeye gelmemesine neden olabilmektedir.³¹⁹ Çalışanların olmaması da yardım malzemelerinin sivillere ulaşmasını veya sağlık yardımı gibi doğrudan müdahale gerektiren hizmetlerin sunulmasını imkânsız kılmaktadır.³²⁰

2. Terör Karşıtı Kanunlar

Terörist grupların ve terör eylemlerinin yaygınlaştığı son yıllarda, silahlı çatışmaların yaşandığı devletlerde karşı grupların terörist ilan edilmesi ve bu gruplar için çeşitli önlemler alınması sıkça karşılaşılan durumlardandır.³²¹ Bu önlemlerden

³¹⁴ UN General Assembly, Report of the Secretary-General A/68/297, 9 Ağustos 2013, s. 8; International Committee of the Red Cross, "International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts," **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, s. 24.

³¹⁵ UN Security Council, Report of the Secretary-General 277, 29 Mayıs 2009, s. 20.

³¹⁶ Rohwerder, "Restrictions on Humanitarian Access," **Helpdesk Research Report**, s. 3.

³¹⁷ The Assessment Capacities Project(ACAPS), Humanitarian Access Overview, Crisis In Sight, Cenevre, Ekim 2019, s. 5. <https://www.acaps.org/special-report/humanitarian-access-overview-3>

³¹⁸ Steets, Reichhold, Sagmeister, **Evaluation and Review of Humanitarian Access Strategies in DG ECHO Funded Interventions**, s. 22.

³¹⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA Access Monitoring&Reporting Framework, 26 Aralık 2012, s. 2-3. <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/afghanistan/document/ocha-access-monitoring-reporting-framework>

³²⁰ **A.g.e.**

³²¹ Somali iç savaşında El-Şebab silahlı grubunun, Filistin ve İsrail arasındaki çatışmada Hamas siyasi partisinin, Nijerya'da Boko Haram silahlı grubunun terörist grup ilan edilmesi bu duruma örnek olarak

en başta geleni genellikle terörist grup olarak belirlenmiş silahlı aktörlere askeri veya ekonomik herhangi bir yardımın yapılmamasıdır. Hatta devletler, uluslararası organizasyon ve diğer devletlerin bu terörist gruplarla görüşmelerde bulunmasını dahi hoş karşılamayabilmektedir.³²² Devletlerin bu tedirginliği çoğu kez sert ve geniş kapsamlı terör karşıtı kanunlar hazırlamakla sonuçlanmaktadır.

11 Eylül saldırısının hemen ardından çıkarılan 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı da terör karşıtı kanunlar konusunda devletlere bazı yükümlülükler yüklemiştir. Başka bir terörist eylemin olmasını önlemeyi amaçlayan karar, terör faaliyetlerinin finanse edilmesine katılan veya terör faaliyetlerini destekleyen herhangi bir kimsenin adalet önüne getirilmesi ve kanunlarda bunların ciddi ceza gerektiren suçlar arasında bulunması gerektiğini belirtmektedir.³²³ Ancak devletler cezalandırma için yardımda bulunan tarafın, fonun terörist aktivitelerde doğrudan veya dolaylı kullanılması niyetini veya bu konuda bilgi sahibi olmasını aramalıdır.³²⁴ Buna karşılık, Amerika Yüksek Mahkemesince 21 Temmuz 2010 tarihinde verilen *Holder v. Humanitarian Law Project (Holder v. HLP)* kararı, terör faaliyeti yürüten organizasyonlara yardımın terörist aktivitelerde kullanılma niyeti değil, söz konusu organizasyonun ABD hükümeti tarafından terör listesine isminin eklendiğinin veya terör suçu işlediğinin bilinmesinin dahi yeterli olacağını belirtmiştir.³²⁵ BM Güvenlik Konseyinin söz konusu kararını Amerika Yüksek Mahkemesi gibi insani yardım organizasyonları aleyhine yorumlayan mahkeme kararlarının sayısı azımsanacak derecede değildir.³²⁶

Bazı devletler, örneğin Yeni Zelanda, terör ile ilgili ulusal mevzuatlarında terörist gruplara insani yardımın yapılmasını bir istisna olarak kabul ederken bazı ülkeler ise, örneğin Amerika, yardımı ilaç ve dini materyallerle sınırlandırmıştır.³²⁷ Ancak çoğu kez terör örgütlerinin kontrolündeki sivillere yapılan yardımlar, terör

verilebilir. Rogier Bartels, "Terrorist Groups as Parties to an Armed Conflict," **Terrorism, Counter-Terrorism and International Humanitarian Law**, Brüksel, Ekim 2016, s. 61.

³²² Harmer, Stoddard, Sarazen; "Humanitarian Access in Armed Conflict: A Need for New Principles," **Humanitarian Outcomes**, s. 12; Nicolas Florquin, Elisabeth Decrey Warner; "Engaging Non-state Armed Groups or Listing Terrorists?," **Disarmament Forum**, Cenevre, Ekim 2008, s. 19.

Implications for the arms control community

³²³ UN Security Council, Security Council Resolution 1373, 28 Eylül 2001, s. 2.

³²⁴ **A.g.e.**

³²⁵ Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, "Humanitarian Action under Scrutiny: Criminalizing Humanitarian Engagement," **HPCR Working Paper**, Harvard University, Şubat 2011, s. 3.

³²⁶ **A.g.e.**, s. 4.

³²⁷ Kate Mackintosh, Patrick Duplat; **Study of the Impact of Donor Counter-Terrorism Measures on Principled Humanitarian Action**, Ed: Tim Morris, Temmuz 2013, s. 46.

faaliyetlerini desteklemek kapsamında yorumlanabilmektedir.³²⁸ Uluslararası insancıl hukuk çatışmanın mağdurları arasında herhangi bir ayırım yapmamasına rağmen devletler terör karşıtı kanunlara dayanarak insani yardımı ceza gerektiren bir işlem olarak sayabilmektedir. Birçok çatışmada, insani yardım amacıyla aktarılan para miktarına sınır getirilmekte, hiçbir açıklama yapılmadan banka hesapları dondurulabilmekte veya soruşturma yapıldığı gerekçesiyle yardım faaliyetleri bekletilebilmektedir.³²⁹

Bu şekilde alınan terör karşıtı önlemler, insani yardım örgütleri için belirsizlik ve tedirginlik yaratırken yardım personelleri için de soruşturma geçirme tehdidi oluşturabilmektedir.³³⁰ Bu nedenle, devletlerin terör karşıtı kanunlar hazırlarken hangi eylemlerin insani yardım örgütünü hukuki olarak zora sokacağını düşünmesi ve insani yardım ile terör karşıtı önlemler arasında kolay bozulmayan bir denge kurması gerekmektedir. Bunu yaparken özellikle uluslararası insancıl hukukun insani yardımı düzenleyen hükümlerini dikkate alması ve çatışmanın “tüm taraflarına” yardımın yapılabilmesine olanak sağlaması yararlı olacaktır.

3. Abluka

Uluslararası hukukun izin verdiği savaş metotlarından biri olan abluka; düşman devletin kıyılarının bir bölümünün veya tamamının tarafsız devletlerle bağlantısının kesilmesi ve tabiiyetlerine bakılmaksızın tüm gemi ve uçakların abluka hattına giriş ve çıkışlarının kontrol altına alınması şeklinde tanımlanabilir.³³¹ Sınır geçişlerinin insanlar, eşyalar ve hizmetler için kapatıldığı ablukada düşman devletin çatışmada zayıf düşmesi amaçlanır.³³² Uluslararası hukuka göre şu iki durumda abluka uygulanabilir.³³³ 1) Bir silahlı çatışmanın tarafı tek taraflı olarak deniz hukuku ile uyumlu şekilde kurulabilir. 2) BM Güvenlik Konseyi BM Anlaşması'nın 42. maddesi gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden

³²⁸ Sara Pantuliano, Kate Mackintosh, Samir Elhawary, Victoria Metcalfe; Counter-terrorism and Humanitarian Action: Tensions, Impact and Ways Forward, **HPG Policy Brief**, Londra, Ekim 2011, s. 7.

³²⁹ **A.g.e.**

³³⁰ UN Security Council, Report of the Secretary-General 373, 7 Mayıs 2019, s. 10.

³³¹ Dinstein, **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, s. 105;

³³² Wolff Heintschel von Heinegg, “Naval Blockade,” **International Law Studies: International Law Across the Spectrum of Conflict**, Ed: Michael N. Schmitt, Vol: 75, Newport, 2000, s. 204.

³³³ Andrew Sanger; “The Contemporary Law of Blockade and the Gaza Freedom Flotilla,” **Yearbook of International Humanitarian Law**, C: 13, Haziran 2011, s. 409.

kurulması amacıyla abluka ilan edebilir.³³⁴ Hukuka uygun bir ablukanın üç genel şartı bulunmaktadır.³³⁵ 1) Abluka ilan edilmeli, tüm düşman ve tarafsız devletlere bildirilmelidir. Bidirim yükümlülüğü çerçevesinde ablukanın başlangıç tarihi, süresi, kapsamı, coğrafik sınırları ve tarafsız gemiler için ayrılma vakti ilan edilmelidir.³³⁶ 2) Abluka tüm devletlerin gemilerine tarafsız bir şekilde uygulanmalıdır.³³⁷ 3) Abluka etkin bir şekilde gerçekleştirilmeli, etkin olup olmama gerçek olaya göre kararlaştırılmalıdır.³³⁸ Diğer taraftan düşman devletin bölgesinde bulunan sivillere uluslararası hukuk tarafından sağlanan koruma devam etmektedir. Bu nedenle ablukaya rağmen insani yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarının geçişine izin verilmeli ve uluslararası insancıl hukuka uygun şekilde saygı gösterilmeli ve koruma sağlanmalıdır.³³⁹

Geçmişte birçok çatışmada karşılaştığımız abluka yöntemi günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir.³⁴⁰ Bunlardan en bilineni, İsrail ile Filistin arasındaki çatışma dolayısıyla Gazze bölgesine karşı gerçekleştirilen ekonomik ve politik izolasyondur. Hamas ve El Fetih arasındaki çekişmeli ulusal seçimleri 2006 yılında Hamas'ın kazanması ve Gazze ve Fetih bölgelerinde kontrolü ele geçirmesinin ardından İsrail Gazze'yi "düşman bölge" ilan etmiş ve 3 Ocak 2009 tarihinde Gazze bölgesine güvenlik gerekçesiyle abluka uygulamaya başlamıştır.³⁴¹ Ancak ablukanın hukuka uygun olup olmadığı doktrinde tartışma konusu olmuştur. Bunun nedeni ise

³³⁴ BM Güvenlik Konseyi 1990 yılında Irak ile Kuveyt arasında yaşanan Körfez Savaşı sırasında 665 sayılı kararı ile Irak'a üye devletlerce abluka uygulanmasını kararlaştırmıştır. UN Security Council, Security Council Resolution 665, 25 Ağustos 1990; Yoram Dinstein, **War Aggression and Self-Defence**, Cambridge University Press, New York, 5. Baskı, 2011, s. 299.

³³⁵ Sanger; "The Contemporary Law of Blockade and the Gaza Freedom Flotilla," **Yearbook of International Humanitarian Law**, s. 411.

³³⁶ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 Haziran 1994, para. 93, 94.

³³⁷ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 Haziran 1994, para. 100.

³³⁸ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 Haziran 1994, para. 95.

³³⁹ Magne Frostad, "Naval Blockade," **Arctic Review on Law and Politics**, Sayı: 9, Ağustos 2018, s. 209; **12 Ağustos 1949 Tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV. Cenevre Sözleşmesi)**, m. 23; **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1)**, m. 70, m. 71. UN Security Council, Security Council Resolution 1973, 7 Mart 2011, s. 3.

³⁴⁰ 1962'deki Küba Krizi'nde ABD tarafından, 1971'de Bangladeş'te Hindistan tarafından, 1972'de Kuzey Vietnam'da ABD tarafından, 1983'te Falkland Adaları'nda İngiltere ve Arjantin tarafından abluka uygulanmıştır. Ahmet Hamdi Topal, "İsrail'in Gazze Ablukasını ve Mavi Marmara Saldırısı", **Public and Private International Law Bulletin**, C: 32, Sayı: 1, 2013, s. 110.

³⁴¹ Bir abluka politikası olarak yakıt ve elektrik azaltılmış; ihracat ve ithalat için kullanılan gemilerin Gazze'ye giriş ve çıkışı kısıtlanmış; Gazze, Batı Şeria ve İsrail arasındaki seyahat özgürlüğü ciddi prosedürlere tabi tutulmuştur. Yaser Alashqar, "The Gaza Crisis: Restrictions and Challenges to the Humanitarian Space in Gaza", **E-International Relations**, 30 Kasım 2019, s. 1.

bir savaş yöntemi olarak ablukanın yalnızca uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabileceği iddiasıdır.³⁴² Bu iddianın doğru kabul edilmesi halinde İsrail ile Hamas yönetimi arasındaki silahlı çatışmanın niteliği önem kazanmaktadır.³⁴³ Çünkü ortada bir uluslararası nitelikte olmayan çatışmanın olması ablukayı hukuksuz kılacaktır. Çatışmanın türünün uluslararası nitelikte kabul edilmesi ve dolayısıyla ablukanın hukuka uygun olduğunun iddia edilmesi de tartışmayı sonlandırmamaktadır. Bu kez de ablukanın sivillerin aç bırakılması sonucunu doğurması nedeniyle hukuka uygunluğunu kaybedebileceği ileri sürülmektedir.³⁴⁴

Abluka Gazze'nin eğitimden sağlığa temel yaşam standartlarını kötüleştirdiği gibi³⁴⁵ son yıllarda bir buçuk milyona yakın sivil(1,9 milyonluk toplam nüfusun 80%'i) insani yardıma muhtaç hale getirmiştir.³⁴⁶ Üstelik İsrail'in hava, kara ve denizden oluşturduğu kısıtlama ile birlikte ablukadan önce izin verilen yardım malzemelerinin miktarı dörtte üç oranında düşmüştür.³⁴⁷ Hastaneler ve yardım kuruluşlarına ait sağlık birimleri yakıt ve elektrik akışının önemli derecede

³⁴² Ablukanın hangi tür silahlı çatışmalarda uygulanacağına dair görüşler için bkz. Magne Frostad, "Naval Blockade," *Arctic Review on Law and Politics*, s. 199; UN Secretary-General, **Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident**, Eylül 2011, s. 15; Russell Buchan, "The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza," *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 61, Cambridge University Press, Ocak 2012, s. 266.

³⁴³ Uluslararası bir çatışma olduğunu savunanlar hukuken işgalin var olması, çatışmanın uluslararası sınırlara ulaşması ve Hamas'ın düşman taraf ilan edilmesi gibi sebepleri gerekçe gösterirken uluslararası nitelikte olmadığını düşünenler Filistin'in devlet olarak kabul edilmemesi ve self-determinasyon hakkını ileri sürmektedir. İsrail ile Hamas arasındaki çatışmanın türü konusundaki görüşler için bkz. Douglas Guilfoyle, "The Mavi Marmara Incident and Blockade in Armed Conflict", *The British Yearbook of International Law*, Oxford University Press, 12 Mayıs 2011, s. 180; Elisha A. Kemp, Legality of the Gaza Blockade and Israeli Defence Force Actions Towards Flotilla Vessels and Passengers, Ekim 2011, s. 13,16. Wolff Heintschel von Heinegg, "Methods and Means of Naval Warfare in Non-International Armed Conflicts," *International Law Studies: Non-International Armed Conflict in the Twenty-first Century*, Naval War College, Vol. 88, Haziran 2011, s.228.

³⁴⁴ Ablukanın hukuka uygun kabul edilip sonradan hukuksuz hale geldiğine dair görüşler için bkz. Sanger; "The Contemporary Law of Blockade and the Gaza Freedom Flotilla," *Yearbook of International Humanitarian Law*, s. 420; Topal, "İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı", *Public and Private International Law Bulletin*, s. 136. Bu görüşe karşı çıkan görüş için bkz. Elizabeth Spelman, "The Lagality of the Israeli Naval Blockade of the Gaza Strip," *European Journal of Current Legal Issues*, Vol. 19, No:1, 2013, s. 9.

³⁴⁵ International Oxford Committee for Famine Relief(OXFAM), Timeline: The Humanitarian Impact of the Gaza Blockade, 2018, <https://www.oxfam.org/en/timeline-humanitarian-impact-gaza-blockade>

³⁴⁶ United Nations for Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East(UNRWA); Where We Work-Gaza Strip, 1 Ocak 2018, <https://www.unrwa.org/where-we-work/gaza-strip>

³⁴⁷ United Nations for Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East(UNRWA), Statement by Humanitarian Organisations, NGOs and UN Organisations on the Second Anniversary of the Gaza Blockade, 17 Haziran 2009 <https://www.unrwa.org/newsroom/official-statements/statement-humanitarian-organisations-ngos-and-un-organisations-second>.

kesilmesinden dolayı³⁴⁸ işlevlerini yalnızca bir hafta veya daha az süre devam ettirebilecek dönemlerden geçmişlerdir.³⁴⁹ Sağlık malzemeleri ve yiyecek yönünden neredeyse tamamen tükenme noktasına gelen³⁵⁰ Gazze bölgesine yalnızca İsrail otoritesi tarafından seçilmiş malzemeler geçebilmiştir.³⁵¹ Birçok insani yardım gemisinin geçişine³⁵² izin vermeyen İsrail, Gazze’de çalışan Filistinli insani yardım görevlilerinin de dışarı çıkmasında kısıtlamalarda bulunmuştur.³⁵³ Tüm bu engellemeler Gazze bölgesine planlanan insani yardımın yalnızca yüzde 15-20 seviyelerinde karşılanabilmesine neden olmaktadır.³⁵⁴

Birleşmiş Milletler ablukanın ilk yıllarından beri bahsedilen kısıtlamaların sivil halka aşırı zorluk verdiğini ve izin verilen yardım malzemelerinin ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığını belirtmektedir.³⁵⁵ BM Genel Kuruluna göre Filistin’in

³⁴⁸ İsrail Yüksek Mahkemesi, 2008 yılında verdiği bir kararda, elektrik üretiminde kullanılacak petrolün temel insani ihtiyaçlar için gerekenden fazlasının geçirilmesine izin verme zorunluluğunun olmadığını iddia etmiştir. Israeli Supreme Court, Judgment on Power Cuts in Gaza, 27 Ocak 2008, para. 15. Ancak BM Genel Kurulu, İsrail’in Cenevre Sözleşmelerine saygı göstererek elinden gelen tüm yollarla ve herhangi bir kısıtlama olmadan temel ihtiyaçların karşılanmasına izin vermesi gerektiğini ve hayati olanı değil mümkün olan en geniş miktarda yardımı sağlamasını İsrail’den talep etmektedir. UN General Assembly-Human Rights Council, Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict A/HRC/12/48, **Human Rights in Palestine and other Occupied Arab Territories; Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict**, 25 Eylül 2009, s. 85, para. 326.

³⁴⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), Concern about the Humanitarian Impact of a Prolonged Closure of the Kerem Shalom Crossing for Goods, Following Recent Damage, 13 Mayıs 2018, <https://www.ochaopt.org/content/concern-about-humanitarian-impact-prolonged-closure-kerem-shalom-crossing-goods-following>

³⁵⁰ The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, Health Situation in the Gaza Strip, 1 Ocak 2017. <https://www.btselem.org/gaza-strip/health-situation-gaza-strip>; World Food Programme, Where We Work, Palestine, <https://www.wfp.org/countries/palestine>

³⁵¹ A.g.e.

³⁵² 31 Mayıs 2010 tarihinde yaşanan Mavi Marmara olarak da bilinen olayda yardım gemileri açık denizde durdurulmuş ve İsrail Savunma Kuvvetleri(*Israeli Defence Forces*) ile insani yardım çalışanları arasında çatışma yaşanmıştır. Guilfoyle, “The Mavi Marmara Incident and Blockade in Armed Conflict”, **The British Yearbook of International Law**, s. 172. Yolculardan 9’u hayatını kaybederken her iki taraftan toplam 34 kişi yaralanmıştır. Olay sonrası yaşananlar hakkında taraflar çelişen tanıklıklarda bulunmuştur. Carol Migdalovitz, Israel’s Blockade of Gaza, the Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath, CRS Report for Congress, 23 Haziran 2010, s. 2-3. BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan raporda deniz ablukasının hukuki olduğu sonucuna varılırken müdahalenin yapıldığı mesafenin “mantıksız” ve ölümlerin “kabul edilemez” olduğu ve yolculara karşı kötü muamele gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. UN Secretary-General, **Report of the Secretary-General’s Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident**, Eylül 2011, s. 4-5.

³⁵³ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “Increased Restrictions on the Movement of Humanitarian Staff out of Gaza”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Temmuz 2018, s. 9.

³⁵⁴ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “53 per cent of Palestinians in Gaza Live in Poverty, despite Humanitarian Assistance”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Mayıs 2018, s. 10; United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “Critical Funding Shortages Threaten All Humanitarian Responses in the OPT”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Temmuz 2018, s. 3.

³⁵⁵ UN General Assembly-Human Rights Council, Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict A/HRC/12/48, **Human Rights in Palestine and other Occupied Arab**

düşman bölge olarak adlandırılması İsrail'i uluslararası insancıl hukukun yükümlülüklerinden kurtarmamakta ve abluka 4. Cenevre Sözleşmesinin 23. maddesindeki insani yardımın geçişine izin verme yükümlülüğünü ve 33. maddesindeki toplu cezalandırma yasağını ihlal etmektedir.³⁵⁶

2015 yılının Mart ayından beri hava ve deniz ablukası altında olan Yemen ise insani yardım açısından İsrail ablukası ile benzer sonuçlara sahiptir.³⁵⁷ İlk başta BM Güvenlik Konseyi'nin 2216 sayılı kararının uygulanması³⁵⁸ gibi görünen abluka ülkeye insani yardımın girişini kısıtlamış ve temel ihtiyaçlara ulaşımı zorlaştırmıştır.³⁵⁹ Yemen limanlarına girmek isteyen gemilerin saatlerce beklemek zorunda kalması veya geçişlerin keyfi reddedilmesi insani durumu kötüleştirir.³⁶⁰ Yakıt taşıyan gemilerin çoğunun geri çevrilmesi birçok hastanenin çok kısıtlı süre için çalışabilmesine ve sağlık hizmetlerinin aksamasına neden olmuştur.³⁶¹ Abluka öncesi Yemen nüfusunun 40 %'ı yiyecek sıkıntısı çekerken³⁶² Temmuz 2020 itibarıyla insani yardıma muhtaç olanların oranı 80 %'e ulaşmıştır.³⁶³

Territories; Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, para. 1305, 1315. (s. 277, 279)

³⁵⁶ **A.g.e.**, , para. 1309, 1318, 1328. (s. 278, 280, 282)

³⁵⁷ Yemen Hükümeti'nin ülkedeki Huthiler adlı grupla yaşadığı çatışma dolayısıyla söz konusu grubun yurtdışından silah tedarik etmemesi için çevre ülkelerden yardım talep etmesi üzerine Suudi Arabistan öncülüğünde bir Koalisyon kurulmuştur. 10 Nisan 2015'te yayınlanan bir bildiri ile Yemen Hükümeti tüm ticari ve askeri gemilerin ülkeye girişini Hükümet'in iznine ve incelemesine bağlı kılmıştır. BM Güvenlik Konseyi de 14 Nisan 2015 tarihli 2216 sayılı kararda komşu ülkeler ile birlikte Yemen Hükümeti'nin, Yemen havaalanları ve limanlarına ulaşan tüm kargoların uluslararası hukuka ve ulusal otoritelerin düzenlemelerine uygun şekilde incelenmesi çağrısında bulunmuştur. Martin D. Fink, "Naval Blockade and the Humanitarian Crisis in Yemen", **Netherlands International Law Review**, Amsterdam Centre for International Law (ACIL), Amsterdam, Springer, 8 Ağustos 2017, s. 2-3-4.

³⁵⁸ UN Security Council, Security Council Resolution 2216, 14 Nisan 2015.

³⁵⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, Yemen: Humanitarian Situation, Internal Communication Clearance Form, Cenevre, 17 Kasım 2016, s. 2.

³⁶⁰ Amnesty International, Yemen: Restrictions to Life-saving Supplies Putting Millions of Civilians at Risk, 22 Haziran 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/06/yemen-restrictions-to-life-saving-supplies-putting-millions-of-civilians-at-risk/>; UN General Assembly-Human Rights Council, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/39/43, **Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014**; Advance Edited Version, 17 Ağustos 2018, s. 8, para. 48.

³⁶¹ Human Rights Watch, Yemen: Coalition Blocking Desperately Needed Fuel; Tankers Wait Offshore as Civilians Go Without Water, Electricity, 10 Mayıs 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/05/10/yemen-coalition-blocking-desperately-needed-fuel>

³⁶² World Food Programme, WFP Distributes Food In Aden But Warns Of Challenges Of Reaching Hungry People In Yemen, News Releases, 16 Nisan 2015, <https://www.wfp.org/news/wfp-distributes-food-aden-warns-challenges-reaching-hungry-people-yemen>

³⁶³ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), About OCHA Yemen, <https://www.unocha.org/yemen/about-ocha-yemen>; Mercy Corps, The Facts: What You Need

BM Güvenlik Konseyi 2017 yılında yayınladığı 2342 sayılı kararla Yemen'deki ablukanın insani durumu kötüleştirdiği, insani yardımın ulaştırılmasında ciddi engeller ile karşılaşıldığı ve kısıtlamaların sivil halka zarar verdiğini ifade etmiştir.³⁶⁴ BM deniz ve hava ablukasını desteklemeye devam ederken ablukanın insani yardıma herhangi bir kısıtlama getirmemesini talep etmektedir.

Her iki abluka da göstermektedir ki devletler insani yardımın engellenmesini bir savaş yöntemi olarak kullanabilmektedir. Askeri kuvvetler arasında yaşanan çatışmanın sivillerin göz ardı edilerek toplu bir cezalandırmaya dönüştürülmesi uluslararası hukuka uygun olmadığı gibi savaşın sonlandırılmasına değil uzamasına sebep olabilecek bir davranıştır. Çatışmada aktif rol almamasına rağmen sivillerin temel ihtiyaçlardan yoksun bırakılması uluslararası insancıl hukukun sağladığı korumaya ters düşmektedir.

H. İnsani Yardım Malzemeleri, Ekipmanları ve Çalışanları

Silahlı çatışmalarda ihtiyaç içindeki sivillere insani yardım ulaştırılabilmesi için yardım malzemeleri, yardım ekipmanları kullanılarak insani yardım çalışanları tarafından taşınmaktadır. Silahlı çatışmaların siviller için tehlikeli bir ortam olmasının yanında yardım faaliyetlerinin çatışmanın tarafları açısından farklı sebeplerle engellenmek istenmesi yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarının hukuk önünde güvence altına alınması gerekliliğini doğurmuştur.

1. İnsani Yardım Malzemeleri ve Ekipmanları ve Korunması

Silahlı çatışmalarda insani yardım faaliyetinde kullanılan malzeme ve ekipmanlar yardımın gerçekleştirilmesinde hayati öneme sahip olması nedeniyle insancıl hukuk tarafından özel olarak koruma altına alınmıştır. Söz konusu koruma sivillerin kullanımına tahsis edilen yiyecek, giyecek, yatak, barınak(çadır vs.), ilaç, sağlık araç-gereçleri gibi yardım malzemelerinin tümünü kapsarken yardım çalışanları tarafından bu malzemelerin ulaştırılmasında kullanılan kara, hava, deniz taşıtları ve nakliye araçları, barınak(çadır, bina vs.) gibi yardım ekipmanlarını da içermektedir.

Uluslararası insancıl hukukun insani yardım malzeme ve ekipmanlarına sağladığı korumanın çatışmanın taraflarınca yerine getirilmemesi uluslararası

to Know About the Crisis in Yemen, 17 Temmuz 2020, <https://www.mercycorps.org/blog/quick-facts-yemen-crisis>

³⁶⁴ UN Security Council, Security Council Resolution 2342, 14 Nisan 2017, s. 2.

hukukun temel ilkelerinin ciddi ihlalini meydana getirecektir.³⁶⁵ Bu nedenle, insani yardım malzemeleri ve ekipmanları çatışmanın taraflarınca özenle korunmalıdır.³⁶⁶ Giriş-Geçiş-Dağıtım bölümünde de belirtildiği üzere, çatışmanın tarafları ya da herhangi bir grup tarafından da bu malzeme ve ekipmanlara saldırı gerçekleştirilmemeli, yağma yapılmamalı veya yetki kullanılarak ellerinden alınmamalıdır. Yardım malzemeleri ve ekipmanlarının zarar görmemesi için güvenlikleri sağlanmalı ve özellikle silahlı kuvvetlere bu konuda kesin ve açık talimatlar verilmelidir.³⁶⁷ Malzeme ve ekipmanların amaçlanan yollarından sapması engellenmelidir.³⁶⁸ Ayrıca, uluslararası hukuk tarafından kabul edilmiş amblemlere saygı gösterilmeli ve amblemleri taşıyan malzeme ve ekipmanlar tüm bu korumadan yararlanmalıdır.³⁶⁹ Diğer yandan amblemin konulmaması veya görünür olmaması tek başına korumayı ortadan kaldırmamaktadır; çünkü amblem yardım malzeme ve ekipmanlarına koruma statüsünü kazandırmaktan ziyade bunların tanımlanabilir veya fark edilebilir olmasını sağlamaktadır.³⁷⁰

2. İnsani Yardım Çalışanları

“İnsani yardım kapsamında uluslararası veya ulusal; resmi veya gayri resmi fark etmeksizin bir insani yardım örgütünün faaliyetlerinde yer alan tüm çalışanlara” “insani yardım çalışanı” adı verilmektedir.³⁷¹ Silahlı çatışmalarda, sivillere insani yardım malzemelerinin ulaştırılabilmesi için araçların kullanımından malzemelerin dağıtımına kadar birçok insani yardım çalışanı görev almaktadır. Tüm tehlikelerine rağmen çatışma bölgesine girerek yalnızca insani yardım faaliyetinde bulunan bu kimseler hem tarafsızlıklarını korumak açısından bazı sınırlamalara hem de güvenlikleri yönünden korunmaya muhtaçtırlar.

³⁶⁵ Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, s. 8.

³⁶⁶ Ek Protokol I’in 70. maddesinin 4. fıkrası ve 4. Cenevre Sözleşmesinin 59. maddesinin 3. fıkrasında işgal dâhil uluslararası silahlı çatışmalar için korumadan söz edilirken iç çatışmalarda insani yardım malzeme ve ekipmanlarının korunmasına dair Cenevre Sözleşmelerinde bir hüküm yer almamaktadır. Ancak devletlerin uygulamaları ile birlikte uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da yardım malzeme ve ekipmanlarının korunması uluslararası örf ve adet hukukunca kabul edilmiştir. Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 32, s. 109.

³⁶⁷ International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, s. 15.

³⁶⁸ Bahsi geçen “yolundan saptırma” herhangi bir konum değişikliği veya yola devam ettirmeme şeklinde geniş manada anlaşılmalıdır. International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, s. 323.

³⁶⁹ Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 30, s. 102.

³⁷⁰ **A.g.e.** s. 104.

³⁷¹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 15.

• İnsani Yardım Çalışanlarının Sınırları

Uluslararası insancıl hukuka göre insani yardım çalışanları görevlerini yerine getirirken sınırsız bir imtiyaza sahip değillerdir. Öncelikle, bu kimselerin çatışma bölgelerinde görev alabilmesi insani yardım faaliyetinin kendisi gibi izne tabidir.³⁷² Bireysel veya toplu olarak verilebilen söz konusu katılım izni pratikte çoğu zaman insani yardım faaliyetinin kendisine verilen iznin içinde yer almaktadır.³⁷³

Çatışma tarafının izni ile çatışma ülkesine giriş yapan insani yardım çalışanları bulundukları ülkenin ulusal hukukuna saygı göstermeli ve kurallara uymalıdır.³⁷⁴ Bu kimseler, devletin koyduğu teknik ve güvenlik ile ilgili düzenlemelere uyarak insani yardım dışında herhangi bir faaliyette yer almamalıdır.³⁷⁵ Yardım personelleri özellikle askeri bilgi paylaşımı gibi çatışmanın taraflarına zarar verecek davranışta bulunmamalıdır. Aksi takdirde izni veren devlet tarafından duruma göre insani yardım çalışanının görevine veya insani yardım faaliyetinin kendisine son verilebilir.³⁷⁶ Tüm bunların yanında kurallara uymadan bağımsız olarak çatışmanın getirdiği zorunlu askeri gereklilikler nedeni ile yardım çalışanlarının faaliyetleri ve hareketleri geçici süre kısıtlanabilir.³⁷⁷ Benzer şekilde işgal kuvveti zaruri güvenlik nedenlerine dayanarak yardım faaliyetinde bulunan personel ve organizasyonun yapısında muvakkaten değişiklikte bulunabilir.³⁷⁸

• İnsani Yardım Çalışanlarının Korunması

Silahlı çatışmaların zarar görme ihtimali yüksek bir ortama sahip olması, çatışma dışında kalan çeşitli insan gruplarını özel bir korumaya muhtaç kılmaktadır. Çatışma mağduru sivillere yardımın ulaştırılması için tarafsız bir şekilde çabalayan insani yardım çalışanları da bu gruplardan birisidir. Uluslararası insancıl hukuk başta

³⁷² 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 71/1. Her ne kadar belirtilen hüküm uluslararası silahlı çatışmalar için düzenlense de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için de bir örf ve adet kuralı olarak geçerliliği kabul edilmektedir. Henckaerts, Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules*, Rule 56, s. 200.

³⁷³ International Committee of the Red Cross, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 833.

³⁷⁴ International Committee of the Red Cross, *Q&A and Lexicon on Humanitarian Access*, s. 16.

³⁷⁵ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 71/4.

³⁷⁶ International Committee of the Red Cross, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, s. 833.

³⁷⁷ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 71/3.

³⁷⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi(IV. Cenevre Sözleşmesi), m. 63/1/b.

olmak üzere uluslararası ceza hukuku ve insan hakları hukuku da yardım çalışanlarına çeşitli sözleşmelerde bahsedilen korumayı sağlamaktadır.³⁷⁹ Ancak tüm bu koruma hükümlerine rağmen özellikle son yıllarda yardım çalışanlarına karşı gerçekleştirilen saldırılarda bir artış söz konusudur. *Humanitarian Outcomes* tarafından sunulan verilere göre 2013 yılı ile birlikte 2018 ve 2019 yılları olay ve mağdur sayısı yönünden en yüksek yıllardır. Yalnızca 2018 ve 2019 yılı içerisinde tüm dünyada 257 insani yardım çalışanı öldürülürken 380 kişi de yaralanmıştır.³⁸⁰ Yazar Francesco Seatzu bu konuda, “insani yardım çalışanları artık ‘saygı duyulması ve korunması gerekli tarafsız yara sarıcılar’ olarak görülmekten çok ‘askeri hedef, esir ve kontrol edemedikleri anarşinin kurbanları’ olarak algılanıyorlar” yorumunu yapmaktadır.³⁸¹

Peki, insani yardım çalışanlarının özel olarak korunmasına rağmen son yıllardaki bu artışın sebebi nedir veya nelerdir? Bu soruya doktrinde geniş çaplı cevap veren bazı yazarlar söz konusu durumun birden fazla sebebi olduğunu belirtmektedir. En temel sebep, çatışmaların tipinin daha çok iç savaşa yönelmesi ve eşit olmayan bir savaşa girildiğini düşünen devlet dışı silahlı grupların amaçlarına ulaşmak için yardım çalışanlarına saldırmak gibi hukuksuz önlemler almakta kendilerini haklı görmesi gösterilmektedir.³⁸² Bu yazarlara göre saldırıların ikinci sebebi; özellikle etnik sebeplerle ortaya çıkan çatışmalarda yardım personellerinin tarafların hedeflerine ulaşmalarında bir engel veya ulaşırken işlenen ihlallere tanık olmaları ve dolayısıyla bölgede bulunmalarının istenmemesidir.³⁸³ Benzer şekilde, yardım personellerinin insan haklarının savunulmasında yer alması ve bazen bu sebeple yetkili otoriteleri uluslararası alanda eleştirmesi çalışanlara saldırının üçüncü

³⁷⁹ Roma Statüsü’nün 8. maddesi doğrudan insani yardım çalışanlarının korunmasına yönelik hükümler içerirken İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme yaşam hakkı, işkence yasağı ve özgürlük ve güvenlik hakkı gibi haklar dolayısıyla insani yardım çalışanlarını koruma altına almaktadır.

³⁸⁰ Humanitarian Outcomes, The Aid Worker Security Database(AWSD), <https://aidworkersecurity.org/incidents/report/summary> Bu saldırıların çoğunluğunu adam kaçırma, ateş etme, cinsel saldırı gibi hata ile olduğu iddia edilemeyecek doğrudan yardım çalışanlarına yönelik saldırılar oluşturmaktadır. Humanitarian Outcomes, **Aid Worker Security Report 2019-Updated**, Ağustos 2019, s. 8.

³⁸¹ Francesco Seatzu, “Revitalizing the International Legal Protection of Humanitarian Aid Workers in Armed Conflict,” *La Revue des droits de l’homme*, Revue du Centre de recherches et d’études sur les droits fondamentaux, Kasım 2017, s. 4.

³⁸² Agnieszka Bien’czyk-Missala, Patrycja Grzebyk; “Safety and Protection of Humanitarian Workers,” **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, Ed: Pat Gibbons, Hans-Joachim Heintze; Springer International Publishing, 2015, s. 223.

³⁸³ A.g.e.

sebebinin oluşturmaktadır.³⁸⁴ Dördüncü sebep; çatışan tarafların, şeffaflıktan yoksun ve politik, ideolojik veya diğer ideallerle insani yardım faaliyetinde bulunan(bulunduğunu kabul ettiği) devlet ve organizasyonların varlığından rahatsızlık duymasıdır.³⁸⁵ Bu yazarların yardım personellerine saldırıda etkili olduğunu düşündüğü beşinci ve sonuncu sebep ise bazı yardım organizasyonlarının yardım faaliyetinden önce gerekli ön araştırma ve hazırlığı yapmayıp çalışanlara güvenlik ve yerel toplumla iletişim metotları ile ilgili eğitimi vermemesidir.³⁸⁶

İnsani yardım çalışanlarına yapılan saldırılar ve sebepleri göz önüne alındığında akla gelebilecek temel sorulardan birisi, sağlanan hukuki korumanın yeterli olup olmadığıdır. Cenevre Sözleşmelerine baktığımız takdirde çeşitli yerlerde insani yardım faaliyetlerinin korunmasından bahsedilse de yardım çalışanlarının korunması doğrudan Ek Protokol 1'in 71. maddesinde hükme bağlanmıştır. Yalnızca uluslararası silahlı çatışmalar için düzenlenen hüküm yardım personelinin “saygı görmesi” ve “korunması” gerektiğini belirtmektedir. Uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar için yardım personeli tabiri dahi kullanılmadığından Sözleşmede bunların korunmasına ilişkin bir ibare de yer almamaktadır. Ancak Cenevre Sözleşmelerinin ortak madde 3'ünde yer alan “*çatışmada aktif yer almayan kişiler*” ifadesinin yardım çalışanlarını da içerdiği ve dolayısıyla bu kapsamda korunduğu söylenebilir.³⁸⁷ Ayrıca, yardım malzeme ve ekipmanlarında olduğu gibi tüm çalışanların “saygı görmesi” ve “korunması” örf ve adet hukukunun bir kuralı olarak kabul edilmektedir.³⁸⁸ Bunların da ötesinde, yardım çalışanları uluslararası insancıl hukuka göre sivil olarak kabul edildiği tüm durumlarda Cenevre Sözleşmelerinin sivillere sağladığı bütün korumalardan yararlanacaklardır.

Bu noktada, insani yardım çalışanlarının “saygı görmesi” ve “korunması” kavramlarının anlamı hukuki çerçeveyi anlamak bakımından önem taşımaktadır. İlk kavram; çalışanlara saldırılmaması, taciz ve tehdit edilmemesi, çatışma dışında bırakılması manasını taşıırken ikincisi; savunmaya gelmek, savunulmasına yardım ve

³⁸⁴ A.g.e.

³⁸⁵ A.g.e., s. 224.

³⁸⁶ A.g.e., s. 225. Yazarlar tarafından sayılan tüm bu saldırı sebeplerini daha dar kapsamda veya farklı olaylar üzerinden arttırmamız mümkündür.

³⁸⁷ Ortak madde 3 hükmüne göre, “*çatışmada aktif yer almayan kişilere*”; insani surette muamele edilecek, bu kimselerin vücut bütünlüğüne ve hayatına tecavüz edilmeyecek, kişi haysiyetine zarar verici davranışlarda bulunulmayacaktır.

³⁸⁸ Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 31, s. 105.

destek vermek anlamına gelmektedir.³⁸⁹ Yardım personeline kötü muamelede bulunmak, fiziki veya psikolojik şiddet uygulamak, öldürmek, dövmek, kaçırmak, rehin almak, zorla alıkoymak, hukuksuz gözaltına almak veya tutuklamak eylemlerinin her biri ilk kavram kapsamında değerlendirilerek yasaklanmıştır.³⁹⁰ Belirtilen eylemlerin çalışanlara karşı işlenmemesi için gerekli tedbirleri almak veya işlenmesi sırasında önlemek de ikinci kavramın getirdiği yükümlülüklerdendir. Hatta yardım çalışanlarına gerektiği takdirde yiyecek verilmesi, barınma ihtiyaçlarının karşılanması ve tıbbi müdahalenin yapılması dahi saygı gösterme ve korumanın bir gereğidir.³⁹¹ Uluslararası insancıl hukuk tarafından yardım çalışanlarının bu çerçevede korunması, yardım çalışanlarının herhangi bir kaygı yaşamadan yalnızca görevlerini gerçekleştirebilmesini garanti altına alacaktır. Böylece, silahlı çatışmadan etkilenen daha fazla sayıda ihtiyaç sahibi sivil insanı yardımın ulaşması mümkün olacaktır.

Diğer yandan, insani yardım çalışanlarının yardım faaliyeti sırasında tarafsız olmamaları, yardımı rızasız gerçekleştirilmeleri veya yardım alan tarafça faaliyetlerinin sonlandırılması uluslararası insancıl hukuk tarafından sağlanan korumanın kalkacağı manasına gelmemektedir.³⁹² Her halükarda sivil olarak korunmaya devam edileceklerdir. Ancak, yardım personelinin yardım faaliyeti dışına çıkıp çatışmanın içinde yer aldığı haller bu manadaki korumayı sonlandıracaktır.³⁹³

Sonuç olarak, bizce mesele, insani yardım çalışanlarına sağlanan hukuki korumanın yetersiz olup olmasından ziyade tarafların kurallara itaat etmemesinden kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman silahlı çatışmalarda hukuk kurallarına uymamanın cezasız kalması veya yeterli şekilde cezalandırılmaması da tarafların itaatsizlikteki cesaretlerini arttırmaktadır. Bu durum da diğer insani yardım faaliyetlerinin yapılmamasına veya ertelenmesine sebep olabilmektedir. Diğer yandan silahlı çatışmaların her an kontrol edilmesi zor bir tehlikeyi barındırdığı da

³⁸⁹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 146.

³⁹⁰ Henckaerts, Doswald-Beck, **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, Rule 31, s. 108.

³⁹¹ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 834.

³⁹² Bothe, Legal Expert Opinion on the Right to Provide and Receive Humanitarian Assistance in Occupied Territories, s. 14.

³⁹³ Bien'czyk-Missala, Grzebyk; "Safety and Protection of Humanitarian Workers," **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, s. 233.

kabul edilmelidir. Bu nedenle yardım personelleri de güvenlik konusunda azami dikkati göstermeli ve taraflarca verilen talimatlara uymalıdır. Nitekim uygulamada yardım organizasyonlarının kendi güvenliklerini sağlamak için silahlı veya silahsız bazı güvenlik hizmetleri aldığı görülmektedir.³⁹⁴ Bu hizmetler genellikle şu üç yöntemle sağlanmaktadır; devletlerin silahlı kuvvetlerince, yerel halktan kiralanan kimselerce veya özel güvenlik şirketlerince.³⁹⁵ Ancak her üç yöntem de kendi içinde birtakım avantaj ve dezavantajları barındırmaktadır.³⁹⁶ Bu nedenle yardım kuruluşlarının bu yöntemlerden birisini seçip seçmeyeceği ya da hangisini seçeceği de güvenlikleri ve doğacak sorumluluklar açısından önem taşımaktadır.³⁹⁷

3. Sağlık Çalışanları

Daha önceki bölümlerde anlatılan insani yardım çalışanlarının içinde yer alan sağlık çalışanları, çatışmadaki konumları nedeniyle uluslararası insancıl hukuk mevzuatında özel bir yere sahiptir. Ancak aşağıda görüleceği üzere bu özel koruma sağlık çalışanlarını da saldırılara karşı yeterince koruyamamaktadır. Bu nedenle hem sağlık çalışanlarının hususi durumunu göz önüne çıkartmak hem de saldırıların sonuçlarını açıklamak amacıyla bu bölümde sağlık çalışanları ve uluslararası insancıl hukukun bu kimselere sağladığı koruma incelenecektir.

Sağlık çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk mevzuatındaki konumuna değinmeden önce bir konuya açıklık getirilmesi gerekmektedir. İnsani yardım faaliyeti dolayısıyla sağlık alanında görev alan kimseler dışında devletin yetkilendirdiği sivil veya askeri sağlık personelleri de bulunmaktadır. Cenevre Sözleşmelerinin sağlık konusundaki birçok hükmü daha çok ikinci grup personel düşünülerek kaleme alınmıştır. Ancak, 1. Cenevre Sözleşmesinin 26. maddesinde sağlık yardımı çalışanlarının da diğer sağlık personelleri gibi muamele göreceği ifade edilmektedir. Bunun yanında, Cenevre Sözleşmeleri “*sağlık personeli(medical personnel)*” terimini sağlık yardımında görev alan personeli de içerir şekilde

³⁹⁴ Abby Stoddard, Adele Harmer, Victoria DiDomenico; “Private Security Contracting in Humanitarian Operations,” **HPG Policy Brief**, Ocak 2009, s. 3.

³⁹⁵ Benjamin Perrin, “Humanitarian Assistance and the Private Security Debate: An International Humanitarian Law Perspective,” **On the Edges of Conflict Policy Papers**, Ottawa, 2008, s. 17. Somali iç savaşında yerel halktan kiralanan kimselerce sağlanan güvenlik hizmetleri için “technical assistance grants” adı altında bu kişilere ödemelerde bulunulmuştur. Bu kimselerin silahlı kamyonetler üzerinde koruma sağlamasından dolayı bu şekildeki kamyonetlerin tümüne daha sonra “technicals” denilmeye başlanmıştır. Matteo Latorraca, Technicals: The Vehicles that Changed the Asymmetric Conflicts, 6 Kasım 2014, <https://www.geopolitica.info/technicals/>

³⁹⁶ **A.g.e.**, s. 18,19.

³⁹⁷ Abby Stoddard, Adele Harmer, Victoria DiDomenico; “The Use of Private Security Providers and Services in Humanitarian Operations,” **HPG Report**, Ekim 2008, s. 21, 22.

tanımlamıştır.³⁹⁸ Hatta bu kavram yalnızca doktor, hemşire, hasta bakıcı, diş hekimi, eczacı ve sedye taşıyıcı gibi doğrudan sağlık hizmeti verenlerin yanında ambulans şoförü, sağlık birimlerinde çalışan aşçı, temizlikçi ve ofis çalışanlarını da koruma bakımından içine almaktadır.³⁹⁹ Bu nedenle, her ne kadar değinilen hükümlerde sağlık yardımı çalışanları özel olarak belirtilmese de aslında onları da çevreleyen bir kapsam söz konusudur.

Uluslararası insancıl hukuka göre silahlı çatışmalarda görevli sağlık çalışanları saygı görecektir ve korunacaktır.⁴⁰⁰ Burada da “saygı görme” ve “korunma” tabirleri bir önceki bölümünde belirtildiği şekilde saldırmama ve saldırılara karşı koruma manasında kullanılmıştır. Dolayısıyla, sağlık çalışanları bu anlamda diğer insani yardım çalışanları ile ortak bir korumaya sahiptir. Ancak bundan sonra değinilecek hükümler yalnızca sağlık çalışanlarına mahsus olarak düzenlenmiştir.

Bunlardan ilki, çatışmanın taraflarına sağlık personeline saygı gösterme ve onları korumanın yanında “yardım etme” yükümlülüğünün de getirilmesidir. Cenevre Sözleşmeleri, tıbbi hizmet çatışma dolayısıyla sekteye uğradığında faaliyetlerin devamı için çatışan tarafın elinden gelen tüm yardımı yapması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁰¹ Söz konusu yardım, yaralı ve hastalar için saklanacak bir yer sağlanması şeklinde aktif nitelikte olabileceği gibi sağlık malzemelerinin geçişine izin verilmesi gibi pasif karakterde de olabilir.⁴⁰²

Diğer bir fark, sağlık çalışanlarına sağlanan korumanın sonlandırılma şeklidir. Uluslararası insancıl hukuka göre, sağlık birimlerinin insani fonksiyonlarının dışına çıkarılarak düşmanın zararına olan eylemler gerçekleştirmek amacıyla kullanıldıkları hallerde koruma ancak bu konuda uyarının yapıp ve gerekirse makul bir sürenin

³⁹⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 8/c/ii.

³⁹⁹ Bien'czyk-Missala, Grzebyk; “Safety and Protection of Humanitarian Workers,” **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, s. 234.

⁴⁰⁰ “Sağlık çalışanlarının saygı görmesi ve korunması” Cenevre Sözleşmelerinin 3 farklı hükmünde yer almaktadır. İlki, 1. Cenevre Sözleşmesinin 24. maddesinde daha çok askeri kanunlara tabi sağlık personeli için söylenirken ikincisi Ek Protokol 1’in 15. maddesinde sivil sağlık personeline yönelik düzenlenmiştir. Sonuncusu ise Ek Protokol 2’nin 9. maddesinde uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda yer alan sağlık personelleri için sivil-askeri farkı gözetilmeksizin kaleme alınmıştır. Ayrıca, Uluslararası Kızılhaç Komitesinin hazırladığı örf ve adet hukukunu gösterir “*ICRC Rules*” da sağlık personellerine ilişkin olan 25. kuralında yine aynı ifadelerle sağlık çalışanlarını koruma altına almıştır.

⁴⁰¹ Belirtilen yükümlülük uluslararası silahlı çatışmalar için Ek Protokol 1’in 15. Maddesinde, uluslararası olmayan çatışmalar için Ek Protokol 2’nin 9. Maddesinde benzer ifadelerle yer almıştır.

⁴⁰² International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 192.

verilmesi ve buna rağmen eyleme devam edilmesi halinde sonlandırılabilir.⁴⁰³ Böylece, örneğin düşman asker kişilerinin sağlık birimlerinde bulunması tek başına, korumanın sonlandırılacağı ve hemen ardından bir saldırı planlanabileceği sonucunu doğurmamaktadır.⁴⁰⁴

Sağlık çalışanlarına münhasır diğer bir düzenleme, tıbbi faaliyetlerin genel bir korumaya sahip olmasıdır. Silahlı çatışmalarda, hiçbir kimse tıbbi etiğe uygun gerçekleştirmiş olduğu sağlık eyleminden dolayı cezalandırılmaz.⁴⁰⁵ Söz konusu eylemin hangi şartlar altında veya kime karşı yapıldığının bir önemi bulunmamaktadır. Örneğin, çatışma esnasında yardımda bulunduğu tarafın düşman askerlerinden birisi ile karşılaşarak tıbbi müdahalede bulunması uluslararası insancıl hukuk altında korunmaktadır.⁴⁰⁶ Bahsedilen genel korumanın diğer bir yansıması esir düşen sağlık personelinin gerektiği durumlarda bulundukları yerde de görevlerine devam edebilmesidir.⁴⁰⁷

Sağlık çalışanlarının görevleri icabı sıcak çatışma bölgelerine daha yakın olmaları ve yardımın hayati öneme sahip olması, onlara güvenlikleri açısından da diğer çalışanlardan farklı bazı imtiyazlar bahşedilmesine neden olmuştur. Bu amaçla, sağlık çalışanlarının kendilerini veya sorumlulukları altında bulunan yaralı ve hastaları savunabilmesi için hafif bireysel silah taşımalarına izin verilmiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰³ Sağlık çalışanlarının saygı görmesi ve korunması gibi korumanın sonlandırılması da Cenevre Sözleşmelerinin 3 farklı yerinde benzer ifadelerle düzenlenmiştir. Bunlar, 1. Cenevre Sözleşmesinin 21. maddesi, Ek Protokol 1'in 13. maddesi ve Ek Protokol 2'nin 11. maddesidir. Her ne kadar belirtilen maddelerde tıbbi birimlerin korumasının sonlandırılması ifade edilse de buralarda çalışan personel de dolaylı olarak korumadan mahrum kalacaktır.

⁴⁰⁴ Bien'czyk-Missala, Grzebyk; "Safety and Protection of Humanitarian Workers," **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, s. 234.

⁴⁰⁵ Uluslararası silahlı çatışmalar için Ek Protokol 1'in 16. maddesinde yer alan hüküm uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar için Ek Protokol 2'nin 10. maddesinde aynen tekrarlanmıştır. "ICRC Rules" da 26. kuralında sağlık çalışanlarının görevleri dolayısıyla yaptıkları eylemlerden cezalandırmasının yasak olduğunu belirterek bunun örf ve adet hukukunun bir kuralı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, 1. Cenevre Sözleşmesinin 18. maddesi ve Ek Protokol 1'in 17. maddesinde, yardım kuruluşlarının hasta ve yaralıları taşıyıp tedavi etmeleri nedeniyle zarar verilemeyeceği, soruşturma açılmayacağı, tutuklanamayacağı ve cezalandırılmayacağı ifade edilmiştir.

⁴⁰⁶ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, s. 835.

⁴⁰⁷ Yalnızca uluslararası silahlı çatışmalar için verilen bu hak, 1. Cenevre Sözleşmesinin 28. maddesinde askeri; 2. Cenevre Sözleşmesinin 37. maddesinde sivil sağlık çalışanları için ayrı ayrı düzenlenmiştir.

⁴⁰⁸ Söz konusu imtiyaz, 1. Cenevre Sözleşmelerinin 22. maddesinde ve Ek Protokol 1'in 13. maddesinde benzer şekilde ifade edilmiştir. İlk maddede askeri sağlık personeline bahşedilen bu hak ikincisinde sivil sağlık personeline verilmiştir. İkinci maddeye diğerinden farklı olarak "hafif bireysel silahlar" ibaresi eklenmiştir. Her iki madde de uluslararası silahlı çatışmalar için kaleme alınırken uluslararası nitelikte olmayan çatışmaları düzenleyen Ek Protokol 2'de buna benzer bir hüküm yer almamaktadır.

Böylece, tıbbi faaliyet sırasında kendilerine veya tedavi ettikleri yaralıları bir saldırı düzenlenmesi veya bulundukları yerlerden sağlık malzemelerinin çalınması gibi durumların önüne geçmek mümkün olacaktır.

Sağlık çalışanlarını diğer insani yardım çalışanlarından farklı kılan başka bir hüküm ise yardım faaliyeti boyunca amblem kullanma talebidir. Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalardaki sağlık personelinin tanımlanabilir olmasını istemektedir. Bunun için sağlık çalışanlarının, çatışmanın yaşandığı veya yaşanması muhtemel alanlarda ayırt edici bir amblem takmaları ve sağlık personeli olduklarını belirten bir kart taşımaları gerekmektedir.⁴⁰⁹ Hem askeri bir operasyon tertipleyecek olan çatışma taraflarının sağlık personelini kolayca fark edebilmesi hem de sağlık çalışanlarına verilen imtiyazların yalnızca amblem ve kartı taşıyan kişilere sağlanması bakımından yararlı bir husustur.⁴¹⁰ Ancak daha önce de değinildiği gibi amblem kullanma korumanın yegâne sebebi değil bahsedilen sebeplerle taraflara bir kolaylık sağlama aracıdır.⁴¹¹ Diğer bir deyişle, herhangi bir sağlık çalışanının amblem taşıması sağlanan korumayı kaldırmayacak ve dolayısıyla gerçekleştirilen saldırıyı aklamayacaktır.⁴¹²

Şekil 2.1: Beyaz zemin üzerine kırmızı renkte ayırt edici işaretler/emblemler. Kaynak: Galatasaray Üniversitesi, International Committee of the Red Cross, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Çev: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun; Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2009, s. 255.

⁴⁰⁹ Amblem taşıma talebi, uluslararası silahlı çatışmalar için 1. Cenevre Sözleşmesinin 40. maddesinde askeri; Ek Protokol 1'in 18. maddesinde ise sivil sağlık çalışanlarına getirilirken uluslararası olmayan çatışmalardaki sağlık personeli için Ek Protokol 2'nin 12. maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca, amblemlerin şekilleri (beyaz zemin üzerinde kırmızı renkte hilal, haç veya güneş ve aslan vb. ayırt edici bir işaret) ve kullanımı ile kimlik kartının içeriğini gösteren bir Ek Tüzük de bulunmaktadır. "ICRC Rules"da 30. Kural ise Cenevre Sözleşmelerinin belirttiği şekilde amblem taşıyan sağlık çalışanlarına saldırının yasaklandığı ve bunun bir örf ve adet hukuku kuralı olduğunu ifade etmiştir.

⁴¹⁰ Yapılan bir çalışma sonucu, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay örgütlerine gerçekleştirilen 80 saldırının 72'sinde bu örgütlerin saldırı sırasında amblemlerini taşımadığı ortaya çıkmıştır. International Committee of the Red Cross, **Health Care in Danger: A Sixteen Country Study**, Temmuz 2011, s. 11. Kart için "Ekler" bölümüne (s. 108)bakınız.

⁴¹¹ "İnsani Yardım Malzemeleri ve Ekipmanları ve Korunması" başlığı altına (s. 72) bakınız.

⁴¹² Amblem ve işaretlerin kullanımına ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz: International Committee of the Red Cross, **Study on the Use of the Emblems; Operational and Commercial and Other Non-Operational Issues**, Cenevre, 2009.

Sağlık çalışanları hakkındaki tüm bu düzenlemeler korumanın özel olduğunu göstermektedir. Ancak, bu özel rejime rağmen sağlık çalışanları birçok saldırıya maruz kalmakta ve sağlık yardımı sekteye uğramaktadır. Söz konusu saldırılar, tehdit, kaçırma, işkence etme veya öldürme şeklinde olabileceği gibi hukuksuz tutuklama veya hukuki mercilere keyfi şikâyetle bulunma gibi gözdağı verme yöntemleri ile de gerçekleştirilebilmektedir.⁴¹³ Sağlık tesislerinde meydana gelen saldırıların büyük bir kısmının faili devletlerin silahlı kuvvetleri olurken yol ve kontrol noktalarındakilerde devlet dışı silahlı aktörler aktif rol oynamaktadır.⁴¹⁴ 2018 yılında 705 farklı saldırı eyleminde 451 sağlık çalışanı öldürülürken 860'ı da yaralanmıştır.⁴¹⁵ 2019 yılında ölü sayısı 151'e yaralı sayısı 502'e düşerken saldırı sayısı 1000'in üzerine çıkmıştır.⁴¹⁶ Tüm bu saldırılar uluslararası insancıl hukukun ihlalini oluşturmakla birlikte bölgedeki sağlık personelinin uzaklaşmasına ve dolayısıyla sağlık yardımının gecikmesine veya hiç yapılmamasına neden olmaktadır.⁴¹⁷ Bu durum acil müdahale gerektiren hasta ve yaralılar açısından da ölüm gibi olumsuz bazı sonuçlar doğurmaktadır.

Sonuç olarak, silahlı çatışmalarda insani yardım faaliyetinde görev alan sağlık çalışanları her ne kadar daha kapsamlı bir korumaya sahip olsa da bu durum onları saldırıların hedefi olmaktan alıkoymamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, temel sebep, kuralların yetersizliği değil kurallara itaatin yetersizliğidir. Hâlbuki uluslararası insancıl hukuk kurallarına çatışan taraflarca uyulması kendi halklarının menfaati bakımından aleyhe değil lehe olacaktır. Bu nedenle, tüm devlet ve devlet dışı silahlı grupların insancıl hukuk kurallarını asker ve yetkili kişilere talim etmesi ve çatışma boyunca bu kişilerin sağlık çalışanları ve diğer insani yardım çalışanlarının güvenliği ve etkili hizmet edebilmesi için gereken özeni göstermesi icap etmektedir.

⁴¹³ UN General Assembly, General Assembly Resolution A/68/297, 9 Ağustos 2013, s. 9.

⁴¹⁴ International Committee of the Red Cross, **Health Care in Danger: January 2012 to December 2014**, Nisan 2015, s. 20.

⁴¹⁵ UN Security Council, Report of the Secretary-General 373, 7 Mayıs 2019, s. 10. Hem 2018 yılı hem de 2019 yılı için verilen sayılar çatışan tarafların yetkili sağlık personeli dâhil tüm sağlık çalışanlarını kapsamaktadır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi tüm bu sağlık çalışanları benzer şartlarda çalışıp ortak bir korumaya sahip olduğundan anlatmak istediğimiz konu bakımından belirtilen çalışanlar arasında bir ayrımın olmaması sonucu etkilemeyecektir.

⁴¹⁶ Safeguarding Health in Conflict, **Health Workers at Risk: Violence Against Health Care**, Haziran 2020, s. 7.

⁴¹⁷ International Committee of the Red Cross, **Health Care in Danger: January 2012 to December 2014**, s. 14.

IV. İNSANİ YARDIMDA SORUMLULUK VE YARGI YOLLARI

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalarda sivillere insani yardım gerçekleştirilebilmesi için devletler ve uluslararası organizasyonlar başta olmak üzere ilgili tüm aktörlere bazı haklar ve sorumluluklar vermiştir. Ancak uygulamaya baktığımızda teoride düzenlenen bu hak ve sorumluluklara riayet edilmediği ve ciddi ihlallerin ortaya çıktığı görülmektedir. Böyle durumlarda yapılan hataların düzeltilerek hukuka uygun hale getirilebilmesi lazımdır. Fakat uluslararası insancıl hukuk mevzuatında gerek yargı yolu gerek diğer çözüm mekanizmaları açısından Uluslararası İnsani Bilgi Bulma Komisyonu dışında bir yargı mekanizması bulunmamaktadır. Örneğin, insani yardım teklifinin keyfi reddedilmesinin hukuka aykırılığından doğan sorumluluğa karşı başvurulacak herhangi bir yargılama mekanizması Cenevre Sözleşmelerinde yer almazken devletlerin rızaları dâhilinde olan yardım faaliyetlerinin silahlı gruplarca engellenmesi halinde izleyecekleri hukuki adımların ne olduğu da belirtilmemiştir.⁴¹⁸ Nitekim aşağıda değinileceği üzere Uluslararası İnsani Bilgi Bulma Komisyonu'nun da etkili bir çözüm yolu olduğu söylenemez.

Cenevre Sözleşmelerinin insani yardım hükümlerinin ihlali karşısında başvurulabilecek yargı yolları konusundaki sessizliğine karşın uluslararası aktörlerin ve bireylerin sorumluluğuna gidilebilecek bazı uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki doğrudan insani yardım ile alakalı düzenlemelerde bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi(UCM)'dir. Mahkeme, bir topluluğun aç bırakılmasından yardım çalışanlarına saldırıya kadar birçok konuyu savaş suçu sayarak çatışmanın arkasındaki bireylerin sorumluluğuna başvurabilmeyi mümkün kılmaktadır. BM ve bağlı kuruluşları da insani yardımın insancıl hukuk çerçevesinde gerçekleştirilmesinde etkin rol oynayan uluslararası kuruluşlardandır. Bağlayıcı ve tavsiye niteliğindeki kararları ile devletleri insancıl hukuk ihlallerinden

⁴¹⁸ Gillard, "The Law Regulating Cross-border Relief Operations," **International Review of the Red Cross**, s. 374.

uzaklaştırmayı amaçlayan BM, uluslararası hukukun imkânları dâhilinde yaptırımlar öngörebilmektedir. Son olarak, her bir devlet Cenevre Sözleşmeleri ve diğer uluslararası hukuk kaynaklarını göz önüne alarak kendi ulusal hukukunda insani yardım konusunda düzenlemelerde bulunabilmektedir. Böylece kendi ülkelerinde ihlalde bulunan kişilerin yargı önüne çıkarılması veya mallarına el konulması, sınır dışı edilmesi gibi yaptırımlara başvurulması mümkün olmaktadır.

A. Uluslararası Ceza Mahkemesi

2002 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi yalnızca soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu üzerinde yargı yetkisine sahiptir.⁴¹⁹ “Tamamlayıcılık İlkesi” gereği Mahkeme taraf devletler ulusal mahkemelerinde belirtilen suçları yargılama konusunda isteksiz davranır veya görevini ifa etmezse yargılama yapabilir.⁴²⁰ Sadece taraf devletlerin bireyleri hakkında hüküm verebilen⁴²¹ UCM’ye taraf devletlerce veya BM Güvenlik Konseyi’nce başvuruda bulunabileceği gibi UCM savcısı yoluyla kendiliğinden soruşturma da başlatılabilir.⁴²² UCM’nin kuruluş belgesi olan Roma Statüsü’nü 123 ülke onaylayarak taraf olmuş ve 2002 sonrası yaşanan olaylar açısından yargılama yetkisini kabul etmişken Türkiye henüz Statüyü imzalamamıştır.⁴²³

UCM’nin öncüleri olan Yugoslavya Ceza Mahkemesi ve Ruanda Ceza Mahkemesi statülerinde insani yardımın gerçekleştirilmesine ilişkin spesifik bir düzenleme bulunmamakla birlikte bir savaş metodu olarak aç bırakmanın kullanılması cezalandırılabilir suçlar arasında sayılmıştır.⁴²⁴ Roma Statüsü’ne baktığımızda ise insani yardım ve sivillerin korunması konularına daha fazla yer verdiği görülmektedir. Statünün “Savaş Suçları” başlığını taşıyan 8. maddesinde “Cenevre Sözleşmeleri ile sağlanan yardım malzemelerini bilerek engelleme dâhil olmak üzere, yaşamları için vazgeçilmez maddelerden mahrum etmek suretiyle sivillerin aç bırakılmasının, bir savaş yöntemi olarak kullanılması” sözleriyle yardıma keyfi olarak rıza verilmemesi veya yardımın kısıtlanması gibi durumlar

⁴¹⁹ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 5.

⁴²⁰ Günel Kurşun, **101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi**, İnsan Hakları Gündemi Derneği, 1. Baskı, Ankara, 2011, s. 9.

⁴²¹ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 25/1.

⁴²² **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 13.

⁴²³ International Criminal Court, The States Parties to the Rome Statute, <https://asp.icc-cpi.int/>

⁴²⁴ Stoffels, “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, s. 531.

cezai yaptırım altına alınmıştır.⁴²⁵ Belirtilen ifadenin suç kabul edilerek yargılama yetkisinin var edilmesi insani yardımın gerçekleştirilmesi açısından büyük bir önem taşıırken yalnızca uluslararası silahlı çatışmalarda suç sayılıp iç çatışmalar için zikredilmemesi eksik yönünü oluşturmaktadır. Statünün doğrudan insani yardım ihlalini cezalandırdığı diğer bir durum olan “*insani yardıma tahsis edilmiş görevli personel, tesis, malzeme, birlik veya araçlara*”⁴²⁶ ve “*Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanan binalara, malzemeye, sağlık ve ulaşım birimlerine*”⁴²⁷ kasten saldırı düzenlenmesi ise silahlı çatışmaların her iki türü için de suç sayılmıştır. Ancak personel, tesis, malzeme, birlik veya araçlara saldırının savaş suçu sayılabilmesi “*siviller ya da sivil nesnelere sağlanan korumadan yararlanma hakları olmasına*” bağlanmıştır. Bu nedenle insani yardım malzemelerinin askeri amaçlarla kullanılması halinde çatışan tarafların bu malzemelere saldırı düzenlemesi savaş suçu sayılmamaktadır.

Uluslararası ceza hukukunda, özellikle insani yardım çalışanlarına gerçekleştirilen saldırıların savaş suçu olarak değerlendirilebilmesi için birtakım unsurların oluşması gerekmektedir. Öncelikle saldırının uluslararası hukukta silahlı çatışma olarak kabul edilecek bir çatışma içinde yapılması ve hareketin uluslararası insancıl hukukun koruma altına aldığı kişi veya eşyalara karşı gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁴²⁸ Unsurlardan bir diğeri, failin suçu çatışmanın içinde işlediğinin farkında olarak ve silahlı çatışma bağlamında işlemesidir.⁴²⁹ Son olarak, suça konu olan olay Roma Statüsü’ne taraf bir devletin sınırları içinde meydana gelmelidir.⁴³⁰

⁴²⁵ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 8(2)(b)(xxv); Her ne kadar Roma Statüsü’nün ifadelerinden doğrudan insani yardımın keyfi reddini çıkarmak zor olsa da Christa Rottensteiner’e göre eğer yardımın reddi ile sivillerin kasten öldürülmesi veya ciddi acılar çekmesi hedefleniyorsa savaş suçu oluşacaktır. Christa Rottensteiner, “The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law”, **International Review of the Red Cross**, No: 835, Cenevre, 16 Temmuz 2002, s. 570-572.

⁴²⁶ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 8(2)(b)(iii) ve 8(2)(d)(iii). 1996 yılındaki Sierra Leone İç Savaşı’nda yaşanan suçlar için 2002 yılından 2013 yılına kadar görev yapan Sierra Leone Özel Mahkemesi insani yardım çalışanlarını doğrudan hedef almaları gerekçesiyle üç askeri liderin savaş suçu işlediklerine karar vermiştir. Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework**, s. 52.

⁴²⁷ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 8(2)(b)(xxiv) ve 8(2)(d)(ii).

⁴²⁸ Rottensteiner, “The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law”, **International Review of the Red Cross**, s. 559.

⁴²⁹ Bien’czyk-Missala, Grzebyk; “Safety and Protection of Humanitarian Workers,” **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, s. 240.

⁴³⁰ **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 4(2). Taraf devletin sınırları içinde meydana gelmemesine rağmen bir olayın UCM’ne gelmesi yalnızca BM Güvenlik Konseyi’nin UCM savcısına

Tüm bu unsurlar göstermektedir ki insani yardımın engellenmesi veya yardım malzemeleri, ekipmanları ve çalışanlarına saldırı dolayısıyla UCM'nin savaş suçunun varlığına karar verebilmesi evrensel bir genişliğe ve her durumda kanıtlanabilir basitliğe sahip değildir.⁴³¹

Roma Statüsü'nün "İnsanlığa Karşı Suç" ve "Soykırım" başlıklı maddelerindeki bazı hükümler ise insani yardım ihlallerini dolaylı yoldan cezalandırma kapasitesine sahiptir. Statü'nün 7. maddesinin 1. fıkrasında sivil bir topluluğa karşı yaygın ve sistematik bir saldırı şeklinde işlenen *toplu yok etme* (*extermination*) eyleminin insanlığa karşı suç oluşturduğu belirtilmiştir. "*Nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra, yaşam koşullarını kasten kötüleştirme*" şeklinde tanımlanan toplu yok etme eylemi⁴³² Cenevre Sözleşmeleri altında sağlanan insani yardımın kasten engellenmesi yoluyla da işlenebilecek bir eylemdir.⁴³³ Ancak bu hükmün insani yardım için uygulanabilmesi yardımın söz konusu topluluk için hayati önem taşıması halinde mümkün olacaktır.⁴³⁴ Başka bir ifadeyle sivil topluluğun yok olmasında, gerçekleştirilmesi planlanan insani yardımın yaygın ve sistematik bir şekilde sivillere ulaştırılmaması etkin rol oynamalıdır. Diğer yandan bu yaygın ve sistematik olma durumu sonuçları bakımından ele alınmalıdır. Örneğin bir insani yardım görevlisinin diğer çalışanlara korku salacak şekilde öldürülmesi ve bu bölgede insani yardımın engellenmesi de yaygın ve sistematik bir hareket olarak algılanabilir.⁴³⁵ Buna

bildirimde bulunması ile mümkündür. Kurşun, **101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi**, s. 10. BM Güvenlik Konseyi söz konusu yetkisini bu zamana kadar 2005 ve 2011 yıllarında sırasıyla Sudan(Darfur)'da El-Beşir ve Libya'da Muammer Kaddafi için kullanmıştır. Dikran M. Zenginkuzucu, "Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi", **Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History**, Sayı:19, 2018, s. 34.

⁴³¹ Örneğin, daha önce ayrıntılarına değinilen İsrail ve Yemen çatışmalarında işlendiği iddia edilen suçlar bu devletlerin Roma Statüsü'ne taraf olmamaları nedeniyle taraf devletlerin veya UCM savcısının dava açması mümkün değildir. Nitekim 2014 yılında UCM Başsavcısı'nın İsrail'deki olaylar hakkında soruşturma başlatmak istemesi, İsrail devletinin UCM'nin yargı yetkisinin bulunmadığı itirazları ile karşılık bulmuştur. BBC, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Batı Şeria ve Gazze'de yaşananlar nedeniyle savaş suçları soruşturması açmak istiyor, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50871840>

⁴³² **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü**, m. 7(2)(b)

⁴³³ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework**, s. 53.

⁴³⁴ Kate Mackintosh, "Beyond the Red Cross: The Protection of Independent Humanitarian Organizations and Their Staff in International Humanitarian Law", **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, Ed: Hans-Joachim Heintze, Andrej Zwitter, Berlin, Springer, 2010, s. 42.

⁴³⁵ Rottensteiner, "The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law", **International Review of the Red Cross**, s. 574.

karşılık, çatışma dolayısıyla diğer tarafa abluka uygulanması da insani yardımı engellemediği müddetçe doğrudan insanlığa karşı suç oluşturmayabilir.⁴³⁶

İnsani yardım açısından Roma Statüsü'nün önemli hükümlerinden 6. maddesi ise “Soykırım” yasağını ihlal eden eylemlerden bir tanesini “*fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak*” olarak ifade etmektedir. Söz konusu eylemin ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacı taşıması halinde soykırım suçu ortaya çıkacaktır. Silahlı çatışmalarda düzenli insani yardım faaliyetleri ile belli bir hayat seviyesine erişen sivilin aldıkları yardımın belirtilen amaçla engellenmesi de topluluğun yaşam standartlarının düşürülmesi sonucunu doğurabilecektir.⁴³⁷

Görüldüğü üzere, insanlığa karşı suç ve soykırım suçlarının insani yardımın ihlali ile işlenmesi ekstrem durumlarda mümkündür. Ayrıca, her iki suçun maddi konusu sivil bir topluluk, hukuki konusu ise bu topluluğun bir menfaatidir. Ancak, söz konusu suçların insani yardım faaliyetinin engellenmesinden kaynaklı olarak silahlı çatışma hallerinde ortaya çıkması daha önce ele alınan savaş suçlarını oluşturacaktır.

UCM'nin Roma Statüsü'nden aldığı yargılama yetkisi ile insani yardım ihlallerinin cezalandırabiliyor olması teorik açıdan uluslararası insancıl hukuka olan saygıyı artıran ve insani yardım organizasyonlarına ve çalışanlarına güvence sağlayan bir durumdur. İnsani yardımın bu şekilde koruma altına alınması yalnızca yardım organizasyonlarına ve çalışanlarına yarar sağlamakla kalmayacak yardıma muhtaç sivilin de katlanan mağduriyetlerini de önleyecektir. Bu nedenle, insani yardımın engellenmesinin yukarıda sayılan suçlardan birine girip de ulusal mahkemelerde gerekli yargılamanın yapılmadığı durumlarda UCM'ye soruşturma başlatılmalıdır.

B. Birleşmiş Milletler

İnsani yardım dolayısıyla uluslararası insancıl hukukun ihlal edildiği durumlarda sorumluluğun belirlenmesi ve yargılama sürecinin başlatılmasında Birleşmiş Milletler organlarının ve bağlı kuruluşlarının önemli bir yeri

⁴³⁶ A.g.e.

⁴³⁷ Mackintosh, “Beyond the Red Cross: The Protection of Independent Humanitarian Organizations and Their Staff in International Humanitarian Law”, **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, s. 42.

bulunmaktadır. Başta, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi(UNOCHA) olmak üzere BM Mülteciler Yüksek Komiserliği(UNHCR), BM Gıda ve Tarım Örgütü(FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü(WHO) gibi BM'ye bağlı kuruluşlar çatışma bölgelerindeki yiyecek, sağlık, nüfus hareketleri vs. durumlarını tespit ederek insani yardımın organize edilmesine yardımcı olmaktadır. BM Genel Kurulu ile Güvenlik Konseyi ise insani yardım konusunda aldıkları kararlar ile devletlere ve diğer aktörlere yol göstermekte veya insancıl hukuk kurallarına uymaya zorlamaktadır. BM'nin yargı organı Uluslararası Adalet Divanı ise devletlerin insani yardımdan kaynaklanan uyuşmazlıklarını başvurmaları halinde çözüme kavuşturabilmektedir.⁴³⁸

İnsani yardım meselesinde BM'nin en etkin organı Güvenlik Konseyi'dir. Birçok kararında insani yardım çalışanlarına yapılan saldırıların ve insani yardım kısıtlamalarının sonlandırılması çağrısında bulunan Konsey insani yardım ilkelerine ve uluslararası insancıl hukuk hükümlerine uyulması talebini her seferinde tekrarlamıştır.⁴³⁹ 1999'dan beri "Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması" başlığı altında raporlar yayımlayarak çatışma bölgelerindeki insani durumu aktarmış ve tarafların hukuka aykırı şekilde insani yardımı reddetmemelerini ve yardım faaliyetlerini kolaylaştırmalarını istemiştir.⁴⁴⁰ Ancak belirtilen kararların büyük bir kısmında Konsey, çatışmanın taraflarına durumun vahametini tespit eden, nasihat verici ve teşvik edici terimler ile seslenmiştir.⁴⁴¹ Bunun yanında, insani yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarına gerçekleştirilen saldırıların sorumlularının yargı önüne getirilmesini ve cezasız bırakılmamasını vurgulayan ve hatta insani yardımı engelleyen gerçek veya tüzel kişilere idari ve cezai yaptırımların uygulanabileceğini ifade eden kararları da bulunmaktadır.⁴⁴² Nitekim kendisinin de doğrudan bireylere

⁴³⁸ Bu zamana kadar doğrudan insani yardımın tartışıldığı tek karar daha önce de değinilen 27 Haziran 1986 tarihli Nicaragua v. United States of America ("*Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*"), davasıdır.

⁴³⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Aide Memoire: For the Consideration of Issues Pertaining to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, Nisan 2014, s. 65-69.

⁴⁴⁰ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Building a Culture of Protection: 20 Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians**, s. 20.

⁴⁴¹ Güvenlik Konseyi bu kararlarda "kınamak(*condemn*)," "endişelendirmek(*concern*)," "çağrıda bulunmak(*call on*)," "vurgulamak(*emphasis*)," "teşvik etmek(*urge*)," "altını çizmek(*underline*)" vb. terimleri kullanırken "ısrar etmek(*insist*)," "karar vermek(*decide*)," "emretmek(*demand*)" gibi emredici ifadeleri tercih ettiği de olmuştur.

⁴⁴² United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Aide Memoire: For the Consideration of Issues Pertaining to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, s. 75, 76.

veya gruplara silah ambargosu, seyahat yasağı, mal varlığını dondurma gibi yaptırımları uyguladığı görülmüştür.⁴⁴³

Doktrinde acil ihtiyaç içinde olan sivillere yapılan insani yardımın kasti olarak engellenmesinin barışın tehdidi ve bozulmasına kadar ulaşması halinde BM Güvenlik Konseyince silahlı kuvvet kullanımına karar verilebileceği söylenmektedir.⁴⁴⁴ Ancak, Güvenlik Konseyi'nin bu sebebe dayanarak bir bölgede silahlı kuvvet kullanımına karar verdiği yalnızca iki karar söz konusudur. Bunlar aynı yıl içerisinde verilen Bosna-Hersek ve Somali kararlarıdır.⁴⁴⁵ Diğer yandan, "Rızanın Verilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları" başlığı altında değindiğimiz üzere Konsey; Kuzey Irak ve Suriye hakkında verdiği kararlarda, yardım organizasyonlarının faaliyetlerine acilen izin verilmesi; sınırların insani yardıma açılması gibi emirlerin verildiği de olmuştur.⁴⁴⁶

BM Güvenlik Konseyi'nin insani yardım hükümlerinin ihlal edilmesinden dolayı başvurabileceği bir diğer yol ise "Uluslararası Ceza Mahkemesi" başlığı altında ele aldığımız Roma Statüsü kapsamında olan suçlar bakımından UCM'ye bildirimde bulunma yöntemidir. Bu yargılama yolunun da şu ana kadar sonuç getirdiği görülmemiştir.

C. Uluslararası İnsani Bilgi Toplama Komisyonu

Uluslararası İnsani Bilgi Toplama Komisyonu Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol 1 ile 1991 yılında uluslararası insancıl hukuka kazandırılmış bir hukuk mekanizmasıdır. Silahlı çatışmaların ardından işlenen insancıl hukuk ihlallerini araştırmak üzere kurulan Komisyon insancıl hukuka olan saygının artırılmasını amaçlamaktadır.⁴⁴⁷ 15 tarafsız uzman üye⁴⁴⁸ barındıran Komisyon'un yetkisini bugüne kadar 76 ülke kabul etmiştir⁴⁴⁹ ancak şu ana kadar hiç araştırma yapma şansı

⁴⁴³ UN Security Council, Security Council Resolution 751, 24 Nisan 1992, s. 2; UN Security Council, Security Council Resolution 2127, 5 Aralık 2013, s. 10.

⁴⁴⁴ Dinstein, "The Right to Humanitarian Assistance," **Naval War College Review**, s. 87.

⁴⁴⁵ UN Security Council, Security Council Resolution 781, 9 Ekim 1992, s. 2; UN Security Council, Security Council Resolution 794, 3 Aralık 1992, s. 3.

⁴⁴⁶ UN Security Council, Security Council Resolution 688, 5 Nisan 1991, s. 2; UN Security Council, Security Council Resolution 2139, 22 Şubat 2014, s. 3; UN Security Council, Security Council Resolution 2165, 14 Temmuz 2014, s. 3

⁴⁴⁷ International Humanitarian Fact-Finding Commission(IHFFC), About Us, https://www.ihffc.org/index.asp?Language=en&page=aboutus_general

⁴⁴⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 90/1/a.

⁴⁴⁹ International Humanitarian Fact-Finding Commission(IHFFC), About Us, https://www.ihffc.org/index.asp?Language=en&page=aboutus_general

bulamamıştır. Uluslararası İnsani Bilgi Toplama Komisyonu'nun bu pasifliğinin altında, yalnızca devletlerin insani yardım ihlalleri için araştırma talebinde bulunabilmesi,⁴⁵⁰ iç çatışmalar için yetkisinin bulunmaması ve sadece ciddi ihlal iddiaları için soruşturmayı başlatması⁴⁵¹ gibi temel sorunlar yatmaktadır.⁴⁵²

D. Ulusal Yargı

Silahlı çatışmalarda insani yardım faaliyetinin düzenlenmesine ilişkin yukarıda ele alınan hükümlerin çoğu devletlerce kendi ulusal mevzuatlarında da düzenlenmiştir. Örneğin, birçok devlet savaş yöntemi olarak açlığın kullanılmasını yasaklamış⁴⁵³ ve bir topluluğun yiyecek ve ilaçtan yoksun bırakılarak toplu yok edilmesini suç kabul etmiştir.⁴⁵⁴ UCM'nin yalnızca uluslararası silahlı çatışmalarda savaş suçu olarak kabul ettiği sivillerin kasten aç bırakılması eyleminin iç çatışmalar için dahi savaş suçu ilan edildiği ulusal düzenlemeler de bulunmaktadır.⁴⁵⁵ Benzer şekilde, silahlı çatışmalar sırasında insani yardımın engellenmesi⁴⁵⁶ ve insani yardım malzeme, ekipman ve çalışanlarına saldırı çok sayıda devlet tarafından suç olarak nitelendirilmektedir.⁴⁵⁷

İnsani yardımın ulusal düzenlemelerde bu denli yer alması her ne kadar uluslararası insancıl hukuk adına faydalı bir durum olsa da ulusal yargıda hükümlerin uygulanabilmesi açısından bazı şartların sağlanması gerekmektedir. Bunlar, yargılamaya yeterli bir mahkemenin varlığı, insani yardım ihlalleri dolayısıyla ulusal mahkemelere erişimin gerçekleştirilebilmesi, yargılamanın bağımsız ve tarafsız olması ve hukukun etkili bir şekilde uygulanabilmesi gibi şartlardır.⁴⁵⁸ Bu şartları sağlamayan bir ulusal mahkemenin insani yardım veya başka bir insancıl hukuk ihlalini yargılaması güç olacaktır. Bu zorluğun artmasına insani yardımın farklı

⁴⁵⁰ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 90/2/d.

⁴⁵¹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1), m. 90/2/c.

⁴⁵² Stoffels, "Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps," *International Review of the Red Cross*, s. 531.

⁴⁵³ Henckaerts, Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules*, s. 186, 187.

⁴⁵⁴ *A.g.e.*, s. 195.

⁴⁵⁵ Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); *Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework*, s. 55.

⁴⁵⁶ Henckaerts, Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules*, s. 197, 198.

⁴⁵⁷ *A.g.e.*, s. 93,94, 106, 110

⁴⁵⁸ Sharon Weill, "Building Respect for IHL through National Courts," *International Review of the Red Cross*, No: 96, 2014, s. 862.

devletlere bağlı kişi veya örgütlerce yapılması ve failin devlet dışı silahlı gruplardan birisine veya düşman devlete mensup olabilmesi gibi durumlar da katkı sağlamaktadır.

SONUÇ

Son yıllarda, artan kentleşme ile birlikte yoğun nüfuslu alanlara taşan silahlı çatışmalar siviller için risk oluştururken sivil bölgelere yapılan hava bombardımanları, kimyasal ve ağır silahların kullanımının artması kabul edilemez zararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁴⁵⁹ Terör faaliyetlerinin yaygınlaşması ve iç savaşların uzun yıllar devam etmesi gibi durumlar da sivillerin hayatını olumsuz etkilemektedir. En büyük olumsuzluklardan birisi şüphesiz sivillerin temel ihtiyaçlara erişiminin kısıtlanması veya tamamen yok olmasıdır. Bu durum ise kendi çabaları ile hayatlarını devam ettiremeyen sivilleri yardıma muhtaç hale getirmektedir.

İnsani yardım olarak adlandırılan kurum da çatışma mağduru sivillerin ihtiyaçlarını karşılayarak insan onuruna yakışır bir hayat sürmelerini amaçlamaktadır. Bu çalışmada birçok hukuki yönü bulunan insani yardım faaliyetinin uluslararası insancıl hukuk açısından incelemesi yapıldı. Çalışma boyunca öncelikle insani yardımın teorik yönü ele alındıktan sonra varsa doktrin tartışmalarına yer verildi. Ardından pratikte en çok karşılaşılan problemlere değinerek teorinin etkililiği ölçülmeye çalışıldı.

Bunların ardından şu sonuçlar elde edildi. 1864 yılından beri pozitif hukuki gelişmelerin yaşandığı uluslararası insancıl hukuk insani yardıma önemli bir pay ayırmıştır. 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek Protokollerde düzenlenen insani yardım faaliyeti başta devletler, ardından yardım örgütleri ve devlet dışı gruplar açısından belirli hak ve sorumluluklar getirmiştir. İnsancıl hukuk altında getirilen düzenleme teorik açıdan yeterli denecek seviyededir. Ancak pratikte aynı etkinin varlığından söz etmek zordur. Özellikle şu dört konu

⁴⁵⁹ Sri Lanka, Çeçenistan ve Suriye ağır silahların kullanıldığı bölgelere örnek olarak verilebilir. Human Rights Watch, Sri Lanka: Government Admission Shows Need for UN Inquiry, 27 Nisan 2009, <https://www.hrw.org/news/2009/04/27/sri-lanka-government-admission-shows-need-un-inquiry> Hooman Peimani, Armed Violence and Poverty in Chechnya: A Mini Case Study for the Armed Violence and Poverty Initiative. Bradford, Centre of International Cooperation and Security, Department of Peace Studies, University of Bradford, Kasım 2004, s. 8; UN Security Council, Security Council Resolution 2042, 14 Nisan 2012, s. 2.

insani yardımın etkili bir şekilde sivillerin ihtiyacının karşılanmasına engel olmaktadır. Bunlar;

- 1) Devlet dışı silahlı aktörlerle müzakere
- 2) İnsani yardıma keyfi sebeplerle rıza verilmemesi
- 3) İnsani yardımın kısıtlanması
- 4) İnsani yardımda sorumluluk ve yargı yolları

Devlet dışı silahlı aktörlerle insani yardım üzerine müzakerede bulunmak hem devletler hem de devlet dışı silahlı grupların hukuk dışı bakış açılarından dolayı olumlu sonuçlanmamaktadır. Devletler bu müzakereleri iç işlerine müdahale ya da terör örgütleri ile bağlantı kurmak şeklinde algılamakta müzakerede bulunan silahlı gruplar da meşruiyet kazanmak için bir yöntem olarak görebilmektedirler. Bu sebeple, teoride yeterli şekilde düzenlenen müzakere konusu uygulamada aynı sonucu vermemektedir.

İnsani yardıma rıza verilmesi de uluslararası insancıl hukuk altında her ne kadar bazı doktrin tartışmalarına yol açsa da temel olarak basit ve kesin hükümler ile düzenlenmiştir. Ancak yine pratikte özellikle devletlerin keyfi sebeplerle yardıma ret verildiği görülmektedir. Askeri gereklilik, yardıma ihtiyaç olmadığı, yardım örgütünün bağımsız ve tarafsız olmadığı gibi kolaylıkla öne sürülebilen fakat geçerliliğine karar verilmesinin zor olduğu durumlar çoğunlukla retlerin sebebini oluşturmaktadır. Bu durum aslında hukuki düzenlemeye aykırı olan retlerin hukuka uygunmuş gibi görünmesine sebep olabilmektedir.

İnsani yardımın sağlanmasının idari, hukuki ve fiziki yollarla kısıtlanması ve insani yardım personeline ve ekipmanlarına gerekli saygının gösterilmemesi ise insani yardım uygulamasında karşılaşılan en tipik problemdir. Uluslararası insancıl hukuk altında “kolaylaştırılmalıdır,” “saygı gösterilmelidir,” “korunmalıdır,” şeklinde ifade edilen insani yardım faaliyeti pratikte tam tersi bir çaba ile karşılaşmaktadır. Tabiri basit, idraki zor sayıların konuşulduğu insani yardım saldırıları, yıllarca devam eden ablukalar, seyahat özgürlüğünü sınırsızca kısıtlayan bildirimler uygulamada sıkça karşılaşılan engellemelerdendir.

Tüm bu ihlallerin sorumlularının bulunması ve yargılanması insani yardımın etkili bir yöntem olabilmesi açısından yararlı olacaktır. Fakat bu konuda UCM ve BM gibi uluslararası mahkeme ve organizasyonlar dahi kuruluş anlaşmalarında

belirtilen ihlalleri yargılama yetkisine veya en azından yaptırım uygulama gücüne sahipken uygulamada yansımaları görebilmek çok mümkün olmamaktadır.

Son olarak, çalışmanın genelini ve çıkardığımız sonuçları değerlendirecek olursak uluslararası insancıl hukuk bağlamında insani yardım genel olarak yeterli bir hukuki düzenlemeye sahiptir, ancak düzenlemenin uygulamada istenen karşılığı bulunduğu söylenemez. Bu durumda, insani yardımın temel prensiplere aykırı yapılması, özellikle devlet dışı silahlı aktörlerin kendilerini uluslararası hukukun dışında görmeleri, yardım faaliyetlerinin yapılmasının devletlerin keyfiyetine bağlı olması, uluslararası hukukun genel olarak yaptırım gücünün zayıf olması gibi sebepler rol oynamaktadır. İhlallerin azalması ve uluslararası insancıl hukuka olan saygının artması için hukuki düzenlemenin değişmesi değil başta devletlerin, ardından bu konuda etkili olabilecek uluslararası organizasyonların çalışmalarda bulunması, meselenin önemini anlatacak faaliyetlerde bulunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Amnesty International, Yemen: Restrictions to Life-saving Supplies Putting Millions of Civilians at Risk, 22 Haziran 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/06/yemen-restrictions-to-life-saving-supplies-putting-millions-of-civilians-at-risk/> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Akande, Dapo; “Self Determination and the Syrian Conflict – Recognition of the Syrian Opposition as the Sole Legitimate Representative of the Syrian People: What Does this Mean and What Implications Does it Have?”, **EJILTalk!**, (Blog of the **European Journal of International Law**), 6 Aralık 2012. <https://www.ejiltalk.org> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Akande, Dapo; Gillard, Emanuela-Chiara; “Arbitrary Withholding of Consent to Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict,” **International Law Studies**, **U.S. Naval War College**, Stockton Center for the Study of International Law, No: 92, 2016, s. 484-511.

Akande, Dapo; Gillard, Emanuela-Chiara; **Oxford Guidance on the Law Relating to Humanitarian Relief Operations in Situations of Armed Conflict**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Ekim 2016.

Alashqar, Yaser; “The Gaza Crisis: Restrictions and Challenges to the Humanitarian Space in Gaza”, **E-International Relations**, 30 Kasım 2019.

Allen, Mark; Sibahi, Zakaria; Sohm, Earl; Evaluation of the Office of the United Nations Disaster Relief Coordinator, Cenevre, Ekim 1980. www.unjiiu.org Son erişim tarihi: 14/09/2020.

American Red Cross, Our History, <https://www.redcross.org/about-us/who-we-are/history.html> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Amini, Kaiwana; İnsani Yardımların Etkililiği, Nevşehir, Temmuz 2017.

Barber, Rebecca; “Facilitating Humanitarian Assistance in International Humanitarian and Human Rights Law,” **International Review of the Red Cross**, Vol:91, Sayı: 874, Haziran 2009, s. 371-397.

Bartels, Rogier; “Terrorist Groups as Parties to an Armed Conflict,” **Terrorism, Counter-Terrorism and International Humanitarian Law**, Brüksel, Ekim 2016, s. 56-66.

BBC, History: John Howard, http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/howard_john.shtml, Son erişim tarihi: 5/08/2020.

BBC, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Batı Şeria ve Gazze'de yaşananlar nedeniyle savaş suçları soruşturması açmak istiyor, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50871840> Son erişim tarihi: 7/08/2020.

Bien'czyk-Missala, Agnieszka; Grzebyk, Patrycja; "Safety and Protection of Humanitarian Workers," **The Humanitarian Challenge: 20 Years European Network on Humanitarian Action (NOHA)**, Ed: Pat Gibbons, Hans-Joachim Heintze; Springer International Publishing, 2015, s. 221-252.

Bothe, Michael; Legal Expert Opinion on the Right to Provide and Receive Humanitarian Assistance in Occupied Territories, Frankfurt, 15 Temmuz 2015. <https://www.nrc.no/resources/legal-opinions/the-right-to-provide-and-receive-humanitarian-assistance-in-occupied-territories> Son erişim tarihi: 18/09/2020.

Bothe, Michael; "Relief Actions", **Encyclopedia of Public International Law 4-Use of Force War and Neutrality Peace Treaties**, New York, North-Holland Publishing Company, 1982, s. 173-178.

Bothe, Michael; "Relief Actions: The Position of the Recipient State," **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, Ed: Frits Kalshoven, Lahey, Martinus Nijhoff Publishers, 22 Haziran 1988, s. 91-97.

Buchan, Russell; "The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza," **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 61, Cambridge University Press, Ocak 2012, s. 264-273.

Bugnion, François; **The International Committee of the Red Cross and the Protection of War Victims**, 1. Baskı, Cenevre, Macmillan Publishers Limited, 2003.

Care, CARE's History, <https://www.care-international.org/who-we-are-1/cares-history>, Son erişim tarihi: 26/08/2020.

Carter, William; Haver, Katherine; "Humanitarian Access Negotiations with Non-state Armed Groups: Internal Guidance Gaps and Emerging Good Practice," **Resource Paper**, Secure Access in Volatile Environments (SAVE), Ekim 2016.

Catholic Online, St. Charles Borromeo https://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=212, Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Catholic Relief Services, About Catholic Relief Services, <https://www.crs.org/about> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Centre of Competence on Humanitarian Negotiation (CCHN), **CCHN Field Manual on Frontline Humanitarian Negotiation**, Cenevre, Kasım 2019.

Core Humanitarian Standard Alliance, Group URD, The Sphere Project, **Core Humanitarian Standard on Quality and Accountability**, 2019.

Cristopher, Joyne; "The Evolution of Humanitarian Action," **Doing Bad by Doing Good-Why Humanitarian Action Fails**, Kaliforniya, Stanford University Press, 2013, s. 30-61.

Çeçen, Anıl; "İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk," **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Sayı: 8, 2013, s. 809-830.

Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2020**, 22 Temmuz 2020.

Development Initiatives, **Global Humanitarian Assistance Report 2018**, 19 Haziran 2018.

Dinstein, Yoram; **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, Cambridge University Press, 1. Baskı, 2004.

Dinstein, Yoram; "The Right to Humanitarian Assistance," **Naval War College Review**, U.S. Naval War College Digital Commons, Sayı:53(4), 2000, s. 76-91.

Dinstein, Yoram; **War Aggression and Self-Defence**, Cambridge University Press, New York, 5. Baskı, 2011.

Dost, Süleyman; "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi," **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 12, 12 Aralık 2018, s. 361-399.

Dunant, Henry; **A Memory of Solferino**, International Committee of the Red Cross, 2. Baskı, Cenevre, 1959.

Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/John-Howard-British-philanthropist-and-social-reformer>, Son erişim tarihi: 5/08/2020.

European Commission, European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations.: Turkey, https://ec.europa.eu/echo/where/europe/turkey_en Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Escola de Cultura de Pau. **Alert 2020! Report on Conflicts, Human Rights and Peacebuilding**, Barcelona: Icaria, Şubat 2020.

Fee, Elizabeth; Garofalo, Mary E., "Florence Nightingale and the Crimean War," **American Journal Public Health**, AJPH/A Publication of the American Public Health Association, No: 100(9), Eylül 2010, s. 1591-1592.

Fink, Martin D.; "Naval Blockade and the Humanitarian Crisis in Yemen", **Netherlands International Law Review**, Amsterdam Centre for International Law (ACIL), Amsterdam, Springer, 8 Ağustos 2017.

Florquin, Nicolas; Warner, Elisabeth Decrey; "Engaging Non-state Armed Groups or Listing Terrorists?," **Disarmament Forum**, Cenevre, Ekim 2008, s. 17-25.

Food Security Information Network, **2019 Global Report on Food Crises**, 2 Nisan 2019.

Franciscan Media, Saint Charles Borromeo, <https://www.franciscanmedia.org/saint-charles-borromeo/> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Frostad, Magne; "Naval Blockade," **Arctic Review on Law and Politics**, Sayı: 9, Ağustos 2018, s. 195-225.

Galatasaray Üniversitesi, International Committee of the Red Cross, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Çev: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun; Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2009.

Gillard, Emanuela-Chiara; "Cross-border Relief Operations-A Legal Perspective," **Ocha Policy Series**, 2016.

Gillard, Emanuela-Chiara; "The Law Regulating Cross-border Relief Operations," **International Review of the Red Cross**, Sayı:95, 2013, s. 351-382.

Grace, Rob; Briefing Note: Frontline Negotiations with Non-state Armed Groups, Advanced Training Program on Humanitarian Action (ATHA), 2016. <https://reliefweb.int/report/world/briefing-note-frontline-negotiations-non-state-armed-groups> Son erişim tarihi: 14/09/2020

Grace, Rob; Understanding Humanitarian Negotiation: Five Analytical Approaches, Advanced Training Program on Humanitarian Action (ATHA), Aralık 2015, <https://hhi.harvard.edu/publications/understanding-humanitarian-negotiation-five-analytical-approaches> Son erişim tarihi: 18/09/2020

Guilfoyle, Douglas; "The Mavi Marmara Incident and Blockade in Armed Conflict", **The British Yearbook of International Law**, Oxford University Press, 12 Mayıs 2011, s. 171-223.

Harmer, Adele; Stoddard, Abby; Sarazen; Alexandra; "Humanitarian Access in Armed Conflict: A Need for New Principles," **Humanitarian Outcomes**, 1. Baskı, Aralık 2018.

Henckaerts, Jean-Marie; Doswald-Beck, Louise; **Customary International Humanitarian Law, Volume 1: Rules**, International Committee of the Red Cross, 3. Baskı, New York, Cambridge University Press, 2009.

Henckaerts, Jean-Marie; Doswald-Beck, Louise, **Uluslararası İnsancıl Temaül(Örf-Adet) Hukuku, Cilt 1: Kurallar**, International Committee of the Red Cross, Çev: A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya; İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005.

Hill, Kent; What is the Role of Religion in Humanitarian Relief?, 22 Mart 2016, <https://www.devex.com/news/what-is-the-role-of-religion-in-humanitarian-relief-87908> Son erişim tarihi: 26/08/2020.

Hugh, Gerard Mc; Bessler, Manuel; **Humanitarian Negotiations with Armed Groups: A Manual for Practitioners**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), New York, Ocak 2006.

Human Rights Watch, Sri Lanka: Government Admission Shows Need for UN Inquiry, 27 Nisan 2009, <https://www.hrw.org/news/2009/04/27/sri-lanka-government-admission-shows-need-un-inquiry> Son erişim tarihi: 3/09/2020.

Human Rights Watch, Yemen: Coalition Blocking Desperately Needed Fuel; Tankers Wait Offshore as Civilians Go Without Water, Electricity, 10 Mayıs 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/05/10/yemen-coalition-blocking-desperately-needed-fuel> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Humanitarian Outcomes, **Aid Worker Security Report 2019-Updated**, Ağustos 2019.

Humanitarian Outcomes, The Aid Worker Security Database(AWSD), <https://aidworkersecurity.org/incidents/report/summary> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Institute of International Law, Resolution on Humanitarian Assistance, Brüksel, Eylül 2003.

Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2020**, 28 Nisan 2020.

Internal Displacement Monitoring Centre, **Global Report on Internal Displacement 2019**, 2019.

International Conference of the Red Cross and Red Crescent, **30th International Conference of the Red Cross and Red Crescent: Together for Humanity**, Cenevre, Kasım 2007.

International Committee of the Red Cross, **Commentary; iv Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, Ed: Jean Pictet, Cenevre, 1958.

International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, Ed: Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann; Cenevre, Martinus Nijhoff Publishers, 1987.

International Committee of the Red Cross, **Health Care in Danger: A Sixteen Country Study**, Temmuz 2011.

International Committee of the Red Cross, **Health Care in Danger: January 2012 to December 2014**, Nisan 2015.

International Committee of the Red Cross, History of the ICRC, 29 Kasım 2016, <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

International Committee of the Red Cross, ICRC in WWI: Overview of Activities, 11 Ocak 2005, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jqgq.htm> Son erişim tarihi: 10/09/2020.

International Committee of the Red Cross, **International Humanitarian Law; A Comprehensive Introduction**, Ed. Nils Melzer, Cenevre, Ağustos 2016.

International Committee of the Red Cross, “International Humanitarian Law and Challenges of Contemporary Armed Conflicts,” **32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent**, Cenevre, Ekim 2015.

International Committee of the Red Cross, Q&A and Lexicon on Humanitarian Access, Haziran 2014. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/2014/icrc-q-and-a-lexicon-on-humanitarian-access-06-2014.pdf> Son erişim tarihi: 14/09/2020

International Committee of the Red Cross, **Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement**, Cenevre, 1986.

International Committee of the Red Cross, **Study on the Use of the Emblems; Operational and Commercial and Other Non-Operational Issues**, Cenevre, 2009.

International Committee of the Red Cross, International Federation of Red Cross And Red Crescent Societies, **The Fundamental Principles of the International Red Cross and Red Crescent Movement: Ethics and Tools for Humanitarian Action**, Cenevre, 11 Haziran 2020.

International Committee of the Red Cross, The ICRC's Mandate and Mission, <https://www.icrc.org/en/mandate-and-mission> Son erişim tarihi: 26/08/2020.

International Criminal Court, The States Parties to the Rome Statute, <https://asp.icc-cpi.int/> Son erişim tarihi: 7/08/2020.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia(ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995.

International Law Commission, "Draft Articles on the Responsibility of International Organizations," **Yearbook of the International Law Commission**, Vol. II, 2011.

International Humanitarian Fact-Finding Commission(IHFFC), About Us, https://www.ihffc.org/index.asp?Language=en&page=aboutus_general Son erişim tarihi: 7/08/2020.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, International Committee of the Red Cross, **The Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and Non-Governmental Organisations (NGOs) in Disaster Relief**, 1994.

Ismail, Zenobia; "Humanitarian Access, Protection and Diplomacy in Besieged Areas," **K4D Helpdesk Report**, University of Birmingham, 2018.

Israeli Supreme Court, Judgment on Power Cuts in Gaza, 27 Ocak 2008.

Kalshoven, Frits; "Impartiality and Neutrality in Humanitarian Law and Practice," **International Review of the Red Cross**, No: 2723, Kasım-Aralık 1989, 516-535.

Kalshoven, Frits; Zegveld, Liesbeth; **Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, 4. Baskı, New York, 2011.

Kavak, Hafize Zehra; İslami Gelenek ve İnsani Yardım, İNSAMER(İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), 28 Mart 2014, https://insamer.com/tr/islami-gelenek-ve-insani-yardim_63.html Son erişim tarihi: 26/08/2020.

Kemp, Elisha A.; Legality of the Gaza Blockade and Israeli Defence Force Actions Towards Flotilla Vessels and Passengers, Ekim 2011.

Kolb, Robert; Hyde, Richard; **An Introduction to the International Law of Armed Conflicts**, Hart Publishing, Temmuz 2008.

Kuijt, Emilie Ellen; **Humanitarian Assistance and State Sovereignty in International Law: Towards a Comprehensive Framework**, School of Human Rights Research Series, Sayı: 76, Amsterdam, 25 Kasım 2015.

Kurşun, Günal; **101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi**, İnsan Hakları Gündemi Derneği, 1. Baskı, Ankara, 2011.

Labbe, Jeremie; Daudin, Pascal; "Applying the Humanitarian Principles: Reflecting on the Experience of the International Committee of the Red Cross," **International Review of the Red Cross**, Sayı: 97 (897/898), 2016, s. 183-210.

Latorraca, Matteo; Technicals: The Vehicles that Changed the Asymmetric Conflicts, 6 Kasım 2014, <https://www.geopolitica.info/technicals/> Son erişim tarihi: 3/09/2020.

Jackson, Ashley; "Humanitarian Negotiations with Armed Non-state Actors: Key Lessons from Afghanistan, Sudan and Somalia," **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Londra, Mart 2014.

Jackson, Ashley; "Negotiating Perceptions: Al-Shabaab and Taliban Views of Aid Agencies," **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Londra, Ağustos 2014.

Luopajarvi, Kajta; "Is There an Obligation on States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law," **International Journal of Refugee Law**, Vol. 15, No. 4, Oxford University Press, 2003, s. 678-714.

Mackintosh, Kate; "Beyond the Red Cross: The Protection of Independent Humanitarian Organizations and Their Staff in International Humanitarian Law," **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, Ed: Hans-Joachim Heintze, Andrej Zwitter, Berlin, Springer, 2010, s. 33-50.

Mackintosh, Kate; "The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law," **Humanitarian Policy Group Report**, Overseas Development Institute, Londra; Mart 2000.

Mackintosh, Kate; Duplat, Patrick, **Study of the Impact of Donor Counter-Terrorism Measures on Principled Humanitarian Action**, Ed: Tim Morris, Temmuz 2013.

Mancini-Griffoli, Deborah; Picot, Andre; **Humanitarian Negotiation: A Handbook for Securing Access, Assistance and Protection for Civilians in Armed Conflict**, Centre for Humanitarian Dialogue, Cenevre, Ekim 2004.

Mercy Corps, The Facts: What You Need to Know About the Crisis in Yemen, 17 Temmuz 2020, <https://www.mercycorps.org/blog/quick-facts-yemen-crisis> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Migdalovitz, Carol; Israel's Blockade of Gaza, the Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath, CRS Report for Congress, 23 Haziran 2010.

Office of the High Commissioner for Human Rights, Yemen: Humanitarian Situation, Internal Communication Clearance Form, Cenevre, 17 Kasım 2016.

Oxford Committee for Famine Relief-International(OXFAM), Our History, <https://www.oxfam.org/en/our-history> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Örgel, Fatma; İnsani Yardım Çalışmaları ve Uluslararası Politikalar, İstanbul, 2018.

Oxford Committee for Famine Relief-International(OXFAM), Timeline: The Humanitarian Impact of the Gaza Blockade, 2018, <https://www.oxfam.org/en/timeline-humanitarian-impact-gaza-blockade> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Pantuliano, Sara; Mackintosh, Kate; Elhawary, Samir; Metcalfe, Victoria; “Counter-terrorism and Humanitarian Action: Tensions, Impact and Ways Forward,” **HPG Policy Brief**, Londra, Ekim 2011.

Peimani, Hooman; Armed Violence and Poverty in Chechnya: A Mini Case Study for the Armed Violence and Poverty Initiative. Bradford, Centre of International Cooperation and Security, Department of Peace Studies, University of Bradford, Kasım 2004.

Perrin, Benjamin; “Humanitarian Assistance and the Private Security Debate: An International Humanitarian Law Perspective,” **On the Edges of Conflict Policy Papers**, Ottawa, 2008.

Plattner, Denise; “Assistance to the Civilian Population: The Development and Present State of International Humanitarian Law,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 288, Mayıs-Haziran 1992, s. 249-263.

Plattner, Denise; “ICRC Neutrality and Neutrality in Humanitarian Assistance”, **International Review of the Red Cross**, No: 311, Nisan 1996.

Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, “Humanitarian Action under Scrutiny: Criminalizing Humanitarian Engagement,” **HPCR Working Paper**, Harvard University, Şubat 2011.

Richard, Bohr Paul; “Dimensions of the Great Famine,” **Famine in China and the Missionary: Timothy Richard as Relief Administrator and Advocate of National Reform, 1876–1884**, Brill Press, 1972.

Rohwerder, Brigitte; “Restrictions on Humanitarian Access,” **Helpdesk Research Report**, Birmingham, 11 Kasım 2015.

Rossi, Ingrid; **Legal Status of Non-Governmental Organizations in International Law**, Katholieke Universiteit Leuven Faculty of Law, Ekim 2009.

Rottensteiner, Christa; “The Denial of Humanitarian Assistance as a Crime under International Law”, **International Review of the Red Cross**, No: 835, Cenevre, 16 Temmuz 2002, s. 555-582.

Ryngaert, Cedric; “Humanitarian Assistance and the Conundrum of Consent: A Legal Perspective,” **Amsterdam Law Forum**, No:5/2, Amsterdam, Haziran 2013, s. 5-19.

Safeguarding Health in Conflict, **Health Workers at Risk: Violence Against Health Care**, Haziran 2020.

Sanger, Andrew; “The Contemporary Law of Blockade and the Gaza Freedom Flotilla,” **Yearbook of International Humanitarian Law**, C: 13, Haziran 2011, s. 397-445.

Sassòli, Marco; Bouvier, Antoine A.; Quintin, Anne; **How Does Law Protect in War?, Outline of International Humanitarian Law**, Vol. 1, 3. Baskı, 2011.

Save The Children, The History of Save the Children, <https://www.savethechildren.org/us/about-us/why-save-the-children/history> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Schwendimann, Felix; “The Legal Framework of Humanitarian Access in Armed Conflict,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 93/884, Aralık 2011, s. 993-1008.

Seatzu, Francesco; “Revitalizing the International Legal Protection of Humanitarian Aid Workers in Armed Conflict,” **La Revue des droits de l’homme**, Revue du Centre de recherches et d’études sur les droits fondamentaux, Kasım 2017.

Secure Access in Volatile Environments (SAVE), “What It Takes: Enabling Access and Quality Aid in Insecure Environments,” **Humanitarian Outcomes**, Kasım 2016.

Sørensen, Birgitte Refslund; Violence and Humanitarian Assistance: Reflections on an Intricate Relationship, University of Copenhagen, 2003.

Spelman, Elizabeth; “The Legality of the Israeli Naval Blockade of the Gaza Strip,” **European Journal of Current Legal Issues**, Vol. 19, No:1, 2013.

Sphere Association, **The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response**, 4. Basım, Cenevre, 2018.

Spieker, Heike; “The Right to Give and Receive Humanitarian Assistance,” **International Law and Humanitarian Assistance: A Crosscut Through Legal Issues Pertaining to Humanitarianism**, Ed: Hans-Joachim Heintze, Andrej Zwitter; Berlin, Springer, 2010, s. 7-30.

Steets, Julia; Reichhold, Urban; Sagmeister, Elias; **Evaluation and Review of Humanitarian Access Strategies in DG ECHO Funded Interventions**, Global Public Policy Institute (GPPi), Berlin, 29 Haziran 2012.

Stoddard, Abby; Harmer, Adele; Victoria, DiDomenico; “Private Security Contracting in Humanitarian Operations,” **HPG Policy Brief**, Ocak 2009.

Stoddard, Abby; Harmer, Adele; DiDomenico, Victoria; “The Use of Private Security Providers and Services in Humanitarian Operations,” **HPG Report**, Ekim 2008.

Stoffels, Ruth Abril; “Legal Regulation of Humanitarian Assistance in Armed Conflict: Achievements and Gaps,” **International Review of the Red Cross**, Sayı: 86, No: 855, Eylül 2004, s. 515-546.

Svoboda, Eva; Barbelet, Veronique; Mosel, Irina; “Holding the Keys: Humanitarian Access and Local Organisations,” **Policy Brief**, Overseas Development Institute, Humanitarian Policy Group, Londra; Ocak 2018.

Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Handbook on the International Normative Framework, Version 2** Aralık 2014.

Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), Conflict Dynamics International (CDI); **Humanitarian Access in Situations of Armed Conflict, Practitioners’ Manual Version 2**, Aralık 2014.

The Assessment Capacities Project(ACAPS), Humanitarian Access Overview, Crisis In Sight, Cenevre, Ekim 2019. <https://www.acaps.org/special-report/humanitarian-access-overview-3> Son erişim tarihi: 18/09/2020.

The European Parliament and of The Council, Regulation (EU) No: 375/2014 Establishing the European Voluntary Humanitarian Aid Corps ('EU Aid Volunteers initiative'), 3 Nisan 2014.

The International Institute of Humanitarian Law in San Remo, Guiding Principles on the Right to Humanitarian Assistance, Nisan 1993.

The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, Health Situation in the Gaza Strip, 1 Ocak 2017. <https://www.btselem.org/gaza-strip/health-situation-gaza-strip> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Topal, Ahmet Hamdi; "İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı", **Public and Private International Law Bulletin**, C: 32, Sayı: 1, 2013, s. 103-154.

Torrelli, Maurice; "From Humanitarian Assistance to 'Intervention on Humanitarian Grounds'?", **International Review of the Red Cross**, Sayı: 288, Mayıs-Haziran 1992, s. 228-248.

Türk Kızılayı Arşiv Yönetim Müdürlüğü, Tarihçe, <http://kizilaytarih.org/tarihce.html> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

Uluslararası Adalet Divanı, Nicaragua v. United States of America; "Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua," 27 Haziran 1986.

Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu, Birleşmiş Milletler A/Res/56/83(2001 yılı) Belgesinin Türkçe Tercümesi, Çev: Hakkı Hakan Erkiner, 2008.

UN General Assembly-Human Rights Council, Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict A/HRC/12/48 sayılı Rapor, **Human Rights in Palestine and other Occupied Arab Territories; Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict**, 25 Eylül 2009.

UN General Assembly-Human Rights Council, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/39/43 sayılı Rapor, **Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014**; Advance Edited Version, 17 Ağustos 2018.

UN Secretary-General, **Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident**, Eylül 2011.

United Kingdom, Ministry of Defence; **The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict**, 2004.

United Nations for Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East(UNRWA), Statement by Humanitarian Organisations, NGOs and UN Organisations on the Second Anniversary of the Gaza Blockade, 17 Haziran 2009 <https://www.unrwa.org/newsroom/official-statements/statement-humanitarian-organisations-ngos-and-un-organisations-second> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

United Nations for Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East(UNRWA); Where We Work-Gaza Strip, 1 Ocak 2018, <https://www.unrwa.org/where-we-work/gaza-strip> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

United Nations High Commissioner for Refugees(UNHCR), **Global Trends Forced Displacement in 2019**, Cenevre, 18 Haziran 2020.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, **International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict**, New York, 2011.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “53 per cent of Palestinians in Gaza Live in Poverty, despite Humanitarian Assistance”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Mayıs 2018, s. 8-11.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), About OCHA Yemen, <https://www.unocha.org/yemen/about-ocha-yemen> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), **Aide Memoire: For the Consideration of Issues Pertaining to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, Nisan 2014.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Building a Culture of Protection: 20 Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians**, Mayıs 2019.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), Concern about the Humanitarian Impact of a Prolonged Closure of the Kerem Shalom Crossing for Goods, Following Recent Damage, 13 Mayıs 2018, <https://www.ochaopt.org/content/concern-about-humanitarian-impact-prolonged-closure-kerem-shalom-crossing-goods-following> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “Critical Funding Shortages Threaten All Humanitarian Responses in the OPT”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Temmuz 2018, s. 3-4.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2019**, 4 Aralık 2018.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Global Humanitarian Overview 2020**, 4 Aralık 2019

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), **Glossary of Humanitarian Terms in Relation to the Protection of Civilians in Armed Conflict**, New York, United Nations Publication, 2004.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), Guiding Principles on Internal Displacement, 1998.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), History of OCHA, <https://www.unocha.org/about-us/who-we-are> Son erişim tarihi: 5/08/2020.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), Humanitarian Relief Operations in Armed Conflict: IHL Framework, Ocak 2019.

https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Fact-Sheet_Humanitarian_Relief_Operations%20-%20January%202019.pdf Son erişim tarihi: 18/09/2020.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), “Increased Restrictions on the Movement of Humanitarian Staff out of Gaza”, **The Monthly Humanitarian Bulletin**, Temmuz 2018, s. 9-11.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), OCHA Access Monitoring&Reporting Framework, 26 Aralık 2012, s. 2-3. <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/afghanistan/document/ocha-access-monitoring-reporting-framework> Son erişim tarihi: 31/08/2020.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), OCHA on Message: General Assembly Resolution 46/182, 2012.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), OCHA on Message: Humanitarian Principles, Nisan 2010.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs(UNOCHA), OCHA on Message: Humanitarian Principles, Haziran 2012.

von Heinegg, Wolff Heintschel; “Methods and Means of Naval Warfare in Non-International Armed Conflicts,” **International Law Studies: Non-International Armed Conflict in the Twenty-first Century**, Naval War College, Vol. 88, Haziran 2011, s. 211-236.

von Heinegg, Wolff Heintschel; “Naval Blockade,” **International Law Studies: International Law Across the Spectrum of Conflict**, Ed: Michael N. Schmitt, Vol: 75, Newport, 2000, s. 203-230.

Weill, Sharon; “Building Respect for IHL through National Courts,” **International Review of the Red Cross**, No: 96, 2014, s. 859-879..

World Food Programme, WFP Distributes Food In Aden But Warns Of Challenges Of Reaching Hungry People In Yemen, News Releases, 16 Nisan 2015, <https://www.wfp.org/news/wfp-distributes-food-aden-warns-challenges-reaching-hungry-people-yemen> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

World Food Programme, Where We Work, Palestine, <https://www.wfp.org/countries/palestine> Son erişim tarihi: 6/08/2020.

Zenginkuzucu, Dikran M.; “Filistin Devleti’nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Rolünün Analizi”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History**, Sayı:19, 2018, s. 17-48.

Birleşmiş Milletler Organlarının Kararları

UN Economic and Social Council, Economic and Social Council Resolution E/1612, 23 Temmuz 1971.

UN General Assembly, Declaration on Principles of International Law Friendly Relations and Co-operation among Satates in Accordance with the Charter of the United Nations, 24 Ekim 1970.

UN General Assembly, General Assembly Resolution A/2717, 15 Aralık 1970.

UN General Assembly, General Assembly Resolution A/46/182, 19 Aralık 1991.

UN General Assembly, General Assembly Resolution A/56/83, 12 Aralık 2001.

UN General Assembly, General Assembly Resolution A/58/114, 5 Şubat 2004.

UN General Assembly, Report of the Secretary-General A/68/297, 9 Ağustos 2013.

UN General Assembly, Report of the Secretary-General A/70/709, 2 Şubat 2016.

UN General Assembly-UN Economic and Social Council, Report of the Secretary-General A/74/81- E/2019/60, 24 Nisan 2019.

UN Security Council, Report of the Secretary-General 883, 22 Eylül 1998.

UN Security Council, Report of the Secretary-General 331, 30 Mart 2001.

UN Security Council, Report of the Secretary-General 277, 29 Mayıs 2009.

UN Security Council, Report of the Secretary-General 373, 7 Mayıs 2019.

UN Security Council, Report of the Secretary-General 366, 6 Mayıs 2020.

UN Security Council, Security Council Resolution 665, 25 Ağustos 1990.

UN Security Council, Security Council Resolution 688, 5 Nisan 1991.

UN Security Council, Security Council Resolution 751, 24 Nisan 1992.

UN Security Council, Security Council Resolution 758, 8 Haziran 1992.

UN Security Council, Security Council Resolution 771, 13 Ağustos 1992.

UN Security Council, Security Council Resolution 781, 9 Ekim 1992.

UN Security Council, Security Council Resolution 794, 3 Aralık 1992.

UN Security Council, Security Council Resolution 814, 26 Mart 1993.

UN Security Council, Security Council Resolution 819, 16 Nisan 1993.

UN Security Council, Security Council Resolution 824, 6 Mayıs 1993.

UN Security Council, Security Council Resolution 957, 8 Eylül 1999.

UN Security Council, Security Council Resolution 1296, 19 Nisan 2000.

UN Security Council, Security Council Resolution 1373, 28 Eylül 2001.

UN Security Council, Security Council Resolution 1973, 7 Mart 2011.

UN Security Council, Security Council Resolution 2042, 14 Nisan 2012.

UN Security Council, Security Council Resolution 2127, 5 Aralık 2013.

UN Security Council, Security Council Resolution 2139, 22 Şubat 2014.

UN Security Council, Security Council Resolution 2165, 14 Temmuz 2014.

UN Security Council, Security Council Resolution 2216, 14 Nisan 2015.

UN Security Council, Security Council Resolution 2217, 28 Nisan 2015.

UN Security Council, Security Council Resolution 2342, 14 Nisan 2017.

UN Security Council, Statement by the President of the Security Council 2013/15, 2 Ekim 2013.

UN Security Council, Statement by the President of the Security Council 2018/5, 15 Mart 2018.

Uluslararası Sözleşmeler

12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi (I.Cenevre Sözleşmesi)

12 Ağustos 1949 tarihli Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi (II.Cenevre Sözleşmesi)

12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi(III. Cenevre Sözleşmesi)

12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV. Cenevre Sözleşmesi)

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1)

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 2)

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 16 Aralık 1966.

San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 Haziran 1994.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998.

EKLER

Ek 1: Kimlik Kartı Örneği

Ön Yüz

(bu belgeyi veren devletin ve otoriteni adı için öngörülen alan)	
	
Personel için KİMLİK KARTI	
Geçici sivil sıhhi personel için Sürekli Sivil Dini personel için	
Adı Soyadı	
Doğum tarihi (ya da yaşı)	
Kayıt numarası (muhtemel)	
İşbu kartın sahibi.....sıfatına istinaden 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve uluslararası silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasına yönelik 12 ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek protokolce korunmaktadır.	
Veriliş tarihi.....	Belge Numarası.....
Belgeyi Düzenleyen Makamın İmzası	
Belgenin son geçerlilik tarihi.....	

Arka Yüz

Boy	Göz Rengi.....	Saç Rengi.....
Diğer ayırt edici işaretler ya da bilgiler:		
BELGE SAHİBİNİN FOTOĞRAFI		
Damga	Belge sahibinin imzası ya da baş parmak izi ya da her ikisi birden	

Şekil A.1: Kimlik kartı örneği. Kaynak: Galatasaray Üniversitesi, International Committee of the Red Cross, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Çev: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarcan, Mehmet C. Uzun; Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2009, s. 253, 254.

Ek 2: İnsani Yardıma İlişkin Hükümler

Cenevre Sözleşmeleri

Madde 3 - Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın Yüksek Akit Taraflardan birinin toprakları üzerinde çıkması halinde, çatışmaya taraf olanlardan her biri, en az olarak, aşağıdaki hükümleri uygulamakla mükellef olacaktır:

1. Çatışmaya doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silahlarını terk edenler ve hastalık, yaralılık, tutukluluk veya herhangi bir sebeple savaş dışı kalanlar, ırk, renk, din ve inanç, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiç bir ayırım yapılmadan insani surette muamele göreceklendir.

Bu sebeple, yukarıda bahis konusu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, yasaktır ve yasak kalacaktır:

- a) Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her türlü katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet,
- b) Rehine almak,
- c) Şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaret içeren ve haysiyet kırıcı muameleler,
- d) Medenî milletlerce elzem olarak tanınan adli teminatı haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkumiyet kararları ile idam cezalarının infazı.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilât, anlaşmazlık halinde taraflara hizmetlerini sunabilecektir.

Anlaşmazlık halindeki taraflar, bundan başka; hususî anlaşmalar yolu ile işbu Sözleşmenin diğer hükümlerinin tamamı veya bir kısmını yürürlüğe getirmeye çalışacaklardır.

Yukardaki hükümlerin uygulanması anlaşmazlık halinde bulunan tarafların hukukî durumları üzerinde bir tesir icra etmeyecektir.

12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV. Cenevre Sözleşmesi)

Madde 23: Yüksek Akit Taraflardan her biri, diğer Akit Tarafın, düşman dahi olsa, münhasıran sivil halkına mahsus her türlü ilaç ve sıhhi malzeme sevkiyatının ve keza dini levazımın serbestçe geçmesine müsaade edecektir.

Yüksek Akit Taraflardan her biri keza on beş yaşından aşağı çocuklara, gebe ve loğusa kadınlara zaruri olan yiyecek, giyecek ve kuvvet verici maddelerin de serbestçe geçmesine müsaade edecektir.

Yukarıdaki bentte zikrolunan sevkiyatı serbestçe geçirmek hususunda herhangi bir Akit Tarafa düşen mecburiyet, zikredilen tarafın:

- a) Sevkiyatın tahsis edildiği hususlardan başka hususlarda kullanılacağından,
- b) Denetimin tesirli olmaması ihtimalinden,
- c) Düşmanın, aksi halde, vermek veya imal etmek, mecburiyetinde kalacağı eşyanın yerine bunları ikame ederek veya bu gibi eşyanın imaline tahsis edeceği maddeleri veya hizmetleri bu suretle serbest bırakarak, kendi askeri gayretleri veya ekonomisi uğrunda zikredilen sevkiyattan açık bir şekilde faydalanacağından,

şüphelenmesi için ciddi hiçbir sebep olmadığına kanaat getirmesine bağlıdır.

Bu sevkiyat mümkün olduğu kadar çabuk yapılacak ve bunların serbestçe geçişine müsaade eden devletin, hangi teknik şartlar altında bu sevkiyatta müsaade edeceğini tespiti hakkı olacaktır.

Madde 55- İşgalci devlet, halka gerekli olan besin maddeleriyle tıbbi maddeleri elinden geldiği nispette temin etmekle mükelleftir. Bilhassa işgal altındaki toprakların kaynakları yetmediği takdirde yiyecek ve tıbbi malzeme ile gerekli diğer tüm eşyayı ithal edecektir.

İşgalci devlet, işgal altındaki topraklarda bulunan yiyecek ve tıbbi madde veya malzemeyi ancak işgal makamları ve işgal kuvvetleri için müsaderede edebilir. İşgalci devlet sivil halkın ihtiyaçlarını göz önünde tutacaktır. Uluslararası diğer sözleşmelerin hükümleri saklı kalmak üzere, işgalci devlet herhangi bir müsaderenin hakiki değerinde tazmin edilmesi için gerekli tedbirleri alacaktır.

Madde 56- İşgalci devlet, işgali altındaki topraklarda bulunan tıp müesseselerini, servislerini ve hastaneleri ve keza halkın sıhhatini ve hıfzıssıhhasını, bilhassa sâri hastalıklara ve salgınlara karşı koruyucu ve önleyici tedbirler almak ve tatbik etmek suretiyle, elinden geldiği derecede, temin ve idame ile mükelleftir. Her sınıftan tıp personeline vazifesini yapmak müsaadesi verilecektir.

Madde 59- İşgal altındaki toprak halkı veya bu halkın bir kısmı yeterli derecede iâşe edilemiyorsa, işgalci devlet bu halk lehine yapılacak yardım faaliyetlerini kabul edecek ve elinden geldiği nispette kolaylaştıracaktır.

Gerek devletler gerek Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi bir tarafsız insani teşekkül tarafından organize edilebilecek bu hareketler, bilhassa yiyecek, tıbbi maddeler ve giyecek sevkiyatından ibaret olacaktır.

Bütün Taraf Devletler, bu sevkiyatın serbestçe geçişine müsaade edecekler ve korunmasını temin edeceklerdir.

Ancak, düşman bir tarafın işgalinde bulunan bir toprağa gönderilen sevkiyatın serbestçe geçişine müsaade eden bir devlet, bu sevkiyatı denetime, sevkiyatın zamanlarını ve takip edeceği yolları tanzime ve işgalci devletin istifadesinde kullanılmayarak muhtaç halkın yardımlarına tahsis olunacağına dair hami devletten yeterli derecede teminat almak hakkına sahip olacaktır.

Madde 60- Yardım gönderilmesi, 55, 56 ve 59'uncu maddelerin yüklediği mesuliyetlerden işgalci devleti kurtaramaz. İşgalci devlet yapılan sevkiyatı belirlenen hedeften, işgal altındaki toprak halkının menfaati gereği olarak bu hami devletin rızasıyla acil zaruret hali müstesna, başka hiçbir yöne çeviremez.

Madde 61- Yukarıdaki maddelerde zikrolunduğu üzere gönderilen yardımların dağıtımını hami devletin işbirliğiyle ve kontrolü altında yapılır. Bu vazife; işgalci devlet ile hami devlet arasında yapılacak bir anlaşma gereğince tarafsız bir devlete, Uluslararası Kızılhaç Komitesine veya tarafsız diğer herhangi bir insani kuruluşa devredilebilir.

Bu yardım sevkiyatından işgal altındaki topraklarda hiçbir vergi veya ücret alınmaz. Böyle bir vergi veya ücret alınması zikredilen toprakların ekonomisi için gerekli olduğu haller müstesnadır. İşgalci devlet bu yardımların süratle dağıtımını kolaylaştıracaktır.

Bütün Sözleşmeciler Taraflar, işgal altında bulunan topraklardaki belirlenmiş bu yardım sevkiyatının transit olarak geçmesine müsaade etmeye ve parasız nakline çaba göstereceklerdir.

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 1)

Madde 54- Bir savaş yöntemi olarak sivilleri aç bırakmak yasaktır.

Sivilleri aç bırakmak, sivillerin taşınmasına neden olmak ya da başka bir düşünceyle ya da başka hangi amaçla olursa olsun, taşıdıkları yaşamsal değer yüzünden düşman Taraf ya da sivil halkı bunlardan mahrum bırakmak amacıyla, yiyecek maddeleri ve yiyecek maddelerinin üretimi için tahsis edilen tarım alanları, tarım ürünleri, sürü hayvanları, içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama kanalları gibi halkın yaşamını sürdürmesi için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, ortadan kaldırmak ya da kullanılamaz hale getirmek yasaktır.

Madde 69- Gıda maddeleri ve tıbbi malzeme ile ilgili Dördüncü Sözleşmenin madde 55'inde belirtilen görevlere ek olarak, işgalci güç imkânları dâhilinde mümkün olan

en iyi şekilde ve herhangi bir menfi ayırım gözetmeksizin, işgal altındaki toprakların halkının hayatta kalabilmesi için gerekli olan her türlü giysi, yatak, barınak ve diğer malzemeyi ve dini ibadet için gerekli eşyayı temin edecektir.

İşgal altındaki topraklarda sivil halkın yararına yapılacak yardım etkinlikleri Dördüncü Sözleşmenin 59, 60, 61, 62, 108, 109,110 ve 11'inci maddeleri ve bu Protokolün 71. maddesi hükmü altında bulunmaktadır ve gecikme olmaksızın uygulanacaktır.

Madde 70- Çatışmanın taraflarından birinin kontrolü altında bulunan, işgal altındaki topraklar dışında kalan bir topraktaki sivil halka madde 69'da belirtilen malzemeler sağlanmaz ise, yapısı gereği insani ve tarafsız olan ve herhangi olumsuz bir ayırım gözetmeksizin yapılan yardım etkinlikleri, yardım faaliyetleri ile ilgili tarafların anlaşmasına tabi olarak yürütülecektir. Bu tür yardım teklifleri silahlı çatışmaya müdahale ya da dostane olmayan davranışlar olarak algılanmayacaktır. Yardım malzemelerinin dağıtımında, çocuklar, doğum bekleyen anneler, doğum vakaları ve emziren anneler gibi Dördüncü Sözleşme hükümleri ya da bu Protokol altında ayrıcalıklı muamele ya da özel koruma kapsamına alınan kişilere öncelik tanınacaktır.

Çatışmanın tarafları ve her bir Yüksek Akit Taraf bu kısımdaki hükümlere uygun olarak her türlü yardım malzemesine, ekipmana ve personele, yardım karşı tarafın sivil halkına gönderiliyor olsa bile hızlı ve engelsiz bir şekilde geçiş verilmesine izin verecek ve geçişi kolaylaştıracaktır.

Paragraf 2'ye uygun olarak yardım malzemelerinin, ekipmanının ve personelinin geçişine izin veren çatışma tarafları ve her bir Yüksek Akit Taraf:

- a) Geçiş izni verildiği takdirde arama da dahil olmak üzere teknik düzenlemeleri öngörme hakkına sahip olacaktır;
- b) Bu izni yardım dağıtımının bir Koruyucu Gücün yerel denetiminin altında yapılması koşuluyla verebilir;
- c) Hiç bir koşulda, yardım malzemelerini amaçları dışında kullanıma saptıramaz ve ilgili sivil halkın çıkarları doğrultusunda acil gereklilik olmadığı sürece yerlerine ulaştırılmasını geciktiremez;

Çatışmanın tarafları yardım malzemelerini koruyacak ve hızlı bir şekilde dağıtılmalarını kolaylaştıracaktır.

Çatışmanın tarafları ve ilgili her bir Yüksek Akit Taraf paragraf 1'de belirtilen yardım faaliyetlerinin uluslararası koordinasyonunu etkin bir şekilde kolaylaştıracaktır.

Madde 71- Gerekli görüldüğü durumlarda, yardım personeli özellikle yardım malzemelerinin taşınması ve dağıtılması gibi durumlarda herhangi bir yardım faaliyetine destek verebilir; bu personelin katılımı faaliyetlerin ülkesinde gerçekleştiği tarafın onayına tabidir.

Bu personel saygı görececek ve korunacaktır.

Yardım malzemesi alan her taraf elverişli olduğu ölçüde, paragraf 1’de ifade edilen yardım personeline görevlerini yürütme sırasında yardımda bulunacaktır. Sadece zorunlu askeri gerekliliklerde, yardım personelinin faaliyetlerini sınırlandırılabilir ya da hareketleri geçici olarak kısıtlanabilir.

Hiç bir koşul altında, yardım personeli bu Protokol hükümleri altındaki şartları aşamaz. Özellikle de, hareketlerini yürüttükleri toprakların sahibi olan tarafın güvenlik şartlarını dikkate alacaklardır. Bu şartları yerine getirmeyen personelin görevine son verilebilir.

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek Protokol 2)

Madde 14- Sivilleri aç bırakmayı çatışma yöntemi olarak kullanmak yasaktır. Bu nedenle, gıda maddeleri, gıda maddelerinin yetiştirildiği tarım alanları, ekinler, hayvanlar, içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama tesisleri gibi sivil halkın hayatta kalması için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, yerinden kaldırmak ve kullanılamaz hale getirmek yasaktır.

Madde 18- Yüksek Akit Tarafların topraklarında bulunan Kızıl Haç, (Kızılay, Kırmızı Aslan ve Güneş) gibi yardım örgütleri çatışma mağdurları ile ilgili olarak geleneksel işlevlerini yerine getirmek üzere hizmetlerini sunabilirler. Sivil halk kendi girişimiyle bile olsa yaralıları, hastaları ve deniz kazazedelerini toplama ve bu kişilere bakma teklifinde bulunabilir.

Sivil halk hayatta kalması için gerekli olan gıda malzemeleri ve tıbbi malzemeler gibi malzemenin yokluğundan dolayı zorluklara maruz kalıyorsa, tamamen insani amaçlı ve tarafsız olarak ve herhangi bir aleyhte ayırım gözetmeyen yardım hareketleri ilgili Yüksek Akit Devletin rızası ile başlatılacaktır.

Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku

Kural 30- Uluslararası hukuka uygun olarak, Cenevre Sözleşmelerinin öngördüğü ayırt edici işaretleri taşıyan sıhhi ve dini personel ve mallara yönelik saldırılar yasaktır.

Kural 31- İnsancıl yardım personeli saygı görmeli ve korunmalıdır.

Kural 32- İnsancıl yardım eylemleri için kullanılan mallara saygı gösterilmesi ve bu malların korunması zorunludur.

Kural 55- Çatışmanın tarafları, kontrol hakları saklı olmak üzere; ihtiyacı olan sivil kişilere yönelik tarafsız nitelik taşıyan ve olumsuz nitelikte hiçbir ayırım gözetmeden sağlanan insani yardıma izin vermeli ve bunun hızlı ve hiçbir engelle karşılaşmadan geçişini kolaylaştırmalıdır.

Kural 56- Çatışmanın tarafları, izin verilen yardım personelinin görevlerini ifa etmeleri için gereken dolaşım serbestisini sağlamalıdır. Bu dolaşım sadece buyurucu askeri gereklilik halinde geçici olarak kısıtlanabilir.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Fatih DURMAZ
Tez Başlığı : Uluslararası İnsancıl Hukukta İnsani Yardım
Savunma Tarihi : 28 / 09/ 2020
Danışmanı : Dr. Bleda R. KURTDARCAN

JÜRİ ÜYELERİ

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Dr. Bleda Rıza KURTDARCAN

Doç. Dr. Ceren Zeynep PİRİM KIZILCA

Dr. Dolunay ÖZBEK

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK